

॥ ॐ હ્રીં શ્રીં અહં શ્રી ધરણેન્દ્ર-પદ્માવતી સહિતાય શ્રી શંખેશ્વર પાર્શ્વનાથાય નમઃ ॥
॥ શ્રી પ્રેમ-ભુવનભાનુ-પદ્મ-જયઘોષ-હેમચંદ્ર-જયસુંદર-કલ્યાણબોધિસૂરિસદ્ગુરુભ્યો નમઃ ॥

હેમકલિકા - ૧

શ્રી અટાર અભિષેક વિધાન

-: કૃપાવૃષ્ટિ :-

પૂજ્યપાદ સિદ્ધાંતદિવાકર સમર્થ ગીતાર્થ ગચ્છાધિપતિ આચાર્યદેવ
શ્રીમદ્વિજય જયઘોષસૂરીશ્વરજી મહારાજા
પૂજ્યપાદ ભવોદયિતારક વૈરાગ્યદેશનાદક્ષ ગુરુદેવ આચાર્ય ભગવંત
શ્રીમદ્વિજય હેમચંદ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજા

-: પ્રભુનો પરમરસ :-

મારા પ્રભુના સંઘની સર્વતોમુખી ઉન્નતિ હો !
મારા પ્રભુના સંઘમાં સર્વત્ર સુખ ને શાંતિ હો !
મારા પ્રભુની ભક્તિ કાજે વર્ણવું અભિષેકને;
મારા પ્રભુ ! દેજો મને પ્રભુભક્તિ-શુદ્ધિ-સિદ્ધિને.

-: પ્રકાશક :-

શ્રી જિનશાસન આરાધના ટ્રસ્ટ

- ગ્રંથ નામ : શ્રી અઢાર અભિષેક વિધાન (હેમકલિકા - ૧)
- ગ્રંથવિષય : ર૩ પ્રાચીન હસ્તાદર્શ આધારે સંપાદિત શાસ્ત્રશુદ્ધ... વિધિશુદ્ધ... ભાવશુદ્ધ... ભક્તિસભર પવિત્ર અનુષ્ઠાન.
- સંપાદન : પ.પૂ.મુનિશ્રી સૌમ્યરત્નવિજયજી મ.સા.
- પ્રથમ આવૃત્તિ : વિ.સં. ૨૦૭૧ • ઈ.સ. ૨૦૧૫ • પ્રતિ : ૧૦૦૦
- કિંમત : રૂ. ૨૦૦/-
- પ્રકાશન નિમિત્ત : પૂજ્યપાદ અનંતોપકારી ભવોદ્ધિતારક વૈરાગ્યદેશનાદક્ષ ગુરુદેવ આચાર્ય ભગવંત શ્રી હેમચંદ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજાનો ૬૪મો દીક્ષા દિન (સં. ૨૦૭૧, જેઠ સુદ - ૫)
- પ્રાપ્તિસ્થાન :
 - શ્રી અક્ષયભાઈ શાહ : ૫૦૬, ૫મ એપાર્ટમેન્ટ, જૈન ટેરાસર સામે, સર્વોદયનગર, મુલુંડ (પ.), મુંબઈ - ૪૦૦૦૮૦.
મો.: ૯૫૯૪૫૫૫૫૦૫, E-mail : jinshasan108@gmail.com
 - શ્રી બિજુલભાઈ શાહ : ૪, આનંદકુંજ એપાર્ટમેન્ટ, કોઠારી ટાવર સામે, સાબરમતી, અમદાવાદ - ૩૮૦ ૦૦૫.
મો.: ૯૪૨૭૭૧૧૨૦૯, ૮૪૯૦૮૨૧૫૪૬
- કાયમી સંપર્ક :
 - શિલ્પવિધિ - ૧૧, બોમ્બે માર્કેટ, રેલ્વેપુરા, અમદાવાદ - ૩૮૦ ૦૦૨. મો.: ૯૪૨૬૫૮૫૮૦૪
E-mail : shilp.vidhi@gmail.com, ahoshrut.bs@gmail.com
- Website : www.shilpvidhi.org
- અક્ષરાંકન : ડ્રીમ પ્રિન્ટર્સ
સાબરમતી, અમદાવાદ. મો. ૯૯૯૮૮૯૦૨૩૩

પ્રકાશકનો પમરાટ

- પરમવંદનીય સકળ શ્રી જૈન સંઘમાં અતિપ્રચલિત અને પ્રાચીન-પ્રભાવક કેટલાક અનુષ્ઠાનોમાં અતિસન્માન્ય અને અતિવ્યાપક એવું કોઈ અનુષ્ઠાન હોય તો તે છે - અઢાર અભિષેક વિધાન. અલબત્ત, આ વિધાન સંબંધી અનેક પ્રકાશકો તરફથી વિવિધ પુસ્તિકાઓ ઉપલબ્ધ થાય જ છે, ત્યારે એમાં આ વધુ ઉમેરણ કરવાની શી આવશ્યકતા છે ? વળી, દરેક પુસ્તિકામાં કંઈક ને કંઈક બાબતે વિધિનો સામાન્ય તો ક્યારેક મોટો પણ ફેરફાર જોવા મળતો હોય છે ત્યારે આ નવા પ્રકાશન દ્વારા વળી પાછું કંઈક નવીન શા માટે ? - આ બંને પ્રશ્નોના સંતોષકારક પ્રત્યુત્તર પ્રસ્તુત પુસ્તિકા દ્વારા આપને અવશ્ય મળી રહેશે, એવી અમને આસ્થા છે.
- શ્રી જિનમંદિર - જિનબિંબાદિની શુદ્ધિ - પ્રભાવવૃદ્ધિ - આશાતનાનિવારણાદિ માટે કરાતા વર્તમાન પ્રચલિત અઢાર અભિષેક વિધાનમાં, પ્રાચીન પ્રતિષ્ઠાકલ્પોક્ત અઢાર અભિષેકને આધારે કેટલીક વિગતો વિચારણીય બની રહે છે. એ સમયે શ્રી જિનશાસનગગનદિવાકર શ્રી પ્રેમભુવનભાનુસૂરીશ્વરજી સમુદાયના પ.પૂ. વૈરાગ્યદેશનાદક્ષ પ્રાચીનશ્રુતોદ્ધારક આચાર્યદેવ શ્રીમદ્વિજય હેમચંદ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજના શિષ્ય પ.પૂ. વર્ધમાનતપોનિધિ આ. ભ. શ્રી કલ્યાણબોધિસૂરિજી મહારાજના શિષ્ય મુનિશ્રી સૌમ્યરત્નવિજયજી મ.સા.એ અનેક સ્થાનોના હસ્તપ્રતભાંડાંગાર અંતર્ગતની ૨૦૦થી પણ અધિક પ્રતિષ્ઠાકલ્પની પ્રતિઓના પ્રત્યક્ષ અભ્યાસ બાદ, તેમાંથી ચૂંટેલી ૨૩ જેટલી હસ્તપ્રતોને આધારે તથા જગદ્ગુરુ અકબરપ્રતિબોધક આચાર્યદેવશ્રી હીરસૂરીશ્વરજી મહારાજના પટ્ટધર શિષ્ય સવાઈહીર આચાર્યદેવશ્રી સેનસૂરીશ્વરજી મહારાજ કૃત પ્રતિષ્ઠાકલ્પને મુખ્ય રાખીને પ્રસ્તુત અઢાર અભિષેક વિધાનનું સંપાદન કરેલ છે.
- પ્રતિષ્ઠાકલ્પોક્ત પ્રાચીન વિધાન કરતાં, વર્તમાન પ્રચલિત અઢાર અભિષેકમાં જ્યાં ફેરફાર આવે છે, તત્સંબંધે સ્વ-પર સમુદાયના વિધિનિષ્ણાત પૂજ્ય આચાર્ય ભગવંતાદિ સાથેની પ્રત્યક્ષ વિચારણાઓ તથા પત્રવ્યવહારો દ્વારા, તેમજ

અનુભવી વિધિકારકો અને વિધિસહાયક ભોજકોની પૂર્વ-પૂર્વ પરંપરા, જે તે પરંપરાના ઉદ્દગમસ્થાન આદિની ચર્ચા-વિચારણાને અંતે પૂજ્ય ઉપકારી ગુરુભગવંતોના માર્ગદર્શન અનુસાર લગભગ પાંચેક વરસને અંતે પ્રસ્તુત સંપાદન પ્રકાશમાં આવી રહ્યું છે.

- અઢાર અભિષેક વિધાનની ઝેરોક્ષ કોપીઓ છેલ્લા ઘણા સમયથી અનેક વિધિકારકો આદિ પાસે હતી. વેબસાઈટ www.shilpvidhi.org ઉપર પણ તે મૂકાયેલ હતી. તદાધારે જે તે કાળે છપાયેલ જુદા જુદા પ્રકાશનોમાં અમુક વિધાન સમાવાયું હોય તો અમુક ન હોય એવું પણ બન્યું. એટલે આ બધી મૂંઝવણોને દૂર કરવા સમગ્ર વિધાન એકવાર પૂર્ણસ્વરૂપે પ્રકાશમાં આવે એ હેતુથી પ્રસ્તુત પુસ્તિકાનું પ્રકાશન થઈ રહ્યું છે, જેથી હવે કોઈને વ્યામોહ ન થવા પામે.
- અમારા ટ્રસ્ટના સબળ અને સક્ષમ પ્રેરણાસ્ત્રોત અને માર્ગદર્શક પરમ પૂજ્ય વૈરાગ્યદેશનાદક્ષ આચાર્યદેવ શ્રીમદ્વિજય હેમચંદ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજના પુણ્ય નામને સમર્પિત ‘હેમકલિકા’ - વિધિવિધાન પ્રકાશન શ્રેણી અંતર્ગત હેમકલિકા - ૧ સ્વરૂપે ‘શ્રી અઢાર અભિષેક વિધાન’ પ્રકાશિત થઈ રહ્યું છે.
- પાંચ-પાંચ વર્ષોની સંપાદનયાત્રાના પરિપાકરૂપે પરિણામેલ પ્રસ્તુત વિધાન સકળ શ્રી સંઘમાં એકસમાનપણે આદેય બને તથા તે દ્વારા સકળશ્રી સંઘની ઉન્નતિ - આબાદી અને સમૃદ્ધિમાં અમે યત્નિચિત નિમિત્ત બનીએ એવી શુભ ભાવનાનો અંતરમાં પમરાટ અનુભવીએ છીએ.

લી. શ્રી જિનશાસન આરાધના ટ્રસ્ટ

(૧) શ્રી ચંદ્રકુમાર જરીવાલા, (૨) શ્રી પુંડરિકભાઈ શાહ

(૩) શ્રી લલિતભાઈ કોઠારી, (૪) શ્રી વિનયચંદ્ર કોઠારી

સંપાદકીય સંદેશ

અનેક શાસ્ત્રીય અને વ્યવહારિક ખલદસ્તામાં અનુભવના પુટ પામીને પુષ્ટ થયેલ એક સૌંદર્યસભર ભાવરસાયણ - ૧૮ અભિષેક વિધાન

- જિનશાસનના પ્રચલિત અનેક અનુષ્ઠાનોમાં પણ અતિપ્રચલિત અને અતિવ્યાપક એવું આવશ્યક વિધાન હોય તો તે છે : અઢાર અભિષેક સ્નાત્ર.
- ઓપ, લેપ વગેરે કારણસર જિનબિંબ થોડા સમય માટે અપૂજનિક રહ્યા હોય, એક સ્થળેથી બીજે સ્થળે વાહન વગેરેમાં લઈ જવાયા હોય, અન્ય કોઈ અશુદ્ધિ, આશાતનાનું કારણ બન્યું હોય અથવા તો સામાન્યથી પણ વિશેષ શુદ્ધિ-પ્રભાવ વધારવા માટે, અઢાર અભિષેક વિધાન શ્રી સંઘોમાં થતું હોય છે. સં. ૨૦૬૬ માં શ્રી અખીલ ભારતીય તીર્થ પ્રભાવક અઢાર અભિષેક અનુષ્ઠાન સમિતિ દ્વારા પ્રાચીન તીર્થભૂમિઓના અઢાર અભિષેકનું વિશાળ પાયે આયોજન થયેલ અને ત્યારબાદ પણ આજ સુધીમાં ઘણીવાર સામૂહિક રીતે અનેક સ્થાને તેનું આયોજન થયા કરે છે, જે શ્રી સંઘ માટે શુભસૂચક છે.
- ૧૮ અભિષેકનું વિધાન પ્રાય: પ્રતિષ્ઠાકલ્પની પ્રતિઓમાં અંજનશલાકા વિધાનમાં જન્મકલ્યાણક અંતર્ગત જોવા મળે છે, સ્વતંત્ર નહીં એ ધ્યાનમાં રાખવું જોઈએ.
- વર્તમાનમાં પ્રચલિત ૧૮ અભિષેક તે શ્રી સકલચંદ્રજીના પ્રતિષ્ઠાકલ્પ આધારે છે, પણ તે કલ્પ અકબર પ્રતિબોધક આ.શ્રી હીરસૂરીશ્વરજી મહારાજના સમકાલીન શ્રી સકલચંદ્રજીનો ન હોઈ શકે એવું અનેક મુદ્દાઓ દ્વારા અમને જણાય છે, પરંતુ હાલ અહીં તેનું વિવરણ કરતા નથી.

-: ઉપલબ્ધ પ્રતિષ્ઠાવિધાન :-

- મહો. શ્રી સકલચંદ્રજીના પ્રચલિત કલ્પની પૂર્વના કે સમકાલીન પણ કેટલાક પ્રતિષ્ઠાવિધાનો આ પ્રમાણે મળે છે. જેમાં (૧) ૧૨ મી સદીનો શ્રીચંદ્રસૂરિકૃત પ્રતિષ્ઠાકલ્પ, (૨) જિનપ્રભસૂરિકૃત પ્રતિષ્ઠાપદ્ધતિ (વિ.સં. ૧૩૬૩), (૩) શ્રી તિલકાચાર્યકૃત પ્રતિષ્ઠાકલ્પ, (૪) આ. વર્ધમાનસૂરિકૃત આચારદિનકર અંતર્ગત પ્રતિષ્ઠાવિધિ (૧૫મી સદી), (૫) આ રત્નશેખરસૂરિકૃત પ્રતિષ્ઠાકલ્પ (પ્રાય:

પ્રતિષ્ઠાપ્રદીપ ગ્રંથ - ૧૫ મી સદી), (૬) તપાગચ્છીય શ્રી ગુણરત્નસૂરિકૃત કલ્પ (૧૫મો સૈકો ઉત્તરાર્ધ), (૭) વિશાલરાજશિષ્યકૃત પ્રતિષ્ઠાકલ્પ (૧૫ મી સદી અંત કે ૧૬ મી સદી પ્રારંભ), (૮) આચાર્ય વિજય સેનસૂરિકૃત પ્રતિષ્ઠાવિધાન (૧૬મી સદી) વગેરેનો સમાવેશ થાય છે. તથા પ્રાયઃ ૧૮મી સદીની પૂર્ણિમાગચ્છીય શ્રી ભાવપ્રભસૂરિલિખિત, સામગ્રી સહ અઢાર અભિષેક વિધિ પણ મળે છે.

-: ૧૮ અભિષેક સંપાદન યાત્રા :-

- વર્તમાનશ્રી સંઘમાં મુખ્યતઃ ૩ પ્રકારે ૧૮ અભિષેક પ્રચલનમાં છે (૧) શ્રી સકલચંદ્રજીના પ્રતિષ્ઠાકલ્પને આધારે ૨-૨ શ્લોકવાળા અભિષેક, જે હવે સંક્ષિપ્ત ૧૮ અભિષેકરૂપે ઓળખાય છે. (૨) અખીલ ભારતીય ૧૮ અભિષેક અનુષ્ઠાન સમિતિ દ્વારા કરાવવામાં આવેલ ૪-૫ તથા ક્યાંક ૬ શ્લોકવાળા અભિષેક, જે બૃહદ્ (વિસ્તૃત) ૧૮ અભિષેક તરીકે પ્રચલનમાં છે. તથા (૩) દક્ષિણ ભારતમાં કલ્યાણકલિકા ગ્રંથાધારે પ્રચલિત ૧-૧ શ્લોકવાળા ૧૮ અભિષેક. અલબત્ત, નવા થયેલ કેટલાક પ્રકાશનમાં પ્રચલિત ૩ વિધાનમાં પણ ક્યાંક ઓછું વતું થયેલું જોવાય છે.
- કયા કારણોને લઈને અભિષેક વિધિઓમાં ફેરફાર આવે છે તે બાબતે જિજ્ઞાસાપૂર્વક વધુ ઊંડા ઉત્તરવાનું થયું. ગુજરાત, રાજસ્થાન, મહારાષ્ટ્ર વગેરેના ભિન્ન ભિન્ન જ્ઞાનભંડારોમાંથી ૧૮ અભિષેકના મૂળભૂત સ્તોતરૂપ અંજન-પ્રતિષ્ઠા કલ્પની ૨૦૦થી પણ વધુ હસ્તલિખિત પ્રતો મેળવવામાં આવી, જેમાં કેટલીક તાડપત્રીઓનો પણ સમાવેશ હતો. તેનું અવલોકન કરીને મુખ્ય આધારભૂત કહી શકાય તેવી ૨૩ જેટલી હસ્તલિખિત પ્રતિષ્ઠાકલ્પની પ્રતોને આધારે પ્રસ્તુત અભિષેક વિધાનનું સંપાદન કરવામાં આવ્યું અને તેમાં પણ, જેઓનું ગૌરવવંતુ ચારિત્ર જીવન, જે તે કાળની પરિસ્થિતિને આધીન અનેકશઃ અનેકત્ર અંજનશલાકા - પ્રતિષ્ઠાવિધાનો કરાવવામાં વ્યતિત થયું છે, તથા જેઓના નામે હજારો જિનપ્રતિમાઓની પ્રભાવક અંજનશલાકા - પ્રતિષ્ઠાનો સુચશ નોંધાયેલો છે, એવા પ.પૂ. અકબરપ્રતિબોધક જગદ્ગુરુ આચાર્યદેવશ્રી

હીરસૂરીશ્વરજી મહારાજાના શિષ્યરત્ન સવાઈહીર આચાર્યદેવ શ્રી સેનસૂરીશ્વરજી મહારાજા કૃત પ્રતિષ્ઠાકલ્પને મુખ્ય આધાર તરીકે સ્વીકારાયો.

- કોઈ પણ વિધાન, માત્ર શાસ્ત્રપંક્તિઓને આધારે પરિપૂર્ણતાને પામી શકતું નથી. એ માટે વર્તમાનની પરંપરાઓ, તેના ઉદ્દગમસ્થાન, તેની પાછળના આશયો તથા જે તે વિધાનના મૂળભૂત રહસ્યો સુધી પહોંચવું જરૂરી હોય છે. તેના પ્રયત્નરૂપે સર્વપ્રથમ વિ.સં. ૨૦૬૬, કારતક સુદ-૧૧ના દિવસે સમગ્ર અમદાવાદના મુખ્ય-મુખ્ય ૨૫-૩૦ જેટલા વિધિકારકોનું સાબરમતી, અમદાવાદ મુકામે એક મિલન યોજાયું. તેમાં વર્તમાનકાળને અનુલક્ષીને કેટલીક બાબતોમાં વિશેષ વિચારણા કરવાનું તથા વિધિજ્ઞાતા ગીતાર્થ મહાપુરુષોના અભિપ્રાય લેવાનું નક્કી કરવામાં આવ્યું. તથા તે માટે સક્રિય પ્રયત્ન સ્વરૂપે અનેક આચાર્ય ભગવંતાદિના અભિપ્રાયો પણ મેળવવામાં આવ્યા.
- વિ. સં. ૨૦૬૭, અમદાવાદના સાબરમતી, તપોવન ખાતે સમસ્ત શ્રે. મૂ. પૂ. તપ. જૈન સંઘના અંજનશલાકા જેવા વિશિષ્ટ વિધાનો કરાવનારા અગ્રગણ્ય વિધિકારકોનું સંમેલન યોજવામાં આવ્યું. તેમાં અંજનશલાકા વિધાન અંતર્ગત ૧૮ અભિષેક બાબત પણ વિશેષ વિચારણા કરવામાં આવી.
- વળી, અખીલ ભારતીય અઢાર અભિષેક સમયે અમદાવાદમાંથી જેઓને ૧૮ અભિષેક કરાવવા માટે તૈયાર કરવામાં આવ્યા હતા તેઓનું પણ એક મિલન વિ.સં. ૨૦૬૭માં શ્રી આંબાવાડી જૈન સંઘ મધ્યે અમદાવાદમાં કરવામાં આવ્યું, જેમાં ૧૮ અભિષેકના આવશ્યક સુધારા - વધારા બાબત સૌને માર્ગદર્શન આપવામાં આવ્યું.

પાંચ-પાંચ વર્ષની આ સુદીર્ઘ સંપાદનયાત્રાને અંતે અનેક શાસ્ત્રીય અને વ્યવહારિક ખલદસ્તામાં અનુભવના પુટ પામીને તૈયાર થયેલ આ ભાવરસાયણ સકળ શ્રી જૈન સંઘના હસ્તકમલમાં સાકાર થઈ રહ્યું છે, જેનો હૈયે અનહદ આનંદ છે.

-: ૧૮ અભિષેક સંપાદન પદ્ધતિ :-

પ્રસ્તુત સમગ્ર ગ્રંથ ચાર વિભાગમાં વહેંચવામાં આવ્યો છે : (૧) વિધાન સૌંદર્ય, (૨) શાસ્ત્ર-રહસ્ય સૌંદર્ય, (૩) ભાવ સૌંદર્ય અને (૪) ભક્તિ સૌંદર્ય.

(૧) વિધાન સૌંદર્ય :

- પ્રથમના આ વિભાગમાં પ્રત્યેક વિધિકારકને આ અનુષ્ઠાન કરાવવું સરળ પડે એ માટે પ્રારંભિક સ્નાત્રપૂજાથી લઈને અંતિમ શાંતિકળશ સુધીનું સમગ્ર વિધાન ક્રમશઃ આપવામાં આવેલ છે.
- અહીં એક પૃષ્ઠ પર એક અભિષેક-સ્નાત્રની સંયોજના કરવામાં આવી છે. તથા પ્રત્યેક અભિષેક સંદર્ભે, જે તે અભિષેકની સામાન્ય સમજ, અભિષેક સંબંધિત આત્મશુદ્ધિપ્રેરક ટૂંક ભાવવિવેચના તથા મંત્રસહિત જે તે અભિષેકના શ્લોક, અર્થ સાથે આપેલ છે. જેથી સકળશ્રી સંઘ, જે તે અભિષેકના સૌંદર્યને સ્વસ્થ સમજણપૂર્વક આરાધી શકે.

(૨) શાસ્ત્ર-રહસ્ય સૌંદર્ય :

- વર્તમાન પ્રચલિત ૧૮ અભિષેકની વિધાન પદ્ધતિ કરતા. અહીં દર્શાવેલ વિધાનમાં કેટલીક બાબતોમાં વિશેષ-વિચારણા છે. જેમ કે (૧) ૧૮માંથી ૧૧ અભિષેકમાં, શ્લોક બોલીને અભિષેક કરતા પૂર્વે જિનબિંબાદિને વિલેપન કરવું તથા તે વિલેપન થોડો સમય રાખવું. (૨) જિનેશ્વરાદિને આહ્વાન વિધાન નવમા અભિષેક બાદ કરવું. (૩) આહ્વાન કરેલ જિનાદિ બિંબોને દશમા અભિષેક બાદ ૧૮ અભિષેક વિધાનમાં અત્યંત મહત્વપૂર્ણ કહી શકાય એવું અર્ધ્યઅર્પણ વિધાન કરવું. (૪) ૧૫માં અભિષેક બાદ ચંદ્ર-સૂર્ય દર્શનની સાથે દર્પણ દર્શન વિધાન પણ કરવું. (૫) ૧૮માં અભિષેક તરીકે પુષ્પોનો અભિષેક કરવો વગેરે...
- આ સર્વ વિચારણાઓનો આધાર શો છે, એવી સહજ જિજ્ઞાસા દરેકને થાય. તેના અનુસંધાનમાં પ્રાચીન સર્વ પ્રતિષ્ઠાકલ્પોક્ત મૂળભૂત અઢાર અભિષેક વિધાન અહીં દર્શાવેલ છે. માત્ર શાસ્ત્રપંક્તિઓને આધારે કોઈ અંતિમનિર્ણય

થઈ ન શકે. એ માટે વિધિવિષયજ્ઞ અનુભવી ગીતાર્થી ગુરુ ભગવંતો તથા વિધિકારકો આદિ સાથે વર્તમાન પરંપરાઓ અને તેના રહસ્ય સંદર્ભે સુદીર્ઘ ચર્ચા-વિચારણાઓ અને પત્રવ્યવહારો થયા. જેનો નિષ્કર્ષ-૧૮ અભિષેક વિધાન-એક આવશ્યક ઉન્મેષ એ શીર્ષક હેઠળ રજૂ કરવામાં આવ્યો છે.

- ‘જૈન શિલ્પ-વિધિવિધાન’ અને પછીથી ‘શિલ્પવિધિ’ એ નામે છેલ્લા ત્રણ વર્ષથી પ્રકાશિત થતા ચાતુર્માસિક માસિકના અંકોમાં ૧૮ અભિષેકની કેટલીક મહત્વપૂર્ણ વિગતો જેવી કે વિલેપન, અર્ધ્યઅર્પણ, દર્પણદર્શનાદિના રહસ્યો વિસ્તારથી સમજાવવામાં આવેલ, જે પણ ઉપયોગી જાણી ‘૧૮ અભિષેક વિધાન - એક આવશ્યક ઉન્મેષ’ અંતર્ગત સમાવી લેવામાં આવેલ છે.
- આ દ્વારા પ્રાચીન વિધિશાસ્ત્રો અને વિધાનોના રહસ્ય ભરપૂર સૌંદર્યને સૌ પામી શકશે.

(૩) ભાવ સૌંદર્ય :

- દ્રવ્યશુદ્ધિની સાથે ભાવશુદ્ધિ અને ભાવવૃદ્ધિ તે ૧૮ અભિષેકનું અભિન્ન અંગ બનવું જ જોઈએ. અભિષેક કરનારા ભક્તોના હૃદયના ઉછળતા ભાવ એ પણ ૧૮ અભિષેક વિધાનની પ્રભાવકતાનું મહત્વનું પ્રધાન અંગ જાણવું જોઈએ. પ્રત્યેક અભિષેક હૃદયના ભાવોની છોળો ઉછાળનારો બનવો જોઈએ.
- આ હેતુ સિદ્ધ થાય એ માટે અભિષેક પ્રત્યે દૃઢ આસ્થા-શ્રદ્ધા વિકસાવતા કેટલાક દૃષ્ટાંતો, જિનભક્તિ વર્ધક શાસ્ત્રસંદર્ભો, ઔષધિઓની પ્રભાવદર્શક વિગતો, અભિષેક સમયની ભાવનાઓ તેમજ કેટલીક મહિમાવંતી પ્રેરણાઓનો આ વિભાગમાં સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે.
- અભિષેક એ પહેલેથી મારો પ્રિય વિષય અથવા તો કહો કે શોખ રહ્યો છે. અભિષેક વિધાન દ્વારા જે જે રીતે પ્રભુભક્તિના ભાવો વિકસે, પ્રભુ પ્રત્યે આદર- બહુમાન અને સમર્પણ વધે તેવી યથાશક્ય વધુમાં વધુ વિગતો જ્યાંથી મળી ત્યાંથી સાભાર સમાવી લેવાનો પ્રયત્ન કર્યો છે. અમારો આ પ્રયત્ન સૌના ભાવ સૌંદર્યને ખીલવીને રહે એવી પ્રભુને પ્રાર્થના.

(૪) ભક્તિ સૌંદર્ય :

- પ્રત્યેક અભિષેકને જો સુંદર ભક્તિભરપૂર શબ્દોનો સથવારો મળી રહે તો ભાવોલ્લાસ ધારા ઊંચકાયા વિના ન રહે. સામાન્યથી પણ બે અભિષેકના વચ્ચેના ગાળામાં ગીત-સંગીતનો સહારો લેવાય જ છે. એ સમયે અભિષેકના જ માહાત્મ્યસંબંધી સ્તુતિ-ભક્તિગીતો આદિ રચનાઓનું સંગીતના સથવારે સામૂહિક ગાન થાય તો વિશેષ આનંદ-ઉલ્લાસ અને ભાવધારાનું કારણ બની રહે અને તેથી જ અભિષેક સંબંધી જે કંઈ એવી ભક્તિસામગ્રી સંપ્રાપ્ત થઈ શકી, તેનું અહીં સંકલન કરેલ છે.
- વળી, ભક્તિમાર્ગમાં સહાયક થાય એવી કેટલીક અભિનવ સ્તુતિઓ પણ અહીં સમાવી લીધેલ છે. આ સર્વ પ્રભુભક્તોને ભક્તિમાર્ગમાં અવશ્ય તરબોળ કરશે, એવી અમને આસ્થા-શ્રદ્ધા છે.

- અભિષેકનું એક અન્ય મહત્વનું પરિબળ છે, અભિષેકમાં વપરાતા ઔષધિ વગેરે દ્રવ્યોની શુદ્ધિ. પ્રત્યેક અભિષેક અંતર્ગતની ઔષધિઓના વનસ્પતિશાસ્ત્રોને આધારે ગુણ-દોષ વગેરેનું વર્ણન પ્રસ્તુત સંપાદનના પાંચમા વિભાગ તરીકે લઈ શકાય. પરંતુ એમ કરતાં ગ્રંથનું કદ બમણું, ત્રણગણું થવા પામે. અને તે કરતાં પણ એ સર્વ વિગત જનસામાન્યને અનુપયોગી હોઈ તે આ પુસ્તકમાં સમાવેલ નથી.
- અલબત્ત, દ્રવ્યની શુદ્ધિ માટે તે વિગત જરૂરી છે તથા અન્ય પ્રકાશક તરફથી તેનું પ્રકાશન થયેલ હોઈ અમે તેને સ્પર્શ્યા નથી. જિજ્ઞાસુઓ ત્યાંથી જાણી શકે.
- અભિષેકની મહત્તા જે સ્વરૂપે અમારા હૃદયમાં પ્રસ્થાપિત છે, તથા તેનું જે સૌંદર્ય અમે જાણ્યું-માણ્યું છે, તે સ્વરૂપે એની પ્રસ્તુતિ ફોરકલર, આર્ટપેપરમાં એવી ચિત્તાકર્ષક અત્યદ્ભુત અને આહ્લાદક હોવી ઘટે કે જેમાં પ્રત્યેક અભિષેક પૂરબહારમાં ખીલ્યો હોય !!! એવું અમારું સ્વપ્ન ક્યારે સાકાર થશે એ ખબર નથી. હાલના તબક્કે તો વિધાનમાં સરળ અને ભાવોત્પાદક બની રહે એ સ્વરૂપના પ્રકાશનથી આત્મસંતોષ અનુભવું છું.

-: સંપાદન યાત્રાનું સુમધુર સંસ્મરણ :-

- પૂજ્યપાદ્ પરમ સંવિગ્ન ગીતાર્થ ઉપકારી માર્ગદર્શક ગુરુભગવંતોના માત્ર આશીર્વાદ જ નહિ, પરંતુ સમયોચિત યથાયોગ્ય પ્રૌઢ દિશાસૂચનો અને પ્રેરક પીઠબળ, તે આ સંપાદનયાત્રાનું સુમધુર સક્ષમ સંભારણું છે. તે સૌ ગુરુભગવંતોની ઉપકારશૃંખલામાં આ દ્વારા એક વધુ પિચ્છ ઉમેરાયું છે.
- પાંચ-પાંચ વર્ષની આ સુદીર્ઘયાત્રામાં અનેકશઃ ઉપસ્થિત થયેલા પ્રશ્નો, શંકા, સંશયો અને જિજ્ઞાસાઓ પરત્વે માત્ર સ્વ સમુદાયના જ નહિ, પરંતુ અન્ય અન્ય સમુદાયના પણ પૂજ્ય વિધિનિપુણ અનુભવી ગીતાર્થ આચાર્ય ભગવંત વગેરે સાથે અનેકવાર ચર્ચા વિચારણાઓ અને પત્રવ્યવહારો પણ થયા. તેમાં તે સૌ મહાપુરુષોએ પણ દિશાસૂચનો, અનુમોદનાઓ અને પ્રેરણાઓ દ્વારા આ કાર્યમાં મને પ્રોત્સાહિત કરવામાં ખૂબ જ મહત્વનો ભાગ ભજવ્યો છે, તે બદલ સૌનો અંતઃકરણપૂર્વક આભાર.
- વિધિવિધાન સંબંધિ આ કાર્યમાં સન્માનનીય વિધિકારકો શ્રી સંજયભાઈ પાઈપવાળા, શ્રી મુકેશભાઈ ડભોઈવાળા વગેરે તથા શ્રુતપ્રેમી સુશ્રાવક બાબુભાઈ બેડાવાળા, અતુલભાઈ (દાઢી), પરેશભાઈ (નંદપ્રભા), પંડિત મનીષભાઈ, પંડિત પરેશભાઈ, પ્રણવ શાહ વગેરે જે-તે અવસરે સવિશેષ સહાયક થયા છે. ધર્મસ્નેહી આત્મીય સુશ્રાવક ફેનીલભાઈ ઝવેરીનો તો અત્યંત વિશિષ્ટ સહયોગ પ્રાપ્ત થયો છે.
- અક્ષરાંકનના પરિશ્રમ સાધ્ય એવા પણ કાર્યને કોઈ પણ પ્રકારના ભાર-બોજ વિના ખંત અને લાગણીથી કરનાર ડ્રીમ પ્રિન્ટર્સ બંધુઓને પણ શી રીતે ભૂલાય ?
- આ પ્રકારના સંપાદનકાર્યો પુરુષાર્થસાધ્ય હોવા કરતાં પણ કૃપા, અનુગ્રહ અને પ્રસાદસાધ્ય જ મુખ્યત્વે હોય છે, એવી અમારી હાર્દિક લાગણી અને અંગત માન્યતા છે. કલિકાલ કલ્પતરુ શ્રી શંખેશ્વર પાર્શ્વનાથ ભગવાન તથા શત્રુંજયાધિપતિ શ્રી આદિનાથ ભગવાનની કમનીય કૃપા, અનહદ અનુગ્રહ અને પરમ પ્રસાદ દ્વારા જ આ કાર્ય આ સ્વરૂપે સંપન્ન થયું છે. એમાં નિમિત્ત પ્રભુએ મને બનાવ્યો તેનો પરિતોષ અનુભવું છું. તથા પ્રભુભક્તિના એક

વિશિષ્ટ પ્રકાર સ્વરૂપ ૧૮ અભિષેક દ્વારા સકળશ્રી સંઘની ઉન્નતિ-આબાદી-સુખ-શાંતિ-સમૃદ્ધિ અને સમાધિ હજી સવિશેષ વૃદ્ધિવંત રહે અને તે દ્વારા સૌ કોઈ મુક્તિસુખને પામે એવી મંગલ ભાવના સહ વિરમું છું.

- સમગ્ર ગ્રંથમાં જિનાજ્ઞાવિરુદ્ધ કાંઈ પણ પ્રરૂપણા થવા પામી હોય તો તેનું ત્રિવિધે ત્રિવિધે મિચ્છામિ દુક્કડમ્ દઉં છું.

— મુનિ સૌમ્યરત્નવિજય

એક આવશ્યક નોંધ

- ૧૮ અભિષેક સંબંધિત પ્રસ્તુત વિધાનમાં, પૂર્વ પ્રકાશિત ૧૮ અભિષેક વિધાન કરતાં કંઈક નવો ટચ જોવા મળશે. એ નવો ટચ કયા કારણે છે તેની પણ વિસ્તૃત વિચારણા ‘૧૮ અભિષેક વિધાન - એક આવશ્યક ઉન્મેષ’ વગેરે પ્રકરણ અંતર્ગત કરવામાં આવેલ છે.
- અમારું વિધાન જ સાચું છે અને બીજા બધા ખોટા છે કે નુકશાનકારક છે, એવો કોઈ અમારો આશય નથી. શુભ ભાવથી કરાતા વિધાનો ભક્તિના પ્રકર્ષને કારણે શુભ ફળ આપવા સમર્થ જ છે. આજ સુધી ચાલી આવેલ આ વિધાનોની પરંપરાને કારણે જ અદ્ભુત ભક્તિમાર્ગની આરાધના આપણને મળી છે અને તે માટે પૂર્વના સૌ પૂજ્ય મહાપુરુષોના આપણે ઋણી છીએ.
- આ સર્વ પ્રયત્ન એ માટેનો જ છે કે શુભ ભાવોલ્લાસથી આપણે જે વિધાનો કરી રહ્યા છીએ, તેમાં વિધિના કમની શુદ્ધિ, જે-તે વિધાન પાછળના રહસ્યો-હાર્દ પામવા અને તે દ્વારા, જે-તે વિધાન હજી વધુ વિશેષ સુવિશુદ્ધ તથા પ્રભાવસંપન્ન બને અને સકળ શ્રી સંઘની સવિશેષ સુખ-શાંતિ-સમૃદ્ધિ અને સમાધિમાં આ વિધાનો શ્રેષ્ઠ આલંબનરૂપ બને.
- એટલે વિવેક - ભક્તિ - ઔચિત્યસંપન્ન ભવ્ય જીવોએ આ સ્વરૂપની વિચારણા દ્વારા યોગ્ય રીતે પ્રવર્તવું અને શ્રી સંઘની આરાધના સમૃદ્ધિ - સમાધિમાં સહાયક થઈએ તેમ કરવું ઉચિત છે.

સંપાદનોપયુક્ત તાડપત્ર-હસ્તપ્રત સંજ્ઞાસૂચિ

આચાર્ય શ્રી કૈલાસસાગરસૂરિ જ્ઞાનમંદિર, કોબા (ગાંધીનગર) દ્વારા
ઉદારતાપૂર્વક પ્રાપ્ત થયેલ તાડપત્ર-હસ્તપ્રતની ઝેરોક્ષની સંજ્ઞા + ગ્રંથસૂચિ

- (૧) TD - તાડપત્રીય પ્રાકૃતમય ‘પ્રતિષ્ઠાકલ્પ’, અજ્ઞાતકર્તૃક, સંઘવી પાડાનો ભંડાર, હેમચંદ્રાચાર્ય જ્ઞાનભંડાર, પાટણ. જીર્ણ
- (૨) R - જિનબિંબપ્રતિષ્ઠાવિધિ,
આ.શ્રી રત્નશેખરસૂરિકર્તૃક પ્રતિષ્ઠાકલ્પ
(વિ.સં. ૧૩૭૨-૧૪૪૭) લે. સં. ૧૮૧૪.
- (૩) T - પ્રતિષ્ઠાકલ્પવિધિ,
આ. તિલકાચાર્યકૃત પ્રતિષ્ઠાકલ્પ, લે.સં. ૧૬ મી સદી
- (૪) J - પ્રતિષ્ઠા વિધિ,
ખરતરગચ્છીય જિનમાણિક્યસૂરિ સામ્રાજ્યે લખાયેલ સંસ્કૃત પ્રતિષ્ઠાકલ્પ, લે. સં. ૧૬૦૧
- (૫) KJ - શ્રી જિનરાજસૂરિશિષ્ય આ. જયસાગરસૂરિકૃત પ્રતિષ્ઠાકલ્પ
૨. સં. ૧૪૯૫ પડિમાત્રાલિપિ
- (૬) B - પૂર્ણિમાગચ્છીય આ. ભાવપ્રભસૂરિલિખિત ‘અષ્ટાદશાભિષેક વિધિ’
- (૭) K₁ - પ્રતિષ્ઠાવિધિ, લે.સં. ૧૮ મી સદી (આ. ચંદ્રસૂરિકલ્પ)
- (૮) K₂ - પ્રતિષ્ઠાકલ્પ, લે.સં. ૧૯મી સદી (જેસલમેર) શ્રેષ્ઠ, અજ્ઞાતકર્તૃક
- (૯) K₃ - પ્રતિષ્ઠાકલ્પ, લે. સં. ૧૯૭૯ (આ. ચંદ્રસૂરિકલ્પ)
- (૧૦) K₄ - ચૈત્યપ્રતિષ્ઠાવિધિ

શેઠ શ્રી શ્રેણિકભાઈ કસ્તુરભાઈના સૌજન્યથી એલ.ડી. ઇન્સ્ટીટ્યુટ ઓફ
ઇન્ડોલોજી દ્વારા પ્રાપ્ત હસ્તપ્રતોની ઝેરોક્ષની સંજ્ઞા-સૂચિ :

- (૧૧) C - પ્રતિષ્ઠાકલ્પ, કર્તા - શ્રી ચંદ્રસૂરિ (૧૨મી સદી)
- (૧૨) G - પ્રતિષ્ઠાકલ્પ, કર્તા - આ. ગુણરત્નસૂરિ (૧૫ મો સૈકો ઉત્તરાર્ધ)

(૧૩) S - પ્રતિષ્ઠાકલ્પ, કર્તા - આ. વિ. સેનસૂરીશ્વરજી મ.સા.
લેખન સંભવત: - ૧૬-૧૭મી સદી

શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય જૈન જ્ઞાનભંડાર, પાટણની પ્રાપ્ત

હસ્તાપ્રતોની ઝેરોક્ષની સંજ્ઞા-સૂચિ :

- (૧૪) HA - પ્રતિષ્ઠાકલ્પ, આચારદિનકર, કર્તા - આ. વર્ધમાનસૂરિ,
લે. સં. ૧૮૨૮, લે. પં. વિનીતવિજય
- (૧૫) HT - પ્રતિષ્ઠાકલ્પ, કર્તા - શ્રી તિલકાચાર્ય
ભાભાના પાડાના ભંડારની પ્રતિ
- (૧૬) HK₁ - પ્રતિષ્ઠાકલ્પ, પ્રવ. કાંતિવિજયજી ભંડારની પ્રતિ
- (૧૭) HK₂ - પ્રતિષ્ઠાકલ્પ, પ્રવ. કાંતિવિજયજી ભંડારની પ્રતિ
- (૧૮) HS - પ્રતિષ્ઠાકલ્પ, શ્રી સંઘનો જ્ઞાનભંડાર
- (૧૯) HP - પ્રતિષ્ઠાકલ્પ
- (૨૦) PB - પ્રતિષ્ઠાકલ્પ, પાટણ ભાભાના પાડાનો વિમલગચ્છનો હ.લિ.
પુસ્તકોનો ભંડાર.

શેઠ આણંદજી કલ્યાણજી જૈન જ્ઞાનભંડાર, લીંબડીની

પ્રાપ્ત હસ્તાપ્રતોની ઝેરોક્ષની સંજ્ઞા સૂચિ :

- (૨૧) LR - પ્રતિષ્ઠાકલ્પ, લે. સં. ૧૬૪૭, લે. સ્થળ અમદાવાદ,
દોશીવાડાની પોળ
- (૨૨) LS₁ - વાયકશ્રી સકલચંદ્રજીગણિકૃત પ્રતિષ્ઠાકલ્પ લે.સં. ૧૮૧૦
- (૨૩) LS₂ - વાયકશ્રી સકલચંદ્રજીગણિકૃત પ્રતિષ્ઠાકલ્પ લે.સં. ૧૮૪૪

• • •

ઉપરોક્ત સંસ્થા - જ્ઞાનભંડારોનો હાર્દિક આભાર

શ્રી અટાર અભિષેક વિધાન

(15)

શિલ્પ-વિદિ

अल्प-विधि

અનુક્રમણિકા

● પ્રકાશકનો પમરાટ	3
● સંપાદકીય સંદેશ	5
- ૧૮ અભિષેક સંપાદન યાત્રા	6
- ૧૮ અભિષેક સંપાદન પદ્ધતિ	8
- સંપાદનયાત્રાનું સુમધુર સંસ્મરણ	11
● સંપાદન ઉપયુક્ત તાડપત્ર - હસ્તપ્રતસૂચિ	13

વિભાગ - ૧ : વિધાન સૌંદર્ય

● અભિષેક પૂર્વતેયારી	૨
● અભિષેક આશાતના	૩
● અભિષેક સાવધાની	૪
● અભિષેક પૂર્વસમજ	૪
● પંડિતશ્રી વીરવિજયજી કૃત સ્નાત્રપૂજા	૬
● અભિષેક પૂર્વચરણ (સામગ્રી અભિમંત્રણ, ભૂમિશુદ્ધિ)	૧૪
● ૧૮ અભિષેક વિધાન પ્રારંભ	૧૬
● દેવ-દેવીના પાંચ અભિષેક	૪૪
● અષ્ટપ્રકારી પૂજા	૪૬
● લૂણ ઉતારણ, આરતિ, મંગળ દીવો	૫૧
● શાંતિકળશ, ચૈત્યવંદન, ક્ષમાપના	૫૩

વિભાગ - ૨ : શાસ્ત્ર-રહસ્ય સૌંદર્ય

● પ્રાચીન સર્વપ્રતિષ્ઠા કલ્પોક્ત અઢાર અભિષેક મૂળવિધાન	૬૨
● ૧૮ અભિષેક વિધાન - એક આવશ્યક ઉન્મેષ	૬૭
- વિલેપન... વિલેપન... વિલેપન	૬૮
- ૧૮ અભિષેક અને આંતરવિધાન	૭૧
- ૧૮ અભિષેક અંતર્ગતનું મહાપ્રભાવક અર્ધ્યઅર્પણ વિધાન	૭૩
- ૧૮ અભિષેક અને મુદ્રાદર્શનપૂર્વક આહ્વાન	૭૬

- પંચગવ્ય અને પંચામૃત સ્નાત્ર ૭૮
- પ્રાચીન મૂળભૂત વિધાન અને વર્તમાન પરંપરા ૮૦
- પ્રાચીન કલ્પાધારે વર્તમાન પ્રચલિત શ્રી સકલચંદ્રજ્ઞના
૧૮ અભિષેકના વિચારણીય સ્થાન ૮૪
- અભિષેક ઔચિત્ય ૮૫
- વિધિકારક ઔચિત્ય ૮૬

વિભાગ - ૩ : ભાવ સૌંદર્ય

- અભિષેક સૌંદર્ય (ભાવના) ૯૦
- અભિષેક સમયની ભાવના ૯૨
- અભિષેક દૃષ્ટાંતો ૯૪
- અભિષેક ઈધર-ઉધર ૧૦૧
- અભિષેક ઔષધિ માહાત્મ્ય ૧૦૫
- ૧૮ અભિષેક સંબંધી સમૃદ્ધ માહિતિ ૧૦૮
- અભિષેક સ્નાત્ર અને પૂજા વિષે મનોવૈજ્ઞાનિક શોધ રહસ્ય ૧૧૧

વિભાગ - ૪ : ભક્તિ સૌંદર્ય

- ૧૮ અભિષેકના ગુજરાતી પદ્યો ૧૧૬
- નિત્ય સામૂહિક અભિષેક ભક્તિ વિધાન ૧૨૧
- અભિષેક પૂજાષ્ટક ૧૨૬
- અભિષેક સ્તુતિઓ ૧૨૮
- અભિષેક ભક્તિગીતો ૧૨૯
- અભિનવ સ્તુતિઓ ૧૩૭
- (હે નાથ ! હૈયું દઈ દીધું, અભિલાષા અષ્ટક, પ્રભુ મારા - અષ્ટક,
ભાવના અષ્ટક, જ્યાં જ્યાં નજર મારી પડી)

- અભિષેક પરિશિષ્ટ ૧૪૬
- અભિષેક સામગ્રી યાદી ૧૪૭
- ૧૮ અભિષેકનો ક્રમ ૧૫૦

વિભાગ - ૧

વિધાન સૌંદર્ય

અભિષેક પૂર્વતેયારી

- (૧) પ્રભુજીની ડાબી બાજુ દશાંગાદિ શુદ્ધ ધૂપ અને જમણી બાજુ ગાયના શુદ્ધ ઘીનો દીપક સમગ્ર વિધાન દરમ્યાન અખંડ ચાલુ રહે તેમ વ્યવસ્થા કરવી.
- (૨) એક થાળીમાં આરતી, મંગળદીવો, નાની વાટકીમાં કપૂર અને ધૂપ રાખવા. ચંદ્ર અને સૂર્યના સ્વપ્ન વરખ લગાડીને રાખવા તથા દર્પણ (અરીસો) તૈયાર રાખવો.
- (૩) વિધિકારક જ્યાં બેસવાના હોય ત્યાંથી થોડે દૂર બે પિત્તળની પવાલીમાં ગળીને પાણી ભરાવવું. તેમાં વાસકેપ, કેસર, અત્તર વગેરે તથા ગુલાબજળ ગળીને નાખવું. શક્ય હોય તો વાળો પાવડર, કેસુડાના ફૂલ તથા અન્ય સુગંધી ઉત્તમ દ્રવ્યો પણ નાખવા. બાજુમાં બે ખાલી ડોલ રાખવી.
- (૪) એક મોટી થાળીમાં અઢાર અભિષેકની વસ્તુઓ ક્રમસર ગોઠવવી.
- (૫) એક કુંડીમાં પંચામૃત (ગાયના દૂધ, દહીં, ઘી, શેરડીનો રસ (અથવા સાકર) અને પાણી) અલગથી તૈયાર કરવું.
- (૬) જેટલા ભગવાન હોય તે પ્રમાણે થાળી તૈયાર કરવી, જેમાં કળશ, વાટકી ભરીને કેસર તથા પુષ્પો રાખવા.
- (૭) એક બાજુ વધારાના પાંચ કળશ, વાટકીઓ રાખવી તથા ભગવાન પ્રમાણે ત્રણ ત્રણ અંગલુંછણા અને પાટલુંછણા તૈયાર રાખવા.
- (૮) પૂજારી પાસે જરૂરિયાત અનુસાર કેસર અને ચંદન ઘસાવવું.
- (૯) વિધિકારકના સ્થાને એક થાળીમાં વાસકેપ, અત્તરની શીશી તથા કપૂર રાખવું.
- (૧૦) ગાયના ઘી, દહીં, સફેદ (પીળા) સરસવ, અક્ષત (ચોખા) અને સમૂલો ડાભ, આ પાંચેય દ્રવ્યોના અર્ધ પાત્ર તૈયાર કરાવી રાખવા તથા તે માટે સોનાની થાળી અથવા તો સોનાની વાટકી અને ચાંદીની થાળીની વ્યવસ્થા કરાવી રાખવી.
- (૧૧) આવા પવિત્ર વિધાનોમાં પ્લાસ્ટીક કે સ્ટીલ જેવી હલકી ધાતુઓની વસ્તુઓ વાપરવી યોગ્ય નથી. શક્ય હોય તો જર્મન-સીલ્વરની વસ્તુઓનો પણ ઉપયોગ ટાળવો. પિત્તળ કે તાંબાના જ ઉપકરણો વાપરવાનો આગ્રહ રાખવો.

અભિષેક આશાતના

-: અભિષેક દરમ્યાન પરમાત્માની સંભવિત આશાતનાઓ :-

- ભગવાન હાથમાંથી પડી જવા.
- અભિષેક કરતા પરમાત્માને કળશનો સ્પર્શ થવો.
- અષ્ટપડ મુખકોશ બાંધ્યા વિના પરમાત્માની અંગ પૂજા કરવી.
- ગાળ્યા વિનાના પાણીથી પરમાત્માનો અભિષેક કરવો.
- પૂજા કરતી વખતે આપણા નખનો ભગવાનને સ્પર્શ થવો.
- દેવ-દેવીની પૂજા કરેલ કેસરથી ભગવાનની પૂજા કરવી.
- નીચે પડેલ પુષ્પ પ્રભુને ચઢાવવું.
- સડેલા, ગળેલા, કરમાયેલા, સુગંધ વિનાના પુષ્પ પ્રભુને ચઢાવવા.
- પ્રભુના ચરણ સ્પર્શ કરતી વખતે વાળ અડી જવા.
- પ્રભુને અંગલૂંછણા બરાબર ન થવા. અંગલૂંછણા જમીન પર મૂકવા.
- પ્રભુની અવિનયપૂર્વક પૂજા કરવી.
- મંદિરમાં અસભ્ય-અયોગ્ય વર્તન કરવું તથા ઉદ્ભ્રમટ વેશ પહેરવા.
- ઋતુધર્મ (એમ.સી.) વાળી બહેન ભગવાનની પૂજા કરે અથવા મંદિરમાં (એમ.સી.) આવે.
- મંદિરમાં પાન-સોપારી, માવા-મસાલા ખાવા.
- વાળાકૂચીનો આડેધડ ઉપયોગ કરવો.

(ઉપરની આશાતનાઓથી અવશ્ય બચવું.)

જિનપૂજા અને જિનધર્મને જે કરે છે તેને આલોક પરલોકનાં સુખો, તીર્થકરપદ, ચક્રવર્તીપદ, વાસુદેવપદ, ઇન્દ્ર અને અહમિન્દ્રનાં સુખો પ્રાપ્ત થાય છે. અંતે મોક્ષના સુખો પણ તેને હાથવેંતમાં થાય છે.

અભિષેક સાવધાની

- અભિષેકનું પાણી પડતું હોય ત્યાં કુંડીઓ રાખવી.
- ભગવાનની પાછળ ચંદરવો હોય તો ઉંચો કરી લેવો.
- અભિષેકના પાણીની કુંડી ભરાઈ જાય તેનું ધ્યાન રાખીને પૂજારી પાસે ખાલી કરાવવી.
- વિલેપન (માર્જન) કરવાના અગિયાર અભિષેકમાં તેની પહેલાનો અભિષેક પૂર્ણ થતાં તુરંત વિલેપન પહોંચાડવું.
- પાંચમાં, દશમાં તથા પંદરમાં અભિષેકે કેસર અને પુષ્પો મોકલવા.
- અઢારમા અભિષેક તરીકે પુષ્પો મોકલવાનો ઉપયોગ રાખવો.
- અઢારમાં અભિષેક બાદ શુદ્ધ પાણી મોકલાવવું. ત્યારબાદ અંગલૂંછણા, પાટલૂંછણા, કેસર તથા પુષ્પો મોકલાવવા.

અભિષેક પૂર્વસમજ

- આ ઔષધિઓ અગાઉથી પલાળી દેવી જોઈએ તથા (૧) કષાયચૂર્ણ, (૨) મંગલમૃત્તિકા, (૩) સદૌષધિ, (૪) મૂલિકાવર્ગ, (૫) પ્રથમાષ્ટકવર્ગ, (૬) દ્વિતીયાષ્ટકવર્ગ, (૭) સર્વૌષધિ, (૮) ગંધચૂર્ણ અને (૯) વાસચૂર્ણ - આ નવ અભિષેકોમાં જે તે સ્નાત્ર ઔષધિ વડે પ્રભુને અભિષેક પૂર્વે વિલેપન (માર્જન) કરવાનું હોઈ, તેના લેપ પણ તૈયાર કરી રાખવા જોઈએ તથા ચંદનરસ અને કેશરનો ઘોળ વિલેપન માટે તૈયાર કરાવી રાખવા.
- વિલેપન કરવાના સ્નાત્રોમાં તેની પહેલાનો અભિષેક-તિલકાદિ પૂર્ણ થયા બાદ તુરંત વિલેપન કરી લેવું જોઈએ. તથા એ વિલેપન થોડા સમય રહે એમ કરવું ઉચિત છે.
- પ્રત્યેક અભિષેકમાં નમોઽર્હત્૦ કહી શ્લોક બોલી તેનો અર્થ સમજાવવો હોય તો સમજાવી શકાય. પછી મંત્ર બોલીને ૨૭ ડંકાની પૂર્ણ થાળી વાગે એટલે પરમાત્માનો મસ્તિષ્ક ઉપરથી અભિષેક કરવો. તથા કળશમાં લીધેલ જે તે

અભિષેકનું જળ પૂર્ણિત: વાપરી લેવું.

- અભિષેક દરમ્યાન જે તે અભિષેક, તેની સામગ્રીનો પ્રત્તાવાદિ વિષયક ઔચિત્યપૂર્વક મર્યાદા સાચવીને સામાન્ય સમજણ સૌને આપી શકાય.
- અભિષેક કરતી વખતે મનમાં ભાવથી નમસ્કાર મહામંત્રનું સ્મરણ કરવું જોઈએ.
- સંપૂર્ણ વિધાન દરમ્યાન ગાયના ઘીનો દીપક પ્રજ્વલિત રહે તેમ કરવું જોઈએ.
- સંપૂર્ણ વિધાન દરમ્યાન સુગંધી દશાંગાદિ ધૂપ દ્વારા વાતાવરણ ચોતરફ સુગંધ-સુગંધમય રહે એમ કરવું જોઈએ. આવા દિવ્ય-પવિત્ર વાતાવરણમાં દેવાદિ શુભ તત્ત્વનું આહ્વાન સહજપણે શક્ય બને છે.
- પ્રત્યેક અભિષેક બાદ પ્રભુજીને અંગલૂંછણું કરવાનું હોતું નથી તથા પ્રભુજીને માત્ર લલાટે ચંદન તિલક કરવાનું હોય છે, નવાંગીપૂજા નહિં. લલાટે (આજ્ઞાયક સ્થાને) તિલક કરતા પૂર્વે તેટલા પૂરતું અંગલૂંછણું કરવું હોય તો કરી શકાય છે.
- જે જિનબિંબોને અઢાર અભિષેક કરવાના હોય છે, તેમને વિધાન શરૂ કરતા પૂર્વે શુદ્ધ જળથી એકવાર સ્નાન કરાવી લેવું જોઈએ.
- પ્રત્યેક જિનબિંબને સર્વાંગે પ્રત્યેક અભિષેક જળનો સ્પર્શ થાય તેમ કરવું જરૂરી છે.
- સર્વ અભિષેકોમાં વાપરવાના સર્વસામાન્ય જળમાં સુગંધ્યૌષધિ ભેળવી શકાય. જેમ કે, સુગંધીવાળો, સૂકાયેલાં કેસૂડાના ફૂલ, કઠ (ઉપલોટ), ઘઉંલો, વજ (ગંધીલો વજ) અને કપૂરકાયલી, આ છ ઔષધિથી મિશ્રિત જળ બનાવવું તથા તેમાં કેસર-ચંદનનો ઘસારો ઉમેરવો. (રોજના અભિષેકમાં પણ આ પ્રમાણેનું સુગંધ્યૌષધિયુક્ત પાણી વાપરવું જોઈએ.) આ વડે અભિષેકની પ્રત્તાવોત્પાદકતા અનેક ગણી વધી રહે છે.

જિનપૂજા સર્વ વિઘ્નોનું નિવારણ કરનારી છે. જિનપૂજા જય અને વિજયને કરનારી છે. જિનપૂજા કોટી ભવોના પાપોને હરનારી છે.

પંડિત શ્રીમદ્ વીરવિજયજી કૃત સ્નાત્ર પૂજા

સૌ પ્રથમ પં.શ્રી વીરવિજયજી મ.સા. કૃત સ્નાત્રપૂજા ભણાવવી.

(પ્રથમ કળશ લઈ ઉભા રહેવું.)

(દ્રુતવિલંબિતછન્દ)

સરસ શાન્તિ સુધારસ સાગરં, શુચિતરં ગુણરત્ન મહાગરમ્,
ભવિક પંકજ બોધ દિવાકરં, પ્રતિદિનં પ્રણમામિ જિનેશ્વરમ્ ॥ ૧ ॥

(દોહા)

કુસુમાભરણ ઉતારીને, પડિમા ધરિય વિવેક,
મજજનપીઠે થાપીને, કરીયે જળ અભિષેક ॥ ૨ ॥

(અહીં પ્રભુના મસ્તક પરથી અભિષેક કરવો. ત્યારબાદ અંગલુંછણા કરી, પૂજા કરીને કુસુમાંજલિ માટે પુષ્પોથી ભરેલી થાળી લઈને ઉભા રહેવું.)

ગાથા (આર્યા ગીત)

જિણ જમ્મસમયે મેરુ સિહરે રયણ - કણય - કલસેહિં,
દેવાસુરેહિં હલવિઓ, તે ધન્ના જેહિં દિટ્ઠોસિ ॥ ૩ ॥

(કુસુમાંજલિ ઢાળ)

નમોઽર્હત્ સિદ્ધાચાર્યોપાધ્યાય સર્વસાધુભ્યઃ
નિર્મળ જળ કળશે ન્હવરાવે, વસ્ર અમૂલક અંગ ધરાવે,
કુસુમાંજલિ મેલો આદિ જિણંદા...

સિદ્ધસ્વરૂપી અંગ પખાળી, આતમ નિર્મળ હુઈ સુકુમાળી,
કુસુમાંજલિ મેલો આદિ જિણંદા... ॥ ૪ ॥

(જ્યાં જ્યાં 'કુસુમાંજલિ મેલો' શબ્દ આવે ત્યાં ત્યાં પ્રભુજીના મસ્તકે તથા જમણા અંગુઠા ઉપર કુસુમાંજલિ એટલે કે પુષ્પો મુકવા.)

(ગાથા)

મયકુન્દ ચંપ માલઈ, કમલાઈ પુષ્ક પંચ વણાઈ,
જગનાહન્ધવણ સમયે, દેવા કુસુમાંજલિ દિન્તિ ॥ ૫ ॥

(કુસુમાંજલિ ઢાળ)

નમોડર્હત્ સિદ્ધાચાર્યોપાધ્યાય સર્વસાધુભ્યઃ

રયણ સિંહાસન જિન થાપીજે, કુસુમાંજલિ પ્રભુ ચરણે દીજે,
કુસુમાંજલિ મેલો શાંતિ જિણંદા... ॥ ૬ ॥

(દોહા)

જિણ તિહું કાલય સિદ્ધની, પડિમા ગુણ ભંડાર,
તસુ ચરણે કુસુમાંજલિ, ભવિક દુરિત હરનાર ॥ ૭ ॥

(કુસુમાંજલિ ઢાળ)

નમોડર્હત્ સિદ્ધાચાર્યોપાધ્યાય સર્વસાધુભ્યઃ

કૃષ્ણાગરુવર ધૂપ ધરીજે, સુગંધકર કુસુમાંજલિ દીજે,
કુસુમાંજલિ મેલો નેમિ જિણંદા... ॥ ૮ ॥

(દોહા)

જસુ પરિમલ બલ દહદિસિ, મહુયર ઝંકાર સદસંગીયા;
જિણ ચરણોવરિ મુક્કા, સુર નર કુસુમાંજલિ સિદ્ધા ॥ ૯ ॥

(કુસુમાંજલિ ઢાળ)

નમોડર્હત્ સિદ્ધાચાર્યોપાધ્યાય સર્વસાધુભ્યઃ

પાસ જિણેસર જગ જયકારી, જલ થલ ફુલ ઉદક કર ધારી,
કુસુમાંજલિ મેલો પાર્શ્વ જિણંદા... ॥ ૧૦ ॥

(દોહા)

મુકે કુસુમાંજલિ સુરા, વીર ચરણ સુકુમાળ,
તે કુસુમાંજલિ ભવિકના, પાપ હરે ત્રણકાળ... ॥ ૧૧ ॥

(કુસુમાંજલિ ઢાળ)

નમોડર્હત્ સિદ્ધાચાર્યોપાધ્યાય સર્વસાધુભ્યઃ

વિવિધ કુસુમ વર જાતિ ગહેવી, જિન ચરણે પણમંત ઠવેવી,
કુસુમાંજલિ મેલો વીર જિણંદા... ॥ ૧૨ ॥

(દોહા)

નહવણકાળે નહવણકાળે દેવદાણવ સમુચ્ચિય,
કુસુમાંજલિ તહિં સંઠવિય, પસરંત દિસિ પરિમલ સુગંધિય,
જિણ પયકમલે નિવડેઈ, વિગ્ધહર જસ નામ મંતો,
અનંત ચઉવીસ જિન, વાસવ મલિય અશેષ,
સા કુસુમાંજલિ સુહકરો, ચઉવિહ સંઘ વિશેષ ... ॥ ૧૩ ॥

(કુસુમાંજલિ ઢાળ)

નમોઽર્હત્ સિદ્ધાચાર્યોપાધ્યાય સર્વસાધુભ્યઃ
અનંત ચઉવીસી જિનજી જુહારું, વર્તમાન ચઉવીસી સંભારું,
કુસુમાંજલિ મેલો ચોવીસ જિણંદા... ॥ ૧૪ ॥

(દોહા)

મહાવિદેહે સંપ્રતિ, વિહરમાન જિન વીસ,
ભક્તિ ભરે તે પૂજ્યા, કરો સંઘ સુજગીશ... ॥ ૧૫ ॥

(કુસુમાંજલિ ઢાળ)

નમોઽર્હત્ સિદ્ધાચાર્યોપાધ્યાય સર્વસાધુભ્યઃ
અપચ્છરમંડલી ગીત ઉચ્ચારા, શ્રી શુભવીરવિજય જયકારા,
કુસુમાંજલિ મેલો સર્વ જિણંદા... ॥ ૧૬ ॥

(કુસુમાંજલિ કર્યા પછી સ્નાત્રપૂજા કરનારે નીચે પ્રમાણેના પ્રદક્ષિણાના ત્રણ દુહા બોલવા.) પ્રત્યેક દુહો બોલતા સિંહાસનની પ્રદક્ષિણા કરી પ્રભુ સન્મુખ ખમાસમણ દેવા.

(પ્રદક્ષિણાના દુહા)

કાળ અનાદિ અનંતથી, ભવ ભ્રમણાનો નહીં પાર,
તે ભ્રમણા નિવારવા, પ્રદક્ષિણા દઉં ત્રણ વાર ॥ ૧ ॥
ભમતીમાં ભમતા થકા, ભવ ભાવઠ દૂર પલાય,
જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્ર રૂપ, પ્રદક્ષિણા ત્રણ દેવાય ॥ ૨ ॥

જન્મ-મરણાદિ સવિ ભય ટળે, સીઝે જો દરીશન કાજ,
રત્નત્રયી પ્રાપ્તિ ભણી, દરીશન કરો જિનરાજ ॥ ૩ ॥

(પછી જગચિંતામણીનું ચૈત્યવંદન કરી, નમુત્યુણં થી સંપૂર્ણ જયવીયરાય પર્યંત
કહેવું.)

પછી હાથ ધોઈ, ધૂપી, મુખકોશ બાંધી, કળશ લઈ ઉભા રહેવું.

(સ્નાત્ર અભિષેક)

સયલ જિણેસર પાય નમી, કલ્યાણક વિધિ તાસ,
વર્ણવતાં સુણતાં થકાં સંઘની પૂગે આશ ॥ ૧ ॥

(ઢાળ)

સમકિત ગુણઠાણે પરિણમ્યા, વળી વ્રતધર સંયમ સુખ રમ્યા,
વીશસ્થાનક વિધિએ તપ કરી, એસી ભાવ દયા દિલમાં ધરી ॥૧॥

જો હોવે મુજ શક્તિ ઈસી, સવિ જીવ કરું શાસનરસી,
શુચિરસ ઢલતે તિહાં બાંધતાં, તીર્થંકર નામ નિકાયતા ॥ ૨ ॥

સરાગથી સંયમ આચરી, વયમાં એક દેવનો ભવ કરી,
અવી પન્નરક્ષેત્રે અવતરે, મધ્યખંડે પણ રાજવી કુલે ॥ ૩ ॥

પટરાણી કુખે ગુણનીલો, જેમ માનસરોવર હંસલો,
સુખશય્યાએ રજની શેષે, ઉતરતા ચઉદ સુપન દેખે ॥ ૪ ॥

(ઢાળ)

પહેલે ગજવર દીઠો, બીજે વૃષભ પઈટૂઠો,
ત્રીજે કેસરી સિંહ, ચોથે લક્ષ્મી અબીહ ॥ ૧ ॥

પાંચમે ફૂલની માળા, છઠ્ઠે ચંદ્ર વિશાળા,
રવિ રાતો ધ્વજ મ્હોટો, પૂરણ કળશ નહીં છોટો ॥ ૨ ॥

દશમે પદ્મ સરોવર, અગિયારમે રત્નાકર,
ભુવન-વિમાન, રત્નગંજી, અગ્નિશિખા ધૂમવર્જી ॥ ૩ ॥

સ્વપ્ન લહી જઈ રાયને ભાખે, રાજા અર્થ પ્રકાશે,
પુત્ર તીર્થંકર ત્રિભુવન નમશે, સકલ મનોરથ ફળશે ॥ ૪ ॥

(વસ્તુછંદ)

અવધિનાણે-અવધિનાણે, ઉપના જિનરાજ,
જગત જસ પરમાણુઆ, વિસ્તર્યા વિશ્વજંતુ સુખકાજ,
મિથ્યાત્વ તારા નિર્બળા, ધર્મ ઉદય પરભાત સુંદર,
માતા પણ આનંદીયા, જાગતી ધર્મ વિધાન,
જાણંતી જગ તિલક સમો, હોશે પુત્ર પ્રધાન ॥

(દોહા)

શુભ લગ્ને જિન જનમીયા, નારકીમાં સુખ જ્યોત,
સુખ પામ્યા ત્રિભુવન જના, હુઓ જગત ઉદ્યોત ।

(ઢાળ)

સાંભળો કળશ જિન મહોત્સવનો ઈહાં,
છપ્પનકુમરી દિશિ વિદિશી આવે તિહાં,
માય-સુત નમિય આનંદ અધિકો ધરે,
અષ્ટ સંવર્ત વાયુથી કચરો હરે ॥ ૧ ॥

વૃષ્ટિ ગંધોદકે અષ્ટ કુમરી કરે,
અષ્ટ કલશા ભરી, અષ્ટ દર્પણ ધરે,
અષ્ટ ચામર ધરે, અષ્ટ પંખા લહી,
ચાર રક્ષા કરી, ચાર દીપક ગ્રહી ॥ ૨ ॥

ઘર કરી કેળના, માય-સુત લાવતી,
કરણ શુચિકર્મ, જળ કળશે ન્હવરાવતી,
કુસુમ પુજી, અલંકાર પહેરાવતી,
રાખડી બાંધી જઈ શયન પધરાવતી ॥ ૩ ॥

નમીય કહે માય તુજ બાળ લીલાવતી,
મેરુ રવિ ચંદ્ર લગે જીવજો જગપતિ,
સ્વામી ગુણ ગાવતી, નિજ ઘર જાવતી,
તેણે સમે ઈન્દ્ર સિંહાસન કંપતી ॥ ૪ ॥

(ઢાળ)

જિન જનમ્યાજી, જિણ વેળા જનની ઘરે,
તિણ વેળાજી, ઈન્દ્ર સિંહાસન થરથરે,
દાહિણોત્તરજી, જેતા જિન જનમે યદા,
દિશિનાયકજી, સોહમ-ઈશાન બિહું તદા ॥

(ત્રોટક છંદ)

તદા ચિંતે ઈન્દ્ર મનમાં કોણ અવસર એ બન્યો,
જિન જન્મ અવધિનાણે જાણી હર્ષ આનંદ ઉપન્યો ॥
સુધોષ આદે ઘંટનાદે ઘોષણા સુરમે કરે,
સવિ દેવી દેવા જન્મ મહોત્સવે આવજો સુરગિરિવરે ॥
(અહીં ઘંટ વગાડવો.)

(ઢાળ)

એમ સાંભળીજી, સુરવર કોડી આવી મળે,
જન્મ મહોત્સવજી, કરવા મેરુ ઉપર ચલે,
સોહમપતિજી, બહુ પરિવારે આવીયા,
માય જિનનેજી, વાંદી પ્રભુને વધાવીયા ॥
(અહીં પ્રભુને ચોખાથી વધાવવા)
વધાવી બોલે હે રત્નકુક્ષિ-ધારિણી તુજ સુતતણો,
હું શક સોહમ નામે કરશું જન્મ મહોત્સવ અતિ ઘણો ॥
એમ કહી જિન પ્રતિબિંબ સ્થાપી, પંચ રુપે પ્રભુ ગ્રહી,
દેવ દેવી નાચે હર્ષ સાથે, સુરગિરિ આવ્યા સહી ॥

(ઢાળ)

મેરુ ઉપરજી પાંડુકવનમે ચિહું દિશે,
શિલા ઉપરજી સિંહાસન મન ઉલ્લસે,
તિહાં બેસીજી, શકે જિન ખોળે ધર્યા,
હરિ ત્રેસઠજી, બીજા તિંહા આવી મળ્યા ॥

(ત્રોટક)

મળ્યા ચોંસઠ સુરપતિ તિહાં, કરે કળશ અડ જાતિનાં,
માગધાદિ જળ તીર્થ ઔષધિ, ધૂપ વળી બહુ ભાતિનાં ।
અચ્યુતપતિએ હુકમ કીનો, સાંભળો દેવા સવે,
ખીરજલધિ-ગંગાનીર લાવો, ઝટિતિ જિન જન્મ મહોત્સવે ॥

(ઢાળ)

(વિવાહલાની દેશી)

સુર સાંભળીને સંચરીયા, માગધ વરદામે ચલીયા,
પન્નદ્રહ ગંગા આવે, નિર્મળ જળ કળશા ભરાવે ॥ ૧ ॥
તીરથ જળ ઔષધિ લેતા, વળી ખીરસમુદ્રે જાતા,
જળ કળશા બહુલ ભરાવે, ફુલ ચંગેરી થાળા લાવે ॥ ૨ ॥
સિંહાસન, ચામર ધારી, ધૂપધાણાં રકેબી સારી,
સિદ્ધાંતે ભાખ્યા જેહ, ઉપકરણ મિલાવે તેહ ॥ ૩ ॥
તે દેવા સુરગિરિ આવે, પ્રભુ દેખી આનંદ પાવે,
કળશાદિક સહુ તિહાં ઠાવે, ભક્તે પ્રભુના ગુણ ગાવે ॥ ૪ ॥

(ઢાળ)

આતમ ભક્તિ મળ્યા કેઈ દેવા, કેતા મિત્તનુજાઈ,
નારી પ્રેર્યા વળી નિજ કુલવટ, ધર્મી ધર્મ સખાઈ,
જોઈસ વ્યંતર ભવનપતિના, વૈમાનિક સુર આવે,
અચ્યુતપતિ હુકમે ધરી કળશા, અરિહાને નવરાવે ॥ ૧ ॥
અડજાતિ કળશા પ્રત્યેકે, આઠ-આઠ સહસ પ્રમાણો,
ચઉસઠ સહસ હુઆ અભિષેકે, અઢીસેં ગુણા કરી જાણો,
સાઠ લાખ ઉપર એક કોડી, કળશાનો અધિકાર,
બાસઠ ઈન્દ્ર તણા તિહાં બાસઠ, લોકપાલના ચાર ॥ ૨ ॥
ચન્દ્રની પંક્તિ છાંસઠ-છાંસઠ, રવિ શ્રેણી નરલોકો,
ગુરુસ્થાનક સુર કેરો એક જ, સામાનિકનો એકો,

સોહમપતિ ઈશાનપતિની, ઈન્દ્રાણીના સોળ,
 અસુરની દશ ઈન્દ્રાણી નાગની, બાર કરે કલ્લોલ ॥ ૩ ॥
 જ્યોતિષ વ્યંતર ઈન્દ્રની ચઉ-ચઉ, પર્ષદા ત્રણનો એકો,
 કટકપતિ અંગરક્ષક કેરો, એક-એક સુવિવેકો,
 પરચુરણ સુરનો એક છેલ્લો, એ અઢીસેં અભિષેકો,
 ઈશાન ઈન્દ્ર કહે મુજ આપો, પ્રભુને ક્ષણ અતિરેકો ॥ ૪ ॥
 તવ તસ ખોળે ઠવી અરિહાને, સોહમપતિ મનરંગે,
 વૃષભરુપ કરી શૃંગ જળે ભરી, ન્હવણ કરે પ્રભુ અંગે,
 પુષ્પાદિક પૂજીને છાંટે, કરી કેસર રંગ રોલે,
 મંગળ દીવો આરતી કરતાં, સુરવર જય જય બોલે ॥ ૫ ॥
 ભેરી ભુંગલ તાલ બજાવત, વળીયા જિન કર ધારી,
 જનની ઘર માતાને સોંપી એણી પરે વચન ઉચ્ચારી,
 પુત્ર તમારો સ્વામી હમારો, અમ સેવક આધાર,
 પંચ ધાવી રંભાદિક થાપી, પ્રભુ ખેલાવણહાર ॥ ૬ ॥
 બત્રીસ કોડી કનકમણિ માણિક, વસ્ત્રની વૃષ્ટિ કરાવે,
 પૂરણ હર્ષ કરેવા કારણ, દ્વીપ નંદીસર જાવે,
 કરીય અઢાઈ ઉત્સવ દેવા, નિજ નિજ કલ્પ સધાવે,
 દીક્ષા-કેવલને અભિલાષે, નિત નિત જિન ગુણ ગાવે ॥ ૭ ॥
 તપગચ્છ ઈસર સિંહ સૂરીસર, કેરા શિષ્ય વડેરા,
 સત્યવિજય પંન્યાસતણે પદ, કપૂરવિજય ગંભીરા,
 ખિમાવિજય તસ સુજસવિજયના, શ્રીશુભવિજય સવાયા,
 પંડિત વીરવિજય શિષ્યે જિનજન્મમહોત્સવ ગાયા ॥ ૮ ॥
 ઉત્કૃષ્ટા એકસોને સીતેર, સંપ્રતિ વિચરે વીશ,
 અતીત અનાગત કાળે અનંતા, તીર્થંકર જગદીશ,
 સાધારણ એ કળશ જે ગાવે, શ્રી શુભવીર સવાઈ,
 મંગળ લીલા સુખભર પાવે, ઘર ઘર હર્ષ વધાઈ ॥ ૯ ॥
 (અહીં પ્રભુજીને ચોખાથી વધાવવા)

અભિષેક પૂર્વચરણ

- અઢાર અભિષેકમાં ઉપયોગી સર્વ જલ, ગન્ધ, પુષ્પાદિ પદાર્થો તેના સ્વ સ્વ મંત્રોએ અભિમંત્રિત કરીને જ સર્વ અભિષેકમાં વાપરવાના હોય છે. આ સર્વ સામગ્રી સુવિહિત ગુરૂમહારાજ પાસે વાસક્ષેપ કરાવવા પૂર્વક અભિમંત્રિત કરાવવી. આ. રત્નશેખરસૂરિ આદિ કૃત કલ્પોમાં સામગ્રી અભિમંત્રણ ‘ગુરુકૃત્ય’ સ્વરૂપે કહ્યું છે. (ગુરૂ ભગવંતના અભાવે વિધિકારક સામગ્રી અભિમંત્રણ કરે.)
- (૧) જલ અભિમંત્રણ : અઢાર અભિષેક વિધાનમાં ઉપયોગી સર્વ જળ આ મંત્ર વડે અભિમંત્રિત કરવું. (નીચેનો મંત્ર ત્રણ વાર બોલીને જળ ઉપર વાસક્ષેપ કરવો.)
(C, G પ્રત)

**ॐ નમો યઃ સર્વશરીરાવસ્થિતે મહાભૂતે આ આ આ આપ આપ
આપ જ જ જ જ જલં ગૃહ્ણ ગૃહ્ણ સ્વાહા ।**

(પાઠાંતર અંશ : TD - આ ૪ પા ૪ જ ૩; J - આ ૨ આપ ૪; S, HK₁, KJ, PB - આ ૩ આપ ૪ જ ૫; T - આ ૩ આપ ૪ જ ૪; HP, HK₂ - આ ૩ આપ ૪; HA, HS - આગચ્છ આગચ્છ)

- (૨) ગંધ અભિમંત્રણ : પંચરત્ન, કષાયચૂર્ણ, મંગલમૃત્તિકા, દર્ભ, પંચગવ્ય, સદૌષધિ, મૂલિકાચૂર્ણ, પ્રથમાષ્ટકવર્ગ, દ્વિતીયાષ્ટકવર્ગ, સર્વૌષધિ, ગન્ધ, વાસ, ચંદન, કેશર, કપૂરાદિ સર્વ સામગ્રી નીચેના મંત્ર વડે અભિમંત્રિત કરવી. (નીચેનો મંત્ર ત્રણવાર બોલીને સર્વ સામગ્રી પર અભિષેક કરવો.)

**ॐ નમો યઃ સર્વશરીરાવસ્થિતે પૃથુ પૃથુ વિપૃથુ વિપૃથુ
ગન્ધાન્ ગૃહ્ણ ગૃહ્ણ સ્વાહા ।**

(પાઠાંતર અંશ : T, J પ્રતમાં ‘વિપૃથુ’ પાઠ એકવાર જ છે. KJ, HT, HK₁ - ‘વિપૃથુ’ પાઠ જ નથી. HA, HS - મહાભૂતે આગચ્છ આગચ્છ સર્વૌષધિ-ચંદન-સમાલભનં. HP, HK₂ - પૃથુ ૨ વિપૃથુ ૨ ગન્ધા ૩)

- (૩) પુષ્પ અભિમંત્રણ : સર્વ અભિષેકોમાં યથાયોગ્ય ચઢાવવાના સર્વ પુષ્પો નીચેના મંત્ર વડે અભિમંત્રિત કરવા. (નીચેનો મંત્ર ત્રણવાર બોલીને સર્વ પુષ્પો પર વાસક્ષેપ કરવો.)

ॐ नमो यः सर्वतो मे मे मेदिनी ! पुष्पवति ! पुष्पं गृह्ण गृह्ण स्वाहा ।

(पाठांतर अंश : C, J, T, PB मे मेदिनी)

- (४) धूप अभिमंत्रण : प्रत्येक अभिषेक बाद प्रभुजने धूप उभेववानું વિધાન છે. એ ધૂપ નીચેના મંત્રથી અભિમંત્રિત કરવો. (નીચેનો મંત્ર ત્રણ વાર બોલીને ધૂપ ઉપર વાસક્ષેપ કરવો.)

ॐ નમો યઃ સર્વતો બલિં દહ દહ, મહાભૂતે તેજોઽધિપતે

ધુ ધુ ધૂપં ગૃહ્ણ ગૃહ્ણ સ્વાહા ।

(પાઠાંતર અંશ : HP, HK₁, HK₂, PB, KJ - તેજોઽધિપતિ)

ભૂમિશુદ્ધિવિધાન

- (૧) વિધાન સ્થાનની આસપાસમાં રહેલા વાયુ મંડળને શુદ્ધ કરવા માટે દેવલોકમાંથી વાયુકુમાર દેવને આમંત્રણ...

(નીચેનો મંત્ર બોલી મોરપીંછી વડે અથવા દર્ભની પીંછીથી પ્રમાર્જના કરતા કરતા એક પ્રદક્ષિણા આપવી.)

મંત્ર: ॐ હ્રીં વાતકુમારાય વિઘ્નવિનાશકાય મહીં પૂતાં કુરુ કુરુ સ્વાહા ॥

- (૨) ભૂમિ ઉપર સુગંધિત જળની વૃષ્ટિ કરવા માટે દેવલોકમાંથી મેઘકુમાર દેવને નિમંત્રણ...

(નીચેનો મંત્ર બોલી પુષ્પ અથવા દર્ભના ઘાસને અભિમંત્રિત સુવર્ણજળના પાણીમાં બોળી પાણી છાંટતા છાંટતા એક પ્રદક્ષિણા આપવી. દાભડાની પીંછી બનાવી આ વિધાન કરવું. ॐ હ્રીં શ્રી જીરાઉલા પાર્શ્વનાથ ! રક્ષાં કુરુ કુરુ સ્વાહા-સાત વાર આ મંત્ર ભણી સુવર્ણજળ અગાઉથી અભિમંત્રિત કરી લેવું.)

મંત્ર : ॐ હ્રીં મેઘકુમારાય ધરાં પ્રક્ષાલય પ્રક્ષાલય હૂં ફૂટ્ સ્વાહા ॥

- (૩) ભૂમિની વિશેષ શુદ્ધિ માટે...

(નીચેનો મંત્ર બોલી ભૂમિ ઉપર ચંદનનાં છાંટણાં કરતા કરતા એક પ્રદક્ષિણા આપવી)

મંત્ર: ॐ હ્રીં ભૂરસિ ભૂતધાત્રિ સર્વભૂતહિતે ભૂમિશુદ્ધિં કુરુ કુરુ સ્વાહા ॥

અભિષેક પ્રારંભ

- પ્રભુ સન્મુખ મૂળનાયક આદિ પરમાત્માની સ્તુતિઓ બોલવી.
(વિવિધ ભક્તિસભર ભાવવાહી સ્તુતિઓ : પૃ. ૧૩૭-૧૪૫)

-: સ્તુતિ :-

(રાગ : સ્નાતસ્યા...)

અર્હન્તો ભગવન્ત ઇન્દ્રમહિતાઃ, સિદ્ધાશ્ચ સિદ્ધિસ્થિતાઃ,
આચાર્યા જિનશાસનોન્નતિકરાઃ પૂજ્યા ઉપાધ્યાયકાઃ ।
શ્રી-સિદ્ધાન્તસુપાઠકા મુનિવરાઃ, રત્નત્રયારાધકાઃ,
પશ્ચૈતે પરમેષ્ઠિનઃ પ્રતિદિનં કુર્વન્તુ વો મંગલમ્ ॥

(રાગ : જેની આંખો પ્રશમ ઝરતી... મંદાકાન્તા)

શ્રી અરિહંતો સકલ હિતદા, ઉચ્ચપુણ્યોપકારા,
સિદ્ધો સર્વે મુગતિપુરીના ગામી ને ધ્રુવતારા;
આચાર્યો છે જિનધરમના દક્ષ વ્યાપારી શૂરા,
ઉપાધ્યાયો ગણધરતણા સૂત્ર દાને ચકોરા.
સાધુ આંતર અરિસમૂહને વિક્રમી થઈય દંડે,
દર્શન જ્ઞાનં હૃદયમલને મોહ અંધાર ખંડે;
ચારિત્ર છે અઘરહિત હો જિંદગી જીવ ઠારે,
નવપદમાંહે અનુપ તપ છે જે સમાધિ પ્રસારે.
વંદુ ભાવે નવપદ સદા પામવા આત્મશુદ્ધિ,
આલંબન હો મુજ હૃદયમાં ઘો સદા સ્વચ્છ બુદ્ધિ.

જે જન્મસમયે મેઝગિરિની સ્વર્ણરંગી ટોચ પર,
લઈ જઈ તમોને દેવ ને દાનવગણો ભાવે સભર;
કોડો કનક કળશો વડે કરતા મહા અભિષેકને,
ત્યારે તમોને જેમણે જોયા હશે તે ધન્ય છે.

હવે, વજ્રપંજર સ્તોત્ર દ્વારા મુદ્રા સહિત આત્મરક્ષા કરવી તથા સર્વેને કરાવવી.
ત્યારબાદ ક્રમસર અઢાર અભિષેક કરવાનો પ્રારંભ કરવો.

-: વજ્રપંજર સ્તોત્ર દ્વારા આત્મરક્ષા :-

- ૐ પરમેષ્ઠિનમસ્કારં, સારં નવપદાત્મકમ્ ।
આત્મરક્ષાકરં વજ્ર-પંજરાભં સ્મરામ્યહમ્ ॥૧॥
- ૐ નમો અરિહંતાણં, શિરસ્કં શિરસિ સ્થિતમ્ ।
ૐ નમો સર્વસિદ્ધાણં, મુખે મુખપટં વરમ્ ॥૨॥
- ૐ નમો આયરિયાણં, અંગરક્ષાઽતિશાયિની ।
ૐ નમો ઉવજ્ઞાયાણં, આયુધં હસ્તયોર્દૃઢમ્ ॥૩॥
- ૐ નમો લોએ સર્વસાહૂણં, મોચકે પાદયોઃ શુભે ।
એસો પન્ન નમુક્કારો, શિલા વજ્રમયી તલે ॥૪॥
- સર્વપાવપ્પણાસણો, વપ્પો વજ્રમયો બહિઃ ।
મંગલાણં ચ સર્વેસિં, ખાદિરાજ્ઞાર-ખાતિકા ॥૫॥
- સ્વાહાન્તં ચ પદં જ્ઞેયં, પઢમં હવઙ્ગ મઙ્ગલં ।
વપ્પોપરિ વજ્રમયં, પિધાનં દેહરક્ષણે ॥૬॥
- મહાપ્રભાવા રક્ષેયં, ક્ષુદ્રોપદ્રવનાશિની ।
પરમેષ્ઠિપદોદ્ભૂતા, કથિતા પૂર્વસૂરિભિઃ ॥૭॥
- યશ્ચૈવં કુરૂતે રક્ષાં, પરમેષ્ઠિપદૈઃ સદા ।
તસ્ય ન સ્યાદ્ ભયં વ્યાધિ-રાધિશ્ચાપિ કદાચન ॥૮॥

-: અભિષેક કરતા પૂર્વે આવશ્યક સૂચના :-

- અભિષેકની ધારા પ્રભુના મસ્તકેથી શરૂ કરવી જોઈએ.
- અભિષેક કરતા મનમાં નમસ્કારમંત્રનું સ્મરણ કરવું જોઈએ.
- પુષ્પ પ્રભુના મસ્તકે ચડાવવું જોઈએ તથા પછીનો અભિષેક કરતા પુષ્પ ઉતારવું નહિ, પરંતુ પુષ્પ ઉપરથી જ પછીના અભિષેકની ધારા કરવી જોઈએ.

Please Stop... Read... Realise...

-: દ્રવ્યશિલ્પ :- આત્મશિલ્પ :- ભાવશિલ્પ :-

- પાષાણ, કાષ્ઠાદિ દ્રવ્યોમાં મલિન અથવા તો વધારાનો ભાગ દૂર કરતાં જે દૃષ્ટમાત્ર મનોહર, આકર્ષક અને આહ્લાદક સ્વરૂપ પ્રગટ થાય તેને ‘શિલ્પ’ કહે છે. આ દ્રવ્યશિલ્પ છે.
- આત્માના અનાદિકાળના અશુભ, અશુદ્ધ અને અનર્થક ભાવોને દૂર કરતા જે શુભ, શુદ્ધ અને સાર્થક ભાવોનું પ્રગટીકરણ તે આત્મશિલ્પ. આ ભાવોને પ્રગટ કરવાની પ્રક્રિયા તે આત્મશિલ્પનું ઘડતર.
- પ્રસ્તુત ૧૮ અભિષેક તે એવી જ એક દિવ્યપ્રક્રિયા છે, જેનું ફળ દોષહાસ અને ગુણવૃદ્ધિ છે. એ ફળ પામવા પ્રત્યેક અભિષેક પૂર્વે ભાવશિલ્પ રજૂ કરાશે. જે તે અભિષેકને યોગ્ય સુંદર આત્મલક્ષી ભાવના તે ‘ભાવશિલ્પ’.
- ભાવશિલ્પ તે ‘અમૃત અનુષ્ઠાન’ ની સ્પર્શનાર્થે છે. જેના મહામહોપાધ્યાય શ્રી યશોવિજયજી મહારાજાએ શ્રીપાળરાજાના રાસ (ખંડ ૪)માં જણાવેલા શાસ્ત્રોક્ત લક્ષણો આ પ્રમાણે છે :

તદ્ગત ચિત્તને સમય વિધાન, ભાવની વૃદ્ધિ ભવભય અતિ ઘણોજ;
વિસ્મય પુલક પ્રમોદ પ્રધાન, લક્ષણ એ છે અમૃત ક્રિયા તણોજ.

(૧) અનુષ્ઠાન એકાગ્રચિત્તે - તન્મયતા પૂર્વક કરવું.

(૨) અનુષ્ઠાન અતિ ઉછળતા ભાવે કરવું.

(૩) અનુષ્ઠાન કરતા અંતરમાં બિહામણા સંસારનો ભય હોય.

(૪) મહાભયંકર સંસારમાં રખડતા આપણને અનંતપુણ્યરાશિ પ્રાપ્ત્ય એવું જિનશાસન / અનુષ્ઠાન મળ્યાનો વિસ્મય-અહોભાવ હોય.

(૫) અનુષ્ઠાન કરતા દેહના રોમાંચ પુલકિત થાય.

(૬) અનુષ્ઠાન કર્યા બાદ પણ આનંદની ઊર્મીઓ ઉછળે.

તો ચાલો, અઢાર અભિષેકના અમૃત અનુષ્ઠાનની સ્પર્શનાના પંથે પ્રયાણ કરીએ. (૧૮ અભિષેકના ૧૮ ગુજરાતી પદો : પૃ. ૧૧૬)

૧. સુવર્ણચૂર્ણ સ્નાન

- સુવર્ણ તે સર્વ અશુદ્ધિઓનું મારક અને પ્રબળ ઊર્જાનું કારક છે અને તેથી સૌ પ્રથમ સુવર્ણચૂર્ણનો અભિષેક કરવો કલ્પ્યો છે.
- પ્રથમથી અભિમંત્રિત જળમાં સુવર્ણ ચૂર્ણ અર્થાત્ વરખ નાખીને એ જળથી અભિષેક થાય છે. જળમાં સુવર્ણની લગડી વગેરે નાખીને એ પવિત્ર જળથી પણ અભિષેક કરી શકાય છે. તપા. શ્રી ગુણરત્નસૂરિજી વિગેરે કૃત પ્રતિષ્ઠાકલ્પો અનુસાર તો સુવર્ણના કળશથી જ આ અભિષેક થાય તો તે ઉત્તમોત્તમ જાણવું. શક્તિ અને ભક્તિનો પ્રકર્ષ હોય તો સર્વ અભિષેક સ્વર્ણકળશે જ કરવા જોઈએ.
- ભાવશિલ્પ : સર્વ દ્રવ્યોમાં સુવર્ણની જેમ સર્વ દેવોમાં દેવાધિદેવ અરિહંત પ્રધાન છે. તેઓ શુદ્ધસુવર્ણ છે, આપણો આત્મા માટીમિશ્રિત અશુદ્ધ સુવર્ણ છે. સ્વાત્માના શુદ્ધિકરણની દિવ્યપ્રક્રિયા દ્વારા આત્મશિલ્પનું ઘડતર કરવા, પ્રધાનમંગલ સ્વરૂપ પ્રથમ સુવર્ણજળ ભરેલ કળશ લઈ ઊભા રહો.
- નમોઽર્હત્-સિદ્ધાચાર્યોપાધ્યાય-સર્વસાધુભ્યઃ ॥

સુપવિત્રતીર્થનીરેણ, સંયુતં ગન્ધપુષ્પસન્મિશ્રમ્ ।

પતતુ જલં બિમ્બોપરિ, સહિરણ્યં મન્ત્રપરિપૂતમ્ ॥

અર્થ : (૧) અત્યંત પવિત્ર એવા તીર્થોના જળ વડે યુક્ત, (૨) ગન્ધ = ઘસેલા ચંદનાદિ સુગંધી પદાર્થો અને પુષ્પોથી મિશ્રિત, (૩) હિરણ્ય (સુવર્ણનું ચૂર્ણ-વરખ) સહિતના અને (૪) મંત્રથી પવિત્ર એવા જળનો (જિન) બિંબ પર અભિષેક થાઓ.

- મંત્ર : ૐ હ્રાં હ્રીં હ્રૂં હ્રૈં હ્રૌં હ્રઃ પરમાર્હતે પરમેશ્વરાય ગન્ધપુષ્પાદિ-સન્મિશ્ર-સ્વર્ણચૂર્ણ-સંયુતજલેન સ્નપયામિ સ્વાહા ॥

● મસ્તકેથી અભિષેક ● લલાટે ચંદનતિલક ● મસ્તકે પુષ્પારોપણ ● ધૂપ ઉખેવવો (કરવો).

(અભિષેક કરતા પૂર્વે તથા અભિષેક સમયે બોલવાની ભાવવાહી સ્તુતિઓ : પૃ. ૧૨૪-૧૨૫)

૨. પંચરત્નચૂર્ણ સ્નાત્ર

- અનેક રત્નોના ચૂર્ણ વડે કરવાના આ અભિષેકમાં (૧) સોનું, (૨) રૂપુ, (૩) તાંબુ, (૪) મોતી અને (૫) પ્રવાલ - આ પાંચના ચૂર્ણનો ઉલ્લેખ પરાપૂર્વથી ચાલ્યો આવતો હોઈ તેને પંચરત્નચૂર્ણ સ્નાત્ર કહે છે. પ્રથમથી અભિમંત્રિત કરેલ જળમાં પંચરત્નનું ચૂર્ણ ભેળવી અભિષેક કરવો જોઈએ.
- ભાવશિલ્પ : પાંચે 'ય ઈન્દ્રિયોના વિષયોના ઉપભોગરૂપી પાંચ ક્રયના ટુકડાઓ વડે આત્માના પાંચવ્રતોરૂપી રત્નો લૂંટાય છે. પાંચે 'ય મહાવ્રતોને ચૂર્ણરૂપ - સૂક્ષ્મ, સૂક્ષ્મતર, સૂક્ષ્મતમ બનાવી (પાળી) તેના સિંચનથી સ્વાત્માને શુદ્ધબુદ્ધ સ્વરૂપી બનાવવો છે. એ લક્ષ્યપૂર્વક સચ્ચિદાનંદમય શુદ્ધાત્મશિલ્પના નિર્માણાર્થે પંચરત્નચૂર્ણયુક્ત જળ ભરેલ કળશ લઈ ઊભા રહે.
- નમોઽર્હત્-સિદ્ધાચાર્યોપાધ્યાય-સર્વસાધુભ્યઃ ॥

નાનારત્નોઘયુતં, સુગન્ધિપુષ્પાધિવાસિતં નીરમ્ ।
પતતાદ્ વિચિત્રવર્ણં, મન્ત્રાઢ્યં સ્થાપનાબિમ્બે ॥

૧ : J, K₁, K₃, KJ - સુગન્ધપુષ્પવાસિતં

અર્થ : (૧) અનેક પ્રકારના રત્નોના સમૂહ (ના ચૂર્ણથી) યુક્ત, (૨) સુગંધી એવા પુષ્પોથી અધિવાસિત, (૩) મંત્ર વડે પ્રભાવશાળી અને (૪) વિચિત્ર વર્ણવાળા વિવિધરંગી જળનો સ્થાપના (નિક્ષેપા) રૂપ (જિન) બિંબ પર અભિષેક થાઓ.

- મંત્ર : ॐ હ્રાં હ્રીં હ્રૂં હ્રૈં હ્રૌં હ્રઃ પરમાર્હતે પરમેશ્વરાય ગન્ધપુષ્પાદિ-સન્મિશ્ર-સ્વર્ણ-રૌપ્ય-તામ્ર-મુક્તા-પ્રવાલરૂપ-પञ्ચરત્નચૂર્ણ-સંયુતજલેન સ્નપયામિ સ્વાહા ॥

● મસ્તકેથી અભિષેક ● લલાટે ચંદનતિલક ● મસ્તકે પુષ્પારોપણ ● ધૂપ ઉખેલવો (કરવો).

(પંચરત્નચૂર્ણ અભિષેક ગીત : પૃ. ૧૩૪)

૩. કષાયચૂર્ણ સ્નાન

- કષાયચૂર્ણના આ અભિષેકમાં નિમ્નોક્ત વૃક્ષની આંતરછાલ વાટી તેનું ચૂર્ણ જળમાં નાખી તે જળ વડે અભિષેક કરવાનો હોય છે. તે વૃક્ષો આ પ્રમાણે : ૧) પીંપર, ૨) પીપળો, ૩) સરસડો, ૪) ઊંબરો, ૫) વડ, ૬) ચંપો, ૭) અશોક, ૮) આંબો, ૯) જાંબૂ, ૧૦) બકુલ, ૧૧) અર્જુન, ૧૨) પાડલ, ૧૩) બીલી, ૧૪) કેસુડો. વિશેષમાં દાડમ, નારંગી વિગેરેની છાલ પણ વાપરી શકાય છે.
- આ કષાયચૂર્ણને પાણીમાં પલાળીને લેપ જેવું બનાવી સૌ પ્રથમ પરમાત્માના અંગે વિલેપન કરવું જોઈએ. એ વિલેપન થોડા સમય માટે પ્રતિમા પર રહે, પછી શ્લોક બોલીને એ જ કષાયચૂર્ણમિશ્રિત જળકળશો વડે અભિષેક કરવાનો હોય છે.
- ભાવશિલ્પ : કષ = સંસાર, તેનો આય = લાભ, પ્રાપ્તિ; તે જેનાથી થાય તે કષાય. આત્મગુણોના મુખ્ય આવરણરૂપ ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ એ ચાર કષાયોનો ચૂરો બોલાવી તેનો અભિષેક કરવા દ્વારા પ્રશમભાવ, નમ્રતા, સરળતા અને સંતોષ એ ચાર ગુણયુક્ત આત્મશિલ્પનું ઘડતર થાય એવી ભાવનાથી કષાયચૂર્ણયુક્ત જળ ભરેલ કળશ લઈ ઊભા રહે.
- નમોઽર્હત્-સિદ્ધાચાર્યોપાધ્યાય-સર્વસાધુભ્યઃ ॥

પ્લક્ષાશ્વત્થોદુમ્બર^૧ - શિરીષછલ્લ્યાદિકલ્કસન્મિશ્રમ્^૨ ।

બિમ્બો કષાયનીરં, પતતાદધિવાસિતં જૈને ॥

૧ : G, S, R, J, B, K₂, HS, HK₁, PB - શરીષ ૨ : HA - વિસંસૃષ્ટં C - સન્મૃષ્ટે
(નોંધ : C પ્રતના પાઠાધારે બિંબને કષાયચૂર્ણથી મર્દન કરી કષાયચૂર્ણના જલ વડે અભિષેક કરવો જોઈએ.)

અર્થ : પીંપર, પીપળો, ઊંબરો, સરસડો (આદિ) વૃક્ષની છાલ આદિના કલ્કથી મિશ્રિત, અને અધિવાસિત એવા કષાય (તુરા સ્વાદવાળા) જલનો જિન બિંબ પર અભિષેક થાઓ. (કષાય : તુરો સ્વાદ, તુરો રસ, એક જાતનો ક્વાથ, નિર્ચાસ - રસ)

- મંત્ર : ૐ હ્રાં હ્રીં હ્રૂં હ્રૈં હ્રૌં હ્રઃ પરમાર્હતે પરમેશ્વરાય ગન્ધપુષ્પાદિ-સન્મિશ્ર-પ્લક્ષાદિ-અભ્યંતરછલ્લીકષાયચૂર્ણ-સંયુતજલેન સ્પર્શ્યામિ સ્વાહા ॥

● મસ્તકેથી અભિષેક ● લલાટે ચંદનતિલક ● મસ્તકે પુષ્પારોપણ ● ધૂપ ઉખેવવો (કરવો).

(કષાયચૂર્ણ અભિષેક ગીત : પૃ. ૧૩૫)

૪. મંગલમૃત્તિકા સ્નાત્ર

- ચોથા મંગલમૃત્તિકા સ્નાત્રમાં આ પ્રમાણેની માટી જાણવી. (૧) ગજદંત- હાથી પોતાના દાંત વડે જે માટી ખોદીને કાઢે તે (૨) વૃષભશૃંગ - બળદ પોતાના શિંગડા વડે જે માટી ખોદીને કાઢે તે (હાથી દાંત વડે અને બળદ શીંગડા વડે જમીન ખોદે ત્યારે તેમના દાંત અને શીંગડા પર જે માટી ચોંટેલી રહી જાય તે), (૩) પર્વતના શિખર ભાગની માટી (કારણ તે ભાગની માટી વધુ પવિત્ર હોવા સંભવ છે.), (૪) નદીના સંગમ સ્થાન જ્યાં હોય ત્યાં બંને બાજુના તટની માટી, (૫) (પદ્મ અર્થાત્ કમળ સહિતના) સરોવરની માટી, (૬) ઉધઈના રાફડાની માટી.
- આ પવિત્ર માટીને જળમાં પલાળીને લેપ જેવું બનાવી સૌ પ્રથમ પરમાત્માના અંગે વિલેપન કરવું જોઈએ. એ વિલેપન થોડા સમય માટે બિંબ પર રહે એ જરૂરી છે. પછી શ્લોક બોલીને એજ મંગલમૃત્તિકા યુક્ત જળ વડે કળશો ભરીને અભિષેક કરવાનો હોય છે.
- ભાવશિલ્પ : માટી = પૃથ્વી. પૃથ્વીને ‘સર્વસહ’, સર્વનું / સર્વ સહન કરનારી કહી છે. સાધક આત્મા સર્વ દુઃખદાયી પ્રસંગોમાં માત્ર પોતાની જ ભૂલ જુએ છે. નિમિત્તમાત્ર એવી અન્ય વ્યક્તિ કે પરિસ્થિતિને દોષ ન દેતાં, ભૂતકાળના સ્વકૃત કર્મનું જ ફળ જાણી સમભાવે સહી લે છે. મૃત્તિકાના આ ગુણને જીવનમાં આત્મસાત્ કરવાના અભિલાષથી મંગલમૃત્તિકા યુક્ત જળ ભરેલ કળશ લઈ ઊભા રહો.
- નમોઽર્હત્-સિદ્ધાચાર્યોપાધ્યાય-સર્વસાધુભ્યઃ ॥

પર્વતસરો-નદી-સઙ્ગમાદિમૃદ્ધિશ્ચ મંત્રપૂતાભિઃ ।

ઉદ્વર્ત્ય જૈનબિમ્બં સ્નપયામ્યધિવાસનાસમયે ॥

અર્થ : પર્વતના શિખરની, સરોવરની, નદીઓના સંગમસ્થાન આદિની મંત્ર વડે પવિત્ર માટી વડે જિનેશ્વરના બિંબનું ઉદ્વર્તન કરીને અધિવાસનાના અવસરે હું જિનબિંબને સ્નાન કરાવું છું.

- મંત્ર : ॐ હ્રાં હ્રીં હ્રૂં હ્રૈં હ્રૌં હ્રઃ પરમાર્હતે પરમેશ્વરાય ગન્ધપુષ્પાદિ-સન્મિશ્ર-મંત્રપૂત-નદી-નગ-તીર્થાદિમૃચ્ચૂર્ણ-સંયુતજલેન સ્નપયામિ સ્વાહા॥

● મસ્તકેથી અભિષેક ● લલાટે ચંદનતિલક ● મસ્તકે પુષ્પારોપણ ● ધૂપ ઉખેવવો (કરવો).

૫. પંચામૃત સ્નાત્ર

- પંચામૃત = ગાયના દૂધ, દહીં, ઘી, (ઈશુરસ-) સાકર અને પાણી; આ પાંચેય અમૃતોના મિશ્રણપૂર્વકનો આ અભિષેક કરવાનો હોય છે.
- ભાવશિલ્પ : પંચામૃત - એ દ્રવ્યૌષધ છે. જિનપ્રવચન એ કલ્પસૂત્ર સુબોધિકામાં કહેલ તૃતીય ભાવૌષધ છે. જે રાગ-દ્વેષ, વિષય-વિકારો રૂપી રોગોને દૂર કરે છે અને રોગાભાવે પુણ્યાનુબંધી પુણ્ય, ઉત્તરોત્તર સુગતિપ્રાપ્તિ આદિ મોક્ષપ્રાપક સંયોગનો યોગ કરાવે છે. પંચમગતિદાયક જિનપ્રવચન પર અતિશય શ્રદ્ધા, વિશ્વાસ અને બહુમાનસભર ચિત્ત બનાવી પંચામૃતયુક્ત જળ ભરેલ કળશ લઈ ઊભા રહે.
- નમોઽર્હત્-સિદ્ધાચાર્યોપાધ્યાય-સર્વસાધુભ્યઃ ॥

જિનબિમ્બોપરિ નિપતત્, ઘૃતદધિદુગ્ધાદિદ્રવ્યપરિપૂતમ્ ।

દર્ભોદકસન્મિશ્રં, પઞ્ચસુધં હરતુ દુરિતાનિ ॥

અર્થ : ઘી, દહીં, દૂધ આદિથી અત્યંત પવિત્ર અને દાભ (ધાસ) યુક્ત પાણીથી મિશ્રિત એવું જિનબિંબ ઉપર પડતું પંચામૃત દુરિત-દુષ્ટ પાપોને હણો.

- મંત્ર : ૐ હ્રાં હ્રીં હ્રૂં હ્રૈં હ્રૌં હ્રઃ પરમાર્હતે પરમેશ્વરાય ગન્ધપુષ્પાદિ-સન્મિશ્ર-
દર્ભોદકસન્મિશ્ર-પઞ્ચામૃત-સંયુતજલેન સ્નપયામિ સ્વાહા ॥

- મસ્તકેથી અભિષેક ● લલાટે ચંદનતિલક ● મસ્તકે પુષ્પારોપણ ● ધૂપ ઉખેવવો (કરવો).

(અભિષેક સંબંધી વિવિધ ભક્તિગીતો : પૃ. ૧૨૯)

શિવમસ્તુ સર્વ જગતઃ

વસંતઋતુમાં જ્યારે રેવતી નક્ષત્ર પર સૂર્ય આવે ત્યારે ખૂબ જ ઠાઠમાઠથી ચતુર્વિધ સંઘ સહિત અતિપુણ્યવર્ધક જિનેશ્વર ભગવંતોનું સ્નાત્ર કરવું જોઈએ. જેટલો સમય આકાશમાં રેવતી નક્ષત્ર સાથે સૂર્યનો ભોગ હોય તેટલા દિવસ વિશિષ્ટ જિનાર્યન કરવું, તે આ સર્વ જગતમાં વૃષ્ટિ અને પુષ્ટિકારક થાય છે. (જગદ્ગુરુ અકબરપ્રતિબોધક આ.શ્રી હીરવિજયસૂરીશ્વરજી કૃત ‘મેઘમહોદય’)

૬. સદૌષધિચૂર્ણ સ્નાત્ર

- સદૌષધિથી કરવાના આ સ્નાત્રમાં નીચે પ્રમાણેની ઔષધિઓ પ્રાચીન પ્રતિષ્ઠાકલ્પની હસ્તપ્રતોમાં આપેલ છે. (૧) સહદેવી, (૨) સતાવરી, (૩) બલા, (૪) કુમારી, (૫) પીઠવની, (૬) શાલવણી, (૭) વડીરીંગણી, (૮) લહુરીંગણી, (૯) ગુહાસિંહી, (૧૦) વ્યાઘ્રી.
- આ ઔષધિઓના ચૂર્ણને પાણીમાં પલાળી લેપ બનાવી સૌ પ્રથમ જિનબિંબને વિલેપન કરવું જોઈએ. તથા આ અવસ્થામાં થોડા સમય રાખવા. બાદ શ્લોક મંત્ર બોલીને આ જ ઔષધિઓના ચૂર્ણથી મિશ્રિત જળ વડે અભિષેક કરવો જોઈએ.
- ભાવશિલ્પ : આત્માને અનાદિથી કર્મમહારોગ લાગ્યો છે. મોહોદય, અંતરાય, અજ્ઞાન, આર્તધ્યાનાદિ તેના લક્ષણ-ચિહ્ન (સીમ્ટોમ્સ) છે. અણસમજને કારણે રોગનિવારણના બધા ઉપાયો, અપાયરૂપે જ પરિણમ્યા, અને રોગ ઘટવાને બદલે વધ્યો છે. અનંતપુણ્યરાશિના ઉદયે જિનશાસન રૂપી સદૌષધિ હાથ લાગી છે, જેના સેવનથી રોગિષ્ઠ આત્મશિલ્પનો પૂર્ણતઃ કયાકલ્પ થાય એવી પ્રબળ ઉત્કંઠાથી સદૌષધિચૂર્ણયુક્ત જળ ભરેલ કળશ લઈ ઊભા રહો.
- નમોઽર્હત્-સિદ્ધાચાર્યોપાધ્યાય-સર્વસાધુભ્યઃ ॥

**સહદેવ્યાદિસદૌષધિ-વર્ગેણોદ્વર્તિતસ્ય બિમ્બસ્ય ।
તન્મિશ્રં બિમ્બોપરિ, પતજ્જલં હરતુ દુરિતાનિ ॥**

૧ : S - વર્ગેણોદ્વર્ત્ય તસ્ય

અર્થ : સહદેવી આદિ સદૌષધિ-ચૂર્ણથી મિશ્રિત એવું (જિન) બિંબ ઉપર પડતું જળ, સહદેવી આદિ સદૌષધિઓના સમૂહ (ના ચૂર્ણ)થી ઉદ્વર્તિત એવા બિંબના દુરિતો = અપાયોને હરો = દૂર કરો. (અથવા) ● સહદેવ્યાદિ ઔષધિસમૂહથી ઉદ્વર્તિત એવું બિંબ હોતે છતે, બિંબ ઉપર પડતું તે ઔષધિમિશ્રજળ ભવ્યોના પાપોને હણો.

- મંત્ર : ॐ ह्रूं ह्रौं हूं ह्रैं ह्रौं ह्रः परमार्हते परमेश्वराय गन्धपुष्पादि-सन्मिश्र-सहदेव्यादि-सदौषधि-संयुतजलेन स्नपयामि स्वाहा ॥

● મસ્તકેથી અભિષેક ● લલાટે ચંદનતિલક ● મસ્તકે પુષ્પારોપણ ● ધૂપ ઉખેવવો (કરવો).

(અભિષેક ભક્તિગીત નં. ૧૧ : પૃ. ૧૩૩)

૭. મૂલિકાચૂર્ણ સ્નાત્ર

- મૂલિકાવર્ગના ચૂર્ણથી કરવાના આ સ્નાત્રમાં (૧) મયૂરશિખા, (૨) વિરહક, (૩) અંકોલ, (૪) લક્ષ્મણા, (૫) શરપુંખા, (૬) શંખપુષ્પી, (૭) વિષ્ણુકાંતા, (૮) ચક્રાંકા, (૯) સર્પાક્ષી, (૧૦) સુખાહલી, (૧૧) પુરાસાણી, (૧૨) ગંધનોલી, (૧૩) મહાનોલી - પ્રમુખ ઔષધિઓનો હસ્તપ્રતોમાં ઉલ્લેખ પ્રાપ્ત થાય છે. આ ઔષધિઓના મૂળ ઉત્તમ-ગુણકારી કદ્ધા હોઈ તેના ચૂર્ણથી આ અભિષેક થાય છે. પ. પૂ. આ. શ્રી ગુણરત્નસૂરિકૃત તથા પ. પૂ. આ. શ્રી રત્નશેખરસૂરિકૃત કલ્પમાં આ સ્નાત્રનો 'શતમૂલિકા સ્નાત્ર' સ્વરૂપે ઉલ્લેખ છે તથા તેમાં ૧૦૦ ઔષધિઓનો નામનિર્દેશ છે જે પણ અંતે પરિશિષ્ટમાં આપેલ છે.
- સૌ પ્રથમ મૂલિકા વર્ગના ચૂર્ણનો લેપ બનાવી પરમાત્માને વિલેપન કરવું જોઈએ. વિલેપિત અવસ્થામાં થોડો સમય રહે એ પ્રતિમાજીની ઊર્જા - પ્રભાવ વધારવા માટે જરૂરી છે. બાદ શ્લોક-મંત્ર બોલીને આજ ઔષધિઓના ચૂર્ણથી મિશ્રિત જળ વડે અભિષેક કરવો જોઈએ.
- ભાવશિલ્પ : અજ્ઞાનમૂલાઃ દુઃખાઃ । દુઃખોનું મૂળ અજ્ઞાન છે. ૧૫૮ કર્મપ્રકૃતિઓનો વળગાડ સંસારનું મૂળ છે. જ્યારે અસત્યમાંહેથી પરમ સત્ય તરફ લઈ જનાર, ઊંડા અંધારેથી પરમતેજના માર્ગે લઈ જનાર જિનાજ્ઞા એ સુખોનું મૂળ છે. જિનાજ્ઞાપાલન રૂપી જળથી મલિન સ્વાત્માનું પ્રક્ષાલન અવશ્ય કરવું જ છે એવા દંઢનિર્ણય સાથે (શત) મૂલિકાચૂર્ણયુક્ત જળ ભરેલ કળશ લઈ ઊભા રહો.
- નમોઽર્હત્-સિદ્ધાચાર્યોપાધ્યાય-સર્વસાધુભ્યઃ ॥

સુપવિત્રમૂલિકાવર્ગ-મર્દિતે તદુદકસ્ય શુભધારા ।

બિમ્બેઽધિવાસસમયે, યચ્છતુ સૌખ્યાનિ નિપતન્તી ॥

અર્થ : અત્યંત પવિત્ર એવા મૂલિકાવર્ગ (ના ચૂર્ણ)થી મર્દન કરાયેલ (જિન) બિંબ ઉપર અધિવાસનાના સમયે, અતિપવિત્ર એવા મૂલિકા વર્ગના ચૂર્ણથી મિશ્રિત એવા જળથી પડતી એવી શુભ ધારા સુખોને આપો.

- મંત્ર : ॐ ह्रौं ह्रीं हूं ह्रैं ह्रौं ह्रः परमार्हते परमेश्वराय गन्धपुष्पादि-सन्मिश्र-
सुपवित्रमूलिकावर्गचूर्ण-संयुतजलेन स्नपयामि स्वाहा ॥

● મસ્તકેથી અભિષેક ● લલાટે ચંદનતિલક ● મસ્તકે પુષ્પારોપણ ● ધૂપ ઉખેવવો (કરવો).

૮. પ્રથમાષ્ટકવર્ગ સ્નાત્ર

- પ્રથમાષ્ટકવર્ગ તરીકે (૧) કુષ્ટ (ઉપલોટ), (૨) વજ, (૩) લોદ્ર (લોદર), (૪) વીરણીમૂલ (હીરવણીમૂલ નહીં), (૫) દેવદારુ, (૬) ધ્ર (ધરું-ધરો), (૭) જેઠીમધ અને (૮) ઋદ્ધિવૃદ્ધિ (મરડાશિંગી) - આ આઠ ઔષધિઓનો સમાવેશ થાય છે. આ ઔષધિઓના ચૂર્ણનો પાણીમાં લેપ બનાવી સૌ પ્રથમ પરમાત્માને અંગે તેનું વિલેપન કરવું જોઈએ. આ વિલેપન થોડા સમય માટે પરમાત્માના અંગે રહે એ જરૂરી છે. પછી શ્લોક તથા મંત્ર બોલીને આ ઔષધિઓના ચૂર્ણ મિશ્રિત જળ વડે અભિષેક કરવો જોઈએ.
- ભાવશિલ્પ : સંયોજનની વિશિષ્ટ તાકાત છે. (જેમ કે H_2O , કાર્યસિદ્ધિમાં પાંચ સમવાયકારણ). વ્યક્તિ બધે સંયોજન-સેટલમેન્ટ કરે છે. પરંતુ - સંસારમાં પહોળા ને ધર્મમાં સાંકડા, ધર્મસ્થાને કંઈક ને બજારમાં કંઈક, અંદર કંઈક ને બહાર કંઈક - આવા બધા કુસંયોજનોથી આત્મશિલ્પ અણઘડ બન્યું છે. હવે વિશિષ્ટ સુસંયોજન દ્વારા સુંદર જીવન શિલ્પના ઘડતર માટે પ્રથમાષ્ટકવર્ગચૂર્ણ યુક્ત જળ ભરેલ કળશ લઈ ઊભા રહે.
- નમોઽર્હત્-સિદ્ધાચાર્યોપાધ્યાય-સર્વસાધુભ્યઃ ॥

નાનાકુષ્ઠાદ્યૌષધિ^૧-સન્મૃષ્ટે^૨ તદ્યુતં પતન્નીરમ્ ।

બિમ્બે કૃતસન્મન્ત્રં^૩, કર્મૌઘં હન્તુ^૪ ભવ્યાનામ્ ॥

(૧ : G - ઔષધસન્મૃષ્ટે; ૨ : R, PB - સન્મિશ્રં, B - સન્મૃષ્ટં

૩ : HK₁, PB - કૃતસન્મિશ્રં । ૪ : B - હન્તિ, K₂ - હરતુ)

અર્થ : અનેક પ્રકારની કુષ્ટ આદિ ઔષધિઓથી મર્દન કરાયેલા (જિન) બિંબની ઉપર, કુષ્ઠાદિ ઔષધિઓથી યુક્ત અને સમ્યક્ રીતે મન્ત્રિત કરાયેલું પડતું એવું જળ ભવ્ય જીવોના કર્મોના સમૂહને હણો.

- મંત્ર : ॐ ह्रौं ह्रीं हूं ह्रूं ह्रौं ह्रः परमार्हते परमेश्वराय गन्धपुष्पादि-सन्मिश्र-कुष्ठाद्यष्टकवर्ग-चूर्ण-संयुतजलेन स्नपयामि स्वाहा ॥

● મસ્તકેથી અભિષેક ● લલાટે ચંદનતિલક ● મસ્તકે પુષ્પારોપણ ● ધૂપ ઉખેવવો (કરવો).

૯. દ્વિતીયાષ્ટકવર્ગ સ્નાત્ર

- દ્વિતીયાષ્ટકવર્ગ તરીકે (૧) મેદ અને (૨) મહામેદ (એ બે કંદની જાતિ), (૩) કાકોલી, (૪) ખીરકાકોલી, (૫) જીવક, (૬) ઋષભક, (૭) નખી અને (૮) મહાનખી - આ આઠ ઔષધિઓનો સમાવેશ થાય છે.
- પ્રથમાષ્ટકવર્ગની જેમ આ અભિષેકમાં પણ દ્વિતીયાષ્ટકવર્ગના ચૂર્ણથી વિલેપન કરીને એ જ ઔષધિમિશ્રિત જળ વડે અભિષેક કરવો જોઈએ.
- ભાવશિલ્પ : સંયોજનની પણ વિશેષતા છે. (જેમ કે ગોળ અને સૂંઠનું મિશ્રણ.) જ્ઞાન અને ક્રિયા એ બે'યના સંયોજને જ મોક્ષરૂપી કાર્યની સિદ્ધિ થાય છે. નિશ્ચય અને વ્યવહારના સંતુલન વિનાનો મોક્ષમાર્ગ ત્રણે'ય લોકમાં, ત્રણે'ય કાળમાં સંભવી ન શકે. આજે આ વિષયમાં ઘણી ભ્રાન્ત માન્યતાઓ પ્રવર્તી છે ત્યારે, “હે પ્રભુ ! આપની કૃપાથી આનંદઘનજીની જેમ બે'યના સંતુલન પૂર્વકનું મારું આત્મશિલ્પ ઘડાઓ” એવા હૃદયના ભાવ સાથે દ્વિતીયાષ્ટકવર્ગચૂર્ણ યુક્ત જળ ભરેલ કળશ લઈ ઊભા રહે.
- નમોઽર્હત્-સિદ્ધાચાર્યોપાધ્યાય-સર્વસાધુભ્યઃ ॥

મેદાદ્યૌષધિભેદોઽપરોઽષ્ટવર્ગઃ સુમન્ત્રપરિપૂતઃ ।

¹નિપતન્ ²બિમ્બસ્યોપરિ, સિદ્ધિં વિદધાતુ ભવ્યજને ॥

૧ : G, K₂, HS, HA - જિનબિમ્બોપરિ નિપતન્, KJ - નિપતતુ

૨ : B - બિમ્બોપરિ

અર્થ : સુંદર એવા મંત્રથી પવિત્ર એવો અને મેદ આદિ ઔષધિના સ્વરૂપવાળો તથા જિનબિંબ ઉપર પડતો દ્વિતીયાષ્ટકવર્ગ (ના ચૂર્ણથી મિશ્રિત એવું જળ) ભવ્યજીવોને વિષે સિદ્ધિ (કાર્યસિદ્ધિ / મોક્ષ) ને કરો.

- મંત્ર : ॐ ह्राँ ह्रीँ ह्रूँ ह्रें ह्रौँ ह्रः परमार्हते परमेश्वराय गन्धपुष्पादि-सन्मिश्र-
मेदादिद्वितीयाष्टकवर्गचूर्ण-संयुतजलेन स्नपयामि स्वाहा ॥

● મસ્તકેથી અભિષેક ● લલાટે ચંદનતિલક ● મસ્તકે પુષ્પારોપણ ● ધૂપ ઉખેવવો (કરવો).

(અભિષેક ગીત નં. ૧૦ : પૃ. ૧૩૩)

આહ્વાન વિધાન

- નવમા અભિષેક બાદ જિનેશ્વરાદિનું આહ્વાન કરવાનું હોય છે, જેમાં ગુરુ ભગવંતશ્રી (તેઓ ન હોય ત્યાં વિધિકારક) જિનપ્રતિમા સમક્ષ ઊભા રહી, (૧) ગરૂડ, (૨) મુક્તાશુક્તિ અને (૩) પરમેષી - એમ ત્રણ મુદ્રા (અથવા ત્રણમાંથી ગમે તે એક મુદ્રા) પ્રભુજીને દેખાડવા વડે પ્રત્યેક મુદ્રાએ ત્રણવાર (કે એકવાર) આહ્વાન મંત્ર બોલવા દ્વારા આહ્વાન કરે છે. ઘણું કરીને ત્રણેય મુદ્રા દ્વારા ત્રણ-ત્રણ વાર આહ્વાન કરતા હોય છે. ત્રણમાંથી કોઈ પણ એક મુદ્રાએ આહ્વાન કરો ત્યારે પરમેષી મુદ્રાએ આહ્વાન કરવું.
- જે જિનપ્રતિમાનું પ્રાધાન્ય હોય તેના નામપૂર્વક અને આદિ પદથી અન્ય જિનબિંબોને તથા ગુરૂમૂર્તિ આદિ જે કંઈ હોય તો તેનો પણ યથાયોગ્ય ઉલ્લેખ કરવા પૂર્વક આહ્વાન કરવું જોઈએ.
- પૂર્વે પ્રાણપ્રતિષ્ઠિત જિનબિંબના પ્રાણને આશાતનાદિ અનેક કારણે ઝાંખપ લાગી હોય ત્યારે તેના સંમાર્જનરૂપે મુદ્રાઓ બતાવવાપૂર્વક આહ્વાન કરીને પુનઃ પ્રાણારોપણ તથા પ્રાણોનું સ્થિરીકરણ કરવું જરૂરી હોય છે. આહ્વાન સમયે એકાગ્ર, તન્મય ને તલ્લીન બનીને સ્વહૃદયસ્થ પરમાત્મતત્ત્વ, પરમાત્મભાવનું જિનપ્રતિમામાં સ્થાપન કરવાનું હોય છે.
- ભાવશિલ્પ : “હે તારણહાર ! હે રક્ષણહાર ! હે પાલનહાર ! હે સર્વદેવમય ! હે સર્વધ્યાનમય ! હે સર્વમંત્રમય ! હે સર્વતેજોમય ! હે સર્વરહસ્યમય ! મેરૂપર્વતે ક્રોડો દેવો વડે અભિષિંચિત ! દેવોના પણ દેવ એવા હે દેવાધિદેવ ! હે (શ્રી શંખેશ્વર પાર્શ્વનાથ આદિ) અરિહંત પરમાત્મા ! આપ દિવ્યરૂપે યથાસંભવ અત્રે (અને અમારા મનમંદિરમાં પણ) પધારો... પધારો... પધારો...” - આવા ભાવપૂર્વક આહ્વાન કરવું.
- આહ્વાન મંત્ર : ૐ નમોઽર્હત્ પરમેશ્વરાય ચતુર્મુખપરમેષ્ઠિને ત્રૈલોક્યગતાય, અષ્ટદિગ્વિભાગકુમારીપરિપૂજિતાય^૧ દેવાધિદેવાય દિવ્યશરીરાય ત્રૈલોક્યમહિતાય (શ્રીશંખેશ્વરપાર્શ્વનાથાદિસ્વામિનઃ) અત્ર આગચ્છન્તુ આગચ્છન્તુ સ્વાહા ।

૧ : G, S, HP - અષ્ટદિક્કુમારીપરિપૂજિતાય

(મુદ્રાદર્શનપૂર્વક આહ્વાન ગીત : પૃ. ૧૩૬)

૧૦. સર્વોષધિ સ્નાત્ર

- આ અભિષેકમાં નીચે પ્રમાણેની સર્વ ઔષધિઓ પ્રાચીન કલ્પની પ્રતિઓમાં જોવા મળે છે. (૧) હળદર, (૨) સુવા, (૩) વાળો, (૪) મોથ, (૫) પ્રિયંગુ, (૬) ગ્રંથિપર્ણક, (૭) સઢો, (૮) ક્યૂરો, (૯) ઉપલોટ (કઠ), (૧૦) મૂરમાંસી, (૧૧) મરડાસિંગ, (૧૨) શિલાખલ (શિલારસ), (૧૩) નખલા, (૧૪) કંકોલ્લ, (૧૫) લવિંગ, (૧૬) તજ, (૧૭) તમાલપત્ર, (૧૮) જાવંત્રિ, (૧૯) જાયફળ, (૨૦) નાગકેશર, (૨૧) ચંદન વગેરે.
- આ સર્વ ઔષધિઓના ચૂર્ણનો પાણીમાં લેપ બનાવી સૌ પ્રથમ જિનબિંબને વિલેપન કરી થોડો સમય રાખવા જોઈએ. ત્યાર બાદ શ્લોક - મંત્ર બોલીને ઔષધિચૂર્ણ મિશ્રિત જલ વડે અભિષેક કરવો જોઈએ.
- ભાવશિલ્પ : આત્મિક દોષોને દૂર કરવામાં ‘એક સાંધતા તેર તૂટે’ છે. ક્રોધને કાબૂમાં લેતા માન ઉછાળા મારે છે. લોભને થોભ દેતા માયા સાપણ ડંખે છે. ક્ષાયની મંદતામાં વેદોદય પીડે છે. આવી હાલતમાં જિનભક્તિ એ સર્વદોષનાશક સર્વોષધિ છે. સર્વાંગે વિલેપિત સર્વોષધિ દ્વારા આપણા આત્માના પ્રદેશે પ્રદેશે જિનભક્તિનો ચોલમજીઠનો રંગ જામે એવા આત્મશિલ્પના ઘડતર માટે સર્વોષધિચૂર્ણ યુક્ત જળ ભરેલ કળશ લઈ ઊભા રહો.
- નમોઽર્હત્-સિદ્ધાચાર્યોપાધ્યાય-સર્વસાધુભ્યઃ ॥

સકલૌષધિસંયુક્ત્યા^૧, સુગન્ધયા ઘર્ષિતં સુગતિહેતોઃ ।

સ્નપયામિ *જૈનબિમ્બં, મન્ત્રિતતન્નીરનિવહેન ॥

૧ : S, G - સંયુત્યા HS - સંપત્યા

૩ : G - ચર્ચિતં

૨ : G - સુગન્ધિના

૪ : B, PB - જિનબિમ્બં

અર્થ : સઘળી ઔષધિઓના સંમિશ્રણરૂપ સુગંધિ પદાર્થ વડે મર્દન કરાયેલા જિનબિંબને મંત્રિત એવી સઘળી ઔષધિઓના (ચૂર્ણથી મિશ્રિત એવા) જળના સમૂહ વડે સદ્ગતિની પ્રાપ્તિ માટે હું સ્નાન કરાવું છું.

- મંત્ર : ॐ ह्राँ ह्रीँ ह्रूँ ह्रँ ह्रौँ ह्रः परमार्हते परमेश्वराय गन्धपुष्पादि-सन्मिश्र-सर्वौषधिचूर्ण-संयुतजलेन स्नपयामि स्वाहा ॥

● મસ્તકેથી અભિષેક ● લલાટે ચંદનતિલક ● મસ્તકે પુષ્પારોપણ ● ધૂપ ઉખેવવો (કરવો).

-: અર્ધ્યઅર્પણ વિધાન :-

- **મસ્તકે વાસક્ષેપ :**

દશમો અભિષેક થયા બાદ ગુરુભગવંતે તથા તેઓ ન હોય ત્યાં વિધિકારકે નીચેનું સર્વવિધાન કરવાનું હોય છે. જેમાં સૌપ્રથમ શુદ્ધ વાસક્ષેપ યૂર્ણ લઈ નીચેના બેમાંથી કોઈ એક મંત્રને ત્રણ વાર ઉચ્ચ સ્વરે બોલવો અને ત્યારે અનુક્રમે ૧-૧ અને ૨૭ ડંકા વગાડવા. ત્યારબાદ પ્રત્યેક પ્રતિમાને મસ્તકે વાસક્ષેપ કરવો.

- મંત્ર : (૧) ॐ ઇહાગચ્છન્તુ જિનાઃ સિદ્ધા ભગવન્તઃ
સ્વસમયેનેહાનુગ્રહાય ભવ્યાનાં ભઃ સ્વાહા ।
(૨) ॐ ક્ષાં ક્ષ્વીં દ્વીં ક્ષીં ભઃ સ્વાહા ।

- **વિજ્ઞપ્તિપૂર્વક સુવર્ણપાત્રમાં અર્ધ્યઅર્પણ :**

(નોંધ : અર્ધ્યઅર્પણ કરવાનો ચડાવો બોલાવી શકાય છે. અર્ધ્યઅર્પણ વિધાનમાં જિનશાસનની ભક્તિ-સેવા-સમર્પણાદિના તેમજ સુકૃતો કરવા-કરાવવા વગેરેના વિશિષ્ટ સંકલ્પો પણ સૌને કરાવવા જોઈએ.)

- સુવર્ણના પાત્ર (થાળી કે વાટકીમાં) (૧) ધોળા (પીળા) સરસવ, (૨) ગાયનું દહીં, (૩) ગાયનું ઘી, (૪) અક્ષત (ચોખા) તથા (૫) સમૂલો ડાભ; આ પાંચેય દ્રવ્યોના અર્ધ્ય પાત્ર તૈયાર કરાવી રાખવા.
- લાભાર્થી પરિવાર મૂળનાયક ભગવાન સમક્ષ સુવર્ણપાત્રમાં અર્ધ્ય લઈ ઊભા રહે તથા અન્ય સર્વ ભક્તજન બે હાથ જોડી ઊભા રહે.
- ગુરુભગવંતે અથવા વિધિકારકે નીચે પ્રમાણે વિજ્ઞપ્તિ તથા અર્ધ્ય અર્પણ મંત્ર ત્રણવાર ઉચ્ચસ્વરે બોલવા અને ત્યારે અનુક્રમે ૧-૧ અને ૨૭ ડંકા વગાડવા. સવિશેષ ભાવવૃદ્ધિ માટે અહીં ગુજરાતીમાં પણ અર્ધ્યઅર્પણ વિજ્ઞપ્તિ આપેલ છે.
- ભાવશિલ્પ : હે વિશ્વેશ્વર ! હે વ્હાલેશ્વર ! હે અખીલેશ્વર ! આપનું હાર્દિક સ્વાગત હો ! આપ અમારા પર કૃપા વરસાવનારા થાઓ. અમારા દોષોને

દૂર કરી ગુણોને પ્રગટાવનારા થાઓ. અમારા વિઘ્નોને દૂર કરી ધર્મારાધનામાં સહાયક થાઓ. અમારા અંતરાયોને દૂર કરી જીવનપથમાં શાંતિ-સમાધિ આપનારા થાઓ.

આ વિશિષ્ટ અર્ધ્યઅર્પણ વિધાનના પુણ્ય પ્રભાવે આપની કૃપાથી અમારી સર્વ શુભ ઈચ્છાઓ પૂર્ણ થાઓ. સર્વ શુભ કાર્યમાં બળ મળો, સર્વ કાર્ય સિદ્ધ થાઓ. જિનશાસનની સેવા, સુરક્ષા અને પ્રભાવના કરવાની શક્તિ મળો.

હે પ્રાણેશ્વર ! હે હૃદયેશ્વર ! આપનું સ્વાગત હો ! આપનું વારંવાર સ્વાગત હો ! આપનો જય હો ! આપનો વિજય હો !

● વિશિષ્ટ :

સ્વાગતા જિનાઃ સિદ્ધાઃ પ્રસાદદાઃ સન્તુ, પ્રસાદં ધિયાં
કુર્વન્તુ, અનુગ્રહપરા ભવન્તુ, ભવ્યાનાં સ્વાગતમનુસ્વાગતમ્॥

● અર્ધ્યઅર્પણ મંત્ર :

ૐ ભઃ અર્ઘ્ય પ્રતીચ્છન્તુ પૂજાં ગૃહ્ણન્તુ જિનેન્દ્રાઃ સ્વાહા ।

ત્યારબાદ પ્રત્યેક જિનબિંબની આગળ અર્ધ્યપાત્ર ધરાવી (ફેરવી) અંતે મૂળનાયક ભગવાન સમક્ષ મૂકવું.

(અર્ધ્યઅર્પણ ગીત : પૃ. ૧૩૫)

વિધિવિધાનના પ્રખરજ્ઞાતા પ.પૂ.પં.શ્રી કલ્યાણવિજયજી મ.સા. (જાલોરવાળા) ૧૮ અભિષેકને મીની અંજનશલાકા સ્વરૂપનું જ મહત્ત્વનું વિધાન ગણાવતા. એમાં પણ વિજ્ઞાપિ કરીને અર્ધ્ય અર્પણના વિધાનનું વિશિષ્ટ મહત્ત્વ સમજાવતા. દક્ષિણ દેશમાં આ વિધાનનું અનેકગણું મહત્ત્વ હાલ પણ છે. તેના ખૂબ ઊંચા ચડાવાઓ થાય છે. તથા આ વિધાન સમયે સૌને વિશિષ્ટ ધાર્મિક સંકલ્પ (જેવા કે, છ'રિ' પાલક સંઘ, ઉપધાન, મંદિરનિર્માણાદિ) પણ કરાવાય છે, તથા પ્રભુભક્તિ - પ્રભુકૃપાના બળે અનેકને ફળે પણ છે, એવો તેઓનો અનુભવ છે. અર્ધ્ય અર્પણ સુવર્ણના પાત્ર (થાળી કે વાટકી)માં કરવાનું પ્રતિષ્ઠાકલ્પોનું વિધાન છે.

૧૧. કુસુમ (પુષ્પ) સ્નાત્ર

- આ અભિષેકમાં સેવંતી, ચમેલી, મોગરા, ગુલાબ, જુહી આદિ સુગંધી પુષ્પ પાણીમાં નાંખી સુગંધિત પુષ્પરજ મિશ્રિત જળથી અભિષેક કરવાનો હોય છે. (S, R, G વિગેરે હસ્તપ્રતોમાં લખ્યું છે કે “પાણીમાંહી સેવંત્રાદિક પુષ્પ ઘાલીઈ”)
- ભાવશિલ્પ : ક્રોમળતા, સુંદરતા અને સુગન્ધિતા, પુષ્પના આ ત્રણ ગુણોનો સંદેશ છે કે -(૧) સર્વ જીવો પ્રત્યે ક્રોમળ હૃદયવાળા બનવું. (૨) ઔચિત્યપૂર્વકના વ્યવહારથી જીવનને સુંદર બનાવવું. (૩) અભ્યંતર ગુણસમૃદ્ધિની સુગંધથી આત્માને સદા મહેકતો રાખવો. શ્રીપાળરાજા-મયણાસુંદરી જેવા સુંદર જીવનશિલ્પના ઘડતર માટે પુષ્પયુક્ત જળ ભરેલ કળશ લઈ ઊભા રહો.
- નમોઽર્હત્-સિદ્ધાચાર્યોપાધ્યાય-સર્વસાધુભ્યઃ ॥

**અધિવાસિતં સુમન્રૈઃ સુમનઃકિઞ્જલ્કરાજિતં તોયમ્ ।
તીર્થજલાદિસુપૃક્તં^૧, કલશોન્મુક્તં પતતુ બિમ્બે ॥**

૧ : HS - સુપ્રયુક્તં

અર્થ : (૧) આ પવિત્ર એવા મંત્રો વડે અધિવાસિત (૨) પુષ્પોના કિંજલ્ક - કેસરા, તાંતણાથી (પરાગરજથી) વાસિત અને (૩) તીર્થ જળ આદિથી સારી રીતે મિશ્રણ કરેલા એવા તથા કળશમાંથી મૂકાયેલા એવા જળનો બિંબ ઉપર અભિષેક થાઓ.

- મંત્ર : ॐ હ્રાં હ્રીં હ્રૂં હ્રૈં હ્રૌં હ્રઃ પરમાર્હતે પરમેશ્વરાય ગન્ધપુષ્પાદિ-સન્મિશ્ર-શતપત્રયૂથિકાદિ-પુષ્પૌઘ-સંયુતજલેન સ્પર્શ્યામિ સ્વાહા ॥

● મસ્તકેથી અભિષેક ● લલાટે ચંદનતિલક ● મસ્તકે પુષ્પારોપણ ● ધૂપ ઉખેવવો (કરવો).

વિધિપૂર્વક કરાયેલ પરમાત્માનું અષ્ટોતરી સ્નાત્ર વર્તમાન કાળે પણ ભૂત, પ્રેત, શાકિની, ડાકીની વગેરે ઉપદ્રવોને શાંત કરનારું છે. તેમ જ ભયંકર કદાના અસાધ્ય રોગોનો પણ ક્ષય કરનારું છે.

૧૨. ગંધ સ્નાત્ર

- આ અભિષેકમાં ઉપયોગમાં લેવાની સુગંધી વસ્તુઓ પ્રતિષ્ઠાકલ્પની પ્રતિઓમાં આ પ્રમાણે જોવાય છે : (૧) શિલાજીત (શિલારસ), (૨) ઉપલોટ (કઠ), (૩) કેસર, (૪) સુખડ, (૫) અગર, (૬) કપૂર, (૭) નખલા, (૮) મુરમાંસી, (૯) ગંધસાર, (૧૦) સામલોવાસ વગેરે.
- ઉપરોક્ત સુગંધી પદાર્થોના ચૂર્ણનો લેપ બનાવી જિનબિંબોને વિલેપન કરી થોડો સમય લેપ રાખવો જોઈએ. ત્યારબાદ એ જ ચૂર્ણ પાણીમાં મિશ્ર કરી શ્લોક-મંત્ર બોલી અભિષેક કરવાનો હોય છે.
- ભાવશિલ્પ : દુનિયાના સર્વોત્કૃષ્ટ સુગંધી દ્રવ્યોથી કરાતા આ અભિષેક વેળાએ જો હૃદયે દ્વેષ, ઈર્ષ્યા, કામ, ક્રોધાદિ ભાવોની દુર્ગન્ધ ઊભી રહે તો પણ પ્રભુની ભાવ આશાતના થાય. સર્વજીવમૈત્રી, પ્રમોદ, કરુણા અને માધ્યસ્થ - આ ભાવનાઓના ઉદ્યાનમાં સર્વદા મન રમતું રહી સહજાનંદી - સહજસુગંધી બની રહે એવા આત્મશિલ્પના ઘડતર માટે સુગન્ધિદ્રવ્યયુક્ત જળ ભરેલ કળશ લઈ ઊભા રહે.
- નમોઽર્હત્-સિદ્ધાચાર્યોપાધ્યાય-સર્વસાધુભ્યઃ ॥

ગન્ધાદ્ગસ્નાનિકયા સમ્મૃષ્ટં તદુદકસ્ય ધારાભિઃ ।

સ્નપયામિ જૈનબિમ્બં^૧, કર્મૌઘોચ્છિત્તયે શિવદમ્ ॥

૧ : PB - જિનબિમ્બં

અર્થ : સ્નાનમાં ઉપયુક્ત ચંદનાદિ સુગંધી પદાર્થો વડે સમ્પૂર્ણ રીતે મર્દન કરાયેલા, કલ્યાણને દેનારા એવા જિનેશ્વરના બિંબને કર્મસમૂહના ઉચ્છેદ માટે તે જ સુગંધી પદાર્થો યુક્ત જળની ધારાઓ વડે હું સ્નાન કરાવું છું.

- મંત્ર : ॐ હ્રાં હ્રીં હ્રૂં હ્રૈં હ્રૌં હ્રઃ પરમાર્હતે પરમેશ્વરાય ગન્ધપુષ્પાદિ-સન્મિશ્ર-ગંધચૂર્ણ-સંયુતજલેન સ્નપયામિ સ્વાહા ॥

● મસ્તકેથી અભિષેક ● લલાટે ચંદનતિલક ● મસ્તકે પુષ્પારોપણ ● ધૂપ ઉખેવવો (કરવો).

(અભિષેક સંબંધિત ભાવવાહી સ્તુતિઓ : પૃ. ૧૨૬-૧૨૮)

૧૩. વાસ સ્નાત્ર

- પૂર્વના ગંધસ્નાત્રમાં સુગંધી પદાર્થો કહ્યા. તેમાં તીવ્ર ગંધવાળા પદાર્થોને શુક્લગંધી કહે છે અને અલ્પ ગંધવાળા પદાર્થોને કૃષ્ણગંધી કહે છે. શુક્લગંધી પદાર્થો તે વાસ સ્વરૂપ જાણવા. જેમકે, બરાસ, કપૂર, સુખડ વગેરે. આ વાસનું ચૂર્ણ (વાસક્ષેપ) પાણીમાં ભેળવી આ અભિષેક કરાય છે.
- સૌપ્રથમ શુદ્ધ વાસક્ષેપ ચૂર્ણનો લેપ બનાવી જિનબિંબોને વિલેપન કરી થોડો સમય લેપ રાખવો જોઈએ. ત્યારબાદ શ્લોક-મંત્ર બોલીને વાસક્ષેપ મિશ્રિત જળ વડે આ અભિષેક કરવાનો હોય છે.
- ભાવશિલ્પ : અન્ય દ્રવ્યને પોતાની તીવ્ર સુગંધથી વાસિત કરતા દ્રવ્યોથી કરાતો આ અભિષેક પ્રેરણા આપે છે કે, બીજાને વાસિત કરો તો સુગંધથી જ કરજો. નાગકેતુના પૂર્વભવના મિત્રની જેમ બીજાના સાચા કલ્યાણમિત્ર જ બનજો. “સલાહ આપવી તો આત્મહિતકર, સાચી અને સારી” એવા આદર્શવાન આત્મશિલ્પના ઘડતર માટે વાસયુક્ત જળ ભરેલ કળશ લઈ ઊભા રહે.
- નમોઽર્હત્-સિદ્ધાચાર્યોપાધ્યાય-સર્વસાધુભ્યઃ ॥

હૃદૈરાહ્વાદકરૈઃ સ્પૃહણીયૈર્મન્ત્રસંસ્કૃતૈર્જૈનમ્ ।

સ્નપયામિ સુગતિહેતોઃ ૨,૩વાસૈરધિવાસિતં બિમ્બં ॥

૧ : G - મન્ત્રસંસ્કૃતં ૨ : J, C, K₁, K₂, K₃, KJ - બિમ્બમધિવાસિતં વાસૈઃ

૩ : HA - પ્રતિમામધિવાસિતં વાસૈઃ

અર્થ : (૧) હૃદયને ગમનારા, (૨) આહ્વાદકારક, (૩) ચાહવા યોગ્ય અને (૪) મંત્રો વડે સંસ્કાર કરાયેલા એવા વાસચૂર્ણ (વાસક્ષેપ) વડે અધિવાસિત કરાયેલા એવા (જિન) બિંબને સદ્ગતિ પ્રાપ્તિ માટે (વાસચૂર્ણ - વાસક્ષેપ મિશ્રિત જળ વડે) હું સ્નાન કરાવું છું.

- મંત્ર : ઓં હ્રાં હ્રીં હ્રૂં હ્રૈં હ્રૌં દ્રઃ પરમાર્હતે પરમેશ્વરાય ગન્ધપુષ્પાદિ-સન્મિશ્ર-વાસચૂર્ણ-સંયુતજલેન સ્નપયામિ સ્વાહા ॥

● મસ્તકેથી અભિષેક ● લલાટે ચંદનતિલક ● મસ્તકે પુષ્પારોપણ ● ધૂપ ઉખેવવો (કરવો).

૧૪. ચંદનરસ સ્નાત્ર

- શુદ્ધ સુગંધી સુખડને પાણીમાં ઘસી બનાવેલા ચંદનના રસથી જિનબિંબોને વિલેપન કરી થોડો સમય રાખવા જોઈએ. ત્યારબાદ શ્લોક અને મંત્ર બોલીને ચંદનરસ મિશ્રિત શુદ્ધ જળ વડે આ અભિષેક કરવામાં આવે છે.
- ભાવશિલ્પ : ચંદનના ૩ ગુણ, શીતલ, સરસ અને સુગંધી. ક્રોધ - આવેશ - ઉશ્કેરાટના પ્રસંગે આત્મા ચંદન જેવો શીતલ જ બન્યો રહે. અનિષ્ટ પ્રસંગોમાં ઘસારો પહોંચતા પણ ઉપશમ નામે અમૃતરસ જ ઝરે અને તેની સુગંધથી આકૃષ્ટ થઈ મોક્ષમાર્ગાનુકુળ સામગ્રી સહજ ખેંચાઈ આવે એવા ચંદનગુણયુક્ત આત્મશિલ્પના ઘડતર માટે ચંદનરસયુક્ત જળ ભરેલ કળશ લઈ ઊભા રહે.
- નમોઽર્હત્-સિદ્ધાચાર્યોપાધ્યાય-સર્વસાધુભ્યઃ ॥

શીતલસરસસુગન્ધિ-ર્મનોમતશ્ચન્દનદ્રુમસમુત્થઃ ।

ચન્દનકલ્કઃ સજલો, મન્ત્રયુતઃ પતતુ જિનબિમ્બે ॥

અર્થ : શીતલ, સરસ અને સુગંધી એવો, મનને અત્યંત વ્હાલો, ચંદનના વૃક્ષમાંથી બનાવેલ, મંત્ર સહિતનો (મંત્રથી પવિત્ર કરાયેલો), જળ સહિતનો (જળમાં મિશ્રિત કરેલો) ચંદનનો રસ જિનબિંબ ઉપર પડો. (અભિષેક થાઓ.)

- મંત્ર : ૐ હ્રાં હ્રીં હ્રૂં હ્રૈં હ્રૌં હ્રઃ પરમાર્હતે પરમેશ્વરાય ગન્ધપુષ્પાદિ-સન્મિશ્ર-ચન્દનરસ-સંયુતજલેન સ્નપયામિ સ્વાહા ॥

● મસ્તકેથી અભિષેક ● લલાટે ચંદનતિલક ● મસ્તકે પુષ્પારોપણ ● ધૂપ ઉખેવવો (કરવો).

પ્રભુના અભિષેક તે અંગપૂજા છે, જેને ચૈત્યવંદનભાષ્યમાં વિદ્વોપશામિની પૂજા કહી છે. અભિષેક દ્વારા સર્વ પ્રકારના આંતરિક અને બાહ્ય વિદ્વો, આપત્તિઓ, અપ્મંગલો, અસમાધિ તથા આર્ત-રૌદ્રધ્યાનના ઉકળાટનો નાશ થઈ મન પ્રસન્ન-પ્રકૃલ્લિત બને છે, આત્મિક સારું કલ્યાણ થાય છે.

૧૫. કેસર સ્નાન

- સૌપ્રથમ કેસરના ઘસારાથી પરમાત્માના અંગે વિલેપન કરવું. આ વિલેપન થોડા સમય માટે પરમાત્માના અંગે રાખવું. ત્યારબાદ કેસર મિશ્રિત જળ વડે શ્લોક-મંત્ર બોલીને અભિષેક કરવો જોઈએ.
- ભાવશિલ્પ : કેસર ઉષ્ણદ્રવ્ય છે. આત્મિક શુભાશુભ ભાવોની ઉષ્ણતા અનુક્રમે કર્મનાશ અને કર્મબંધનું કારણ છે. શુકલધ્યાન રૂપી અગ્નિ વિના સર્વથા કર્મનાશ શક્ય નથી. અગ્નિપ્રયોગથી સુવર્ણમાં ભળેલ માટી છૂટી પડે એમ ગુજસુકુમાલ વગેરેની જેમ ધ્યાનાગ્નિથી કર્મરૂપી માટી છૂટી પડી આત્મસુવર્ણ શુદ્ધતેજોમય બને એવું આત્મશિલ્પ ઘડવા માટે કેસરયુક્ત જળ ભરેલ કળશ લઈ ઊભા રહે.
- નમોઽર્હત્-સિદ્ધાચાર્યોપાધ્યાય-સર્વસાધુભ્યઃ ॥

‘કશ્મીરજસુવિલિપ્તં બિમ્બં તનીરધારયાઽભિનવમ્ ।
સન્મન્ત્રયુક્તયા શુચિ, જૈનં સ્નપયામિ સિદ્ધ્યર્થમ્ ॥

૧ : S, R, J, B, HA, PB - કાશ્મીરજ

અર્થ : પવિત્ર મંત્ર સહિત (બોલવા પૂર્વક)ની કેસરયુક્ત જળની ધારા વડે, કેસરથી સારી રીતે વિલેપન કરાયેલા, અભિનવ અને (સુંદર) પવિત્ર એવા જિન બિંબને સિદ્ધિની કામનાથી હું સ્નાન કરાવું છું.

- મંત્ર : ૐ હ્રાં હ્રીં હ્રૂં હ્રૈં હ્રૌં હ્રઃ પરમાર્હતે પરમેશ્વરાય ગન્ધપુષ્પાદિ-સન્મિશ્ર-કશ્મીરજ-સંયુતજલેન સ્નપયામિ સ્વાહા ॥

● મસ્તકેથી અભિષેક ● લલાટે ચંદનતિલક ● મસ્તકે પુષ્પારોપણ ● ધૂપ ઉબેવવો (કરવો).

સત્તરપ્રકારી પૂજા ચરિત્ર :

ગુણવર્મા રાજાના ૧૭ પુત્રોએ ભેગા મળીને કુલ ૧૭ પ્રકારી પૂજામાંથી એકેક પૂજા કરી જેના પ્રભાવે સત્તરે પુત્રો તે જ ભવે મોક્ષે ગયા.

ચંદ્રદર્શન તથા સૂર્યદર્શન વિધિ

- ૧૫ અભિષેક થયા પછી ચંદ્ર દર્શન તથા સૂર્ય દર્શનનું વિશેષ વિધાન કરવાનું હોય છે. આ વિધાન ખાસ કરીને અંજનશલાકા વખતે કરવામાં આવે છે, તેમજ સામાન્ય રીતે ૧૮ અભિષેક વખતે પણ કરવામાં આવે છે. જેમાં દરેક જિનબિંબોને ચંદ્ર અને સૂર્યના સ્વપ્નના દર્શન મંત્રપાઠપૂર્વક કરાવવાના હોય છે. (સ્વપ્ન ઉપલબ્ધ ના હોય ત્યારે માત્ર દર્પણ દર્શન વિધાન કરવું.)
- ચંદ્ર અને સૂર્યના દર્શન કરાવવાના પૂર્વે દરેક અભિષેક કરનારા વ્યક્તિઓને રંગમંડપની બહાર બોલાવવા. સ્વપ્નદર્શન સૌભાગ્યવંતી બહેને સજોડે અથવા ઘરના બધા સભ્યોની સાથે પણ કરાવી શકાય છે.

-: ચંદ્રદર્શન :-

- ચંદ્રદર્શનનો મંત્ર નીચે આપેલ છે. આ મંત્ર બોલીને, થાળી વગાડીને ચંદ્રદર્શન કરાવવું. એ પૂર્વે આ પ્રમાણે પ્રાર્થના કરાવવી હોય તો કરાવી શકાય.
- ભાવશિલ્પ : “અનંતા ચંદ્રોથી પણ અધિક નિર્મળ એવા હે પ્રભુ ! આપને ચંદ્રદર્શન કરાવતા અમારા અંતરની એક આરજૂ છે કે - ચંદ્ર એ શીતળ છે તો અમને સદ્ગુણોની શીતળતા પ્રાપ્ત થાઓ. ચંદ્ર એ સૌમ્ય છે તો અમને સ્વભાવની સૌમ્યતા પ્રાપ્ત થાઓ. ચંદ્રનું દર્શન આનંદકારી છે તો આપના દર્શને અમારું મન સદૈવ આનંદિત બન્યું રહે. ચંદ્ર એ રાત્રિવિકાસી કમળોને ખીલવનાર છે, તો આપના દર્શન-વંદન-પૂજન અમારી આત્મગુણસમૃદ્ધિને ખીલવનાર થાઓ.

હે મારા સર્વેશ્વર ! આપનું આ ચંદ્રદર્શન અમને આધ્યાત્મિક જગતમાં ફળદાયી બની રહે.”

એવી શુભ ભાવના-વિજ્ઞાપ્તિપૂર્વક ચંદ્રદર્શન કરાવવા ઊભા રહે.

- ॐ અહ્ં ચન્દ્રોઽસિ, નિશાકરોઽસિ, સુધાકરોઽસિ, ચન્દ્રમા અસિ, ગ્રહપતિ-રસિ, નક્ષત્રપતિ-રસિ, કૌમુદીપતિ-રસિ, મદનમિત્ર-મસિ, જગજ્જીવન-મસિ,

જૈવાતૃકોઽસિ, ક્ષીરસાગરોદ્ભવોઽસિ, શ્વેતવાહનોઽસિ, રાજાઽસિ, રાજરાજોઽસિ,
ઓષધિગર્ભોઽસિ, વન્દ્યોઽસિ, પૂજ્યોઽસિ,

નમસ્તે ભગવન્ ! અસ્ય કુલસ્ય ઋદ્ધિં કુરુ કુરુ, વૃદ્ધિં કુરુ કુરુ, તુષ્ટિં
કુરુ કુરુ, પુષ્ટિં કુરુ કુરુ, જયં કુરુ કુરુ, વિજયં કુરુ કુરુ, ભદ્રં કુરુ કુરુ,
પ્રમોદં કુરુ કુરુ, શ્રીશશાઙ્કાય નમઃ ।

(એક ડંકો)

અર્થ : તમે ચંદ્ર છો, રાત્રિને કરનારા છો, અમૃતને કરનારા (આપનારા) છો,
ચંદ્રમા છો, ગ્રહોના પતિ છો, નક્ષત્રોના પતિ છો, ચાંદનીના પતિ છો, કામદેવના
મિત્ર છો, જગતના જીવન છો, ઔષધિ આદિને જીવાડનારા છો, ક્ષીરસમુદ્રથી
ઉત્પન્ન થયેલા છો, શ્વેત વાહનવાળા છો, રાજા છો, રાજાઓના રાજા છો,
ઔષધિઓની ઉત્પત્તિ તમારા થકી છે, તમે વંદ્ય છો, પૂજ્ય છો.

હે (ચંદ્ર) ભગવાન ! તમને નમસ્કાર થાઓ. આ (પરમાત્માના) કુળની
ઋદ્ધિ કરો, વૃદ્ધિ કરો, તુષ્ટિ કરો, પુષ્ટિ કરો, જય કરો, વિજય કરો, ભદ્ર કરો,
પ્રમોદ કરો. શ્રી ચંદ્રને નમસ્કાર થાઓ.

- દરેક જિનબિંબને ચંદ્ર બતાવીને ભગવાનની જમણી બાજુ ઉભા રહીને નીચે
પ્રમાણેનો આશિષ મંત્ર બોલવો.

ૐ અર્હં !

સર્વૌષધિ-મિશ્ર-મરીચિજાલઃ, સર્વાપદાં સંહરણ-પ્રવીણઃ ।

કરોતુ વૃદ્ધિં સકલેઽપિ વંશે, યુષ્માક-મિન્દુઃ સતતં પ્રસન્નઃ ॥૧॥

(૨૭ ડંકા)

અર્થ : સર્વ ઔષધિઓથી મિશ્ર એવા કિરણોના સમૂહરૂપ તથા સર્વ આપત્તિઓને
દૂર કરવામાં પ્રવીણ એવો ચંદ્ર તમારા સઘળા એવા વંશની વૃદ્ધિ કરો અને
સતત તમારા પર પ્રસન્ન રહો.

(ચંદ્ર - સૂર્ય - દર્પણદર્શન ગીત : પૃ. ૧૩૪)

-: સૂર્યદર્શન :-

- સૂર્યદર્શનનો મંત્ર નીચે આપેલ છે. આ મંત્ર બોલીને, થાળી વગાડીને સૂર્યદર્શન કરાવવું. એ પૂર્વે આ પ્રમાણે પ્રાર્થના કરાવવી હોય તો કરાવી શકાય.
- ભાવશિલ્પ : “સહસ્ર સૂર્યોથી પણ અધિક પ્રકાશક એવા હે પ્રભુ ! આપને સૂર્યદર્શન કરાવતા અમારી અંતરની આરઝૂ છે કે -

સૂર્ય જો અંધકારનો નાશ કરે છે, તો અમારો અજ્ઞાનરૂપી અંધકાર નાશ પામે. સૂર્ય જગતમાં પ્રકાશ કરનારો છે તો અમારા જીવનમાં ધર્મનો પ્રકાશ થાઓ. સૂર્ય તેજસ્વી છે, તો પ્રમાદો અને કષાયોનો નાશ કરનારું તેજ અમારામાં પ્રગટો. સૂર્ય પ્રતાપી છે, તો સાધનાનો પ્રૌઢ પ્રતાપ અમારા જીવનમાં પ્રગટીને રહે.

હે મારા હૃદયવલ્લભ ! આપનું આ સૂર્યદર્શન અમને આધ્યાત્મિક જગતમાં ફળદાયી બની રહે.”

એવી શુભ ભાવના-વિજ્ઞાપ્તિ પૂર્વક સૂર્યદર્શન કરાવવા ઊભા રહે.

- ॐ અહં સૂર્યોઽસિ, દિનકરોઽસિ, સહસ્ર-કિરણોઽસિ, વિભાવસુ-રસિ, તમોઽપહોઽસિ, પ્રિયઙ્કરોઽસિ, શિવઙ્કરોઽસિ, જગચ્ચક્ષુ-રસિ, સુર-વેષ્ટિતોઽસિ, વિતત-વિમાનોઽસિ, તેજોમયોઽસિ, અરુણસારથિ-રસિ, માર્તણ્ડોઽસિ, દ્વાદશાત્માઽસિ, ચક્રબાન્ધવોઽસિ, નમસ્તે ભગવન્ ! પ્રસીદાસ્ય કુલસ્ય તુષ્ટિં પુષ્ટિં પ્રમોદં કુરુ કુરુ, સન્નિહિતો ભવ ભવ, શ્રીસૂર્યાય નમઃ !

(એક ડંકો)

અર્થ : તમે સૂર્ય છો, દિવસને કરનારા છો, હજાર કિરણોવાળા છો, પ્રભારૂપી સમૃદ્ધિવાળા છો, અંધકારને દૂર કરનારા છો, પ્રિય કરનારા છો, કલ્યાણ કરનારા છો, જગતના ચક્ષુ સમાન છો, દેવો વડે સેવાતા છો, વિસ્તૃત વિમાનવાળા છો, તેજોમય છો, અરુણ નામે તમારે સારથી છે, તમે માર્તંડ છો, બાર સ્વરૂપવાળા છો, ચક્રવાકપક્ષીના બાંધવ છો. હે (સૂર્ય) ભગવાન ! તમને નમસ્કાર થાઓ. તમે પ્રસન્ન થાઓ. આ (પરમાત્માના) કુળની તુષ્ટિ, પુષ્ટિ અને પ્રમોદને કરો. સાન્નિધ્યવાળા થાવ. શ્રી સૂર્યને નમસ્કાર થાઓ.

- દરેક જિનબિંબને સૂર્ય બતાવીને ભગવાનની જમણી બાજુ ઉભા રહીને નીચે પ્રમાણેનો આશિષ મંત્ર બોલવો.

ૐ અર્હ ! સર્વ-સુરાસુર-વન્ધઃ, કારયિતા સર્વધર્મ-કાર્યાણામ્ ।

ભૂયાત્ ત્રિજગ્ચક્ષુ-ર્મઙ્ગલદ-સ્તે સપુત્રાયાઃ ॥૧॥

(૨૭ ંકા)

અર્થ : સર્વ સુર અને અસુર વડે વંધ એવા, સર્વ ધર્મકાર્યોને કરાવનારા, ત્રણ જગતના ચક્ષુ સમાન એવા હે સૂર્ય ! તમે પુત્ર સહિતના માતાનું મંગલ કરનારા થાઓ.

જિનબિંબાદિને દર્પણદર્શન વિધાન

- ચંદ્રદર્શન અને સૂર્યદર્શન કરાવ્યા બાદ જિનબિંબોને દર્પણદર્શન વિધાન કરાવવાનું હોય છે, જેમાં નીચેનો શ્લોક બોલીને દરેક જિનબિંબને દર્પણ દેખાડવાનું હોય છે, અને એ દ્વારા જિનપ્રતિમાનું પ્રતિબિંબ દર્પણમાં ઝીલવાનું હોય છે. (દર્પણદર્શન કરાવવાનો પણ ચડાવો બોલાવી શકાય છે.)
- ભાવશિલ્પ : “હે નિર્મલ ! હે નિર્મમ ! હે નિર્ભય ! હે નિર્ઘ્ન ! હે નિઃસડગ ! હે નિસ્તરડગ ! મારું હૈયું દર્પણ જેવું સ્વચ્છ બનો. એમાં પડતું આપનું નિર્મળ પ્રતિબિંબ અમને અમારા વીતરાગી આત્મસ્વરૂપનું ભાન કરાઓ. સાંસારિક માયા-બંધનો છોડી, સાધના કરી અંતે અમે પણ આપની જેમ સિદ્ધ-બુદ્ધ સ્વરૂપી થઈએ.”

આવી અંતરની ભાવના સાથે જિનબિંબ સમક્ષ દર્પણ લઈ ઊભા રહો.

આત્માવલોકનકૃતે કૃતિનાં યો વહતિ સચ્ચિદાનંદમ્ ।

ભવતિ સ આદર્શોઽયં, ગૃહ્ણાતુ જિનેશ્વરપ્રતિચ્છન્દમ્ ॥

અર્થ : સત્પુરુષોને આત્મસ્વરૂપના દર્શન માટે જે થાય છે, તથા જે સત્, ચિત્ અને આનંદને વહન કરે છે (આપનારો થાય છે) તે આ આદર્શ (દર્પણ-અરીસો) જિનેશ્વરના પ્રતિબિંબને ગ્રહણ કરો. (દર્પણમાં જિનેશ્વરનું પ્રતિબિંબ પડે.)

- મંત્ર : ૐ હ્રાં હ્રીં હ્રૂં હ્રૌં હ્રૌં દ્રઃ પરમાર્હતે પરમેશ્વરાય દર્પણં દર્શયામીતિ સ્વાહા ॥

૧૬. તીર્થોદક સ્નાન

- શુદ્ધ જળમાં ૧૦૮ તીર્થોના પવિત્ર જળ મિશ્ર કરીને આ અભિષેક કરવાનો હોય છે.
- ભાવશિલ્પ : જળ શુદ્ધિ કરે, તીર્થજળ પવિત્ર પણ કરે. હિંસા, મૈથુનાદિ અનેક પ્રકારના પાપકર્મોથી ખરડાયેલ જીવનશિલ્પની અર્જુનમાળી, ચંડકૌશિક સર્પ વગેરેની જેમ પ્રાયશ્ચિત્ત, ભવ આલોચનાદિ દ્વારા શુદ્ધિ કરવી જરૂરી છે. એ રીતે પ્રભુના કરૂણાજળથી સિંચાયેલ જીવનશિલ્પ પવિત્ર પણ બને. તીર્થજળસમ સ્વચ્છ અને પવિત્ર આત્મશિલ્પના ઘડતર માટે તીર્થોદકયુક્ત જળ ભરેલ કળશ લઈ ઊભા રહે.
- નમોઽર્હત્-સિદ્ધાચાર્યોપાધ્યાય-સર્વસાધુભ્યઃ ॥

જલધિ-નદી-હ્રદ-કુણ્ડેષુ, યાનિ તીર્થોદકાનિ શુદ્ધાનિ ।

તૈર્મન્ત્રસંસ્કૃતૈરિહ, બિમ્બં સ્નપયામિ સિદ્ધ્યર્થમ્ ॥

અર્થ : સમુદ્ર, નદી, સરોવર, કુંડોને વિષે જે પણ શુદ્ધ તીર્થજળ છે, તે મંત્રોથી સંસ્કાર કરાયેલા તીર્થજળ વડે સિદ્ધિની પ્રાપ્તિ અર્થે હું અહીં (જિન) બિંબને સ્નાન કરાવું છે.

- મંત્ર : ૐ હ્રાં હ્રીં હ્રૂં હ્રૈં હ્રૌં હ્રઃ પરમાર્હતે પરમેશ્વરાય ગન્ધપુષ્પાદિ-સન્મિશ્ર-પવિત્રતીર્થોદક-જલેન સ્નપયામિ સ્વાહા ॥

● મસ્તકેથી અભિષેક ● લલાટે ચંદનતિલક ● મસ્તકે પુષ્પારોપણ ● ધૂપ ઉખેવવો (કરવો).

યેષામભિષેકકર્મ કૃત્વા, મત્તા હર્ષભરાત્ સુખં સુરેન્દ્રાઃ ।

તૃણમપિ ગણયન્તિ નૈવ નાકં, પ્રાતઃ સન્તુ શિવાય તે જિનેન્દ્રાઃ ॥

- વિશાલલોચન સૂત્ર

પરમતારક, સર્વોત્કૃષ્ટપુણ્યાતિશાળી જે તીર્થકર ભગવંતોનો અભિષેક-સ્નાન કરીને હર્ષના અતિરેકથી મદમસ્ત બનેલા દેવોના પણ ઇન્દ્રો એવા દેવેન્દ્રો સ્વર્ગના સર્વ ભોગવિલાસોના સુખને એક તણખલા માત્ર પણ ગણતા નથી, તે જિનેશ્વર ભગવંતો પ્રાતઃકાળે તમારા કલ્યાણ માટે થાઓ.

૧૭. કપૂર સ્નાત્ર

- શુદ્ધ જળમાં કપૂર મિશ્રણ કરીને આ અભિષેક કરાય છે.
- ભાવશિલ્પ : બાહ્યથી ઉજ્જવળ અને અંદરથી નિર્મળ કપૂર, જીવને પણ એવા બનવાની પ્રેરણા આપે છે. લોકવિરુદ્ધ કાર્યો (પરસીગમન, સ્વજનક્ષેષ, બીજાનું પચાવી પાડવું, અનીતિ) વગેરેના ત્યાગ દ્વારા બાહ્યજીવન માર્ગાનુસારિતામય બને. તથા સ્યાદ્વાદ - અનેકાંતવાદ - કર્મવાદની સમજણપૂર્વકની નિર્મળ પરિણતિ ઘડાય એવી શુભ ભાવનાથી કપૂરગુણયુક્ત આત્મશિલ્પના ઘડતર માટે કપૂરયુક્ત જળ ભરેલ કળશ લઈ ઊભા રહે.
- નમોઽર્હત્-સિદ્ધાચાર્યોપાધ્યાય-સર્વસાધુભ્યઃ ॥

શશિકરતુષારધવલા, ઉજ્જ્વલગન્ધા સુતીર્થજલમિશ્રા ।

કર્પૂરોદકધારા, સુમન્ત્રપૂતા પતતુ બિમ્બે ॥

અર્થ : (૧) ચંદ્ર કિરણ અને હિમકણ જેવી ધવલ-શ્વેત તથા (૨) ઉજ્જ્વલ ગંધવાળી, (૩) પવિત્ર તીર્થના જળથી મિશ્ર અને (૪) સુંદર મંત્રોથી પવિત્ર એવી કપૂર જળની ધારાનો (જિન) બિંબ પર અભિષેક થાઓ.

- મંત્ર : ॐ હ્રાં હ્રીં હ્રૂં હ્રૈં હ્રૌં હ્રઃ પરમાર્હતે પરમેશ્વરાય ગન્ધપુષ્પાદિ-સન્મિશ્ર-કર્પૂરચૂર્ણ-સંયુતજલેન સ્પર્શ્યામિ સ્વાહા ॥

● મસ્તકેથી અભિષેક ● લલાટે ચંદનતિલક ● મસ્તકે પુષ્પારોપણ ● ધૂપ ઉખેવવો (કરવો).

જિનપૂજકનો મોક્ષ ક્યારે ?

જે પૂયઘ તિસજાં, જિણંદરાયં તહા વિગયદોસં ।

સો તઘય ભવે સિજજઈ, અહવા સત્તહમે જમ્મે ॥

સર્વથા દોષ મુક્ત બની ચૂકેલા જિનેશ્વર દેવાધિદેવની જે જીવ ત્રણેય સંધ્યાએ પૂજા કરે છે, તે જીવ ત્રીજા ભવે મોક્ષ પદને પામે છે. અથવા જો બહુ કર્મો હોય તો સાતમા/આઠમા ભવે તો અવશ્ય મોક્ષપદને મેળવે છે.

૧૮. પુષ્પાંજલિ સ્નાત્ર

(જિનબિંબ ઉપર પુષ્પાંજલિ પ્રક્ષેપ)

- આ અંતિમ અભિષેકમાં જળ ભરેલા કળશો હાથમાં લેવાના નથી. પરંતુ, બંને હાથ અત્તર વગેરેથી સુગંધિત કરી, ખોબો ભરીને પુષ્પ લઈને પ્રભુજી સમક્ષ ઊભા રહેવાનું હોય છે. (S, R પ્રતમાં તો કસ્તુરીથી વિલેપિત બે'ય હાથમાં પુષ્પો લઈ ઊભા રહેવું કહ્યું છે.) તથા શ્લોક મંત્ર બોલીને પુષ્પાંજલિનો પરમાત્માના મસ્તક ઉપર પ્રક્ષેપ કરવાનો હોય છે. (મસ્તકે પુષ્પાંજલિ મુકવાની હોય છે.)
- ભાવશિલ્પ : “હે નાથ ! આજ સુધી પરપુદ્ગલ તથા સંસારના સ્વાર્થભર્યા સંબંધોની જ પ્રીતમાં રાચ્યો છું. ઘણું કરીને પ્રેમની વિકૃતિરૂપ વાસનાને જ આધીન બન્યો છું. હે હૃદયવલ્લભ ! આજથી શ્રેણિક મહારાજાની જેમ મારા પ્રત્યેક આત્મપ્રદેશે એકમાત્ર આપના જ પ્રેમની ઉદ્દોષણા કરું છું. પુષ્પ એ પ્રેમનું પ્રતિક છે. આપને પુષ્પાંજલિ પ્રક્ષેપવા દ્વારા એકમાત્ર આપને જ મારા પ્રિયતમરૂપે જાહેર કરું છું.” આવા પ્રેમપૂર્ણ આત્મશિલ્પના ઘડતર માટે મધમઘાયમાન ફૂલોનો ખોબો ભરી ઊભા રહો.
- નમોઽર્હત્-સિદ્ધાચાર્યોપાધ્યાય-સર્વસાધુભ્યઃ ॥

નાનાસુગન્ધિ^૧પુષ્પૌઘ-રઙ્ગિતા ચઙ્ગરીકકૃતનાદા ।

ધૂપામોદવિમિશ્રા, પતતાત્પુષ્પાઙ્ગલિર્બિમ્બે ॥

૧ : સુગન્ધ

અર્થ : (૧) અનેક પ્રકારના સુગંધિત પુષ્પોથી રંજિત-યુક્ત અને (૨) ભમરીઓનો સમુહ જેમાં ગુંજારવ કરી રહ્યો છે એવી તથા (૩) ધૂપની સુગંધથી મિશ્રિત એવી પુષ્પાંજલિનો (જિન) બિંબ પર પ્રક્ષેપ થાઓ.

- મંત્ર : ૐ હ્રાં હ્રીં હ્રૂં હ્રૈં હ્રૌં હ્રઃ પરમાર્હતે પરમેશ્વરાય પુષ્પાઙ્ગલિભિરર્ચયામિ સ્વાહા ॥

(પુષ્પ વધામણા ગીત : પૃ. ૧૩૫)

દેવ-દેવીના પાંચ અભિષેક

- અધિષ્ઠાયક યક્ષ-યક્ષિણી આદિ કોઈ પણ સમકિતિ દેવ-દેવીઓને નીચે જણાવ્યા અનુસારના પાંચ અભિષેક કરવા.
- દરેક અભિષેક કર્યા બાદ મસ્તકે અંગૂઠાથી તિલક કરીને પ્રણામ કરવા.

(૧) સુવર્ણચૂર્ણ સ્નાત્ર :

સુપવિત્રતીર્થનીરેણ સંયુતં ગન્ધપુષ્પસન્મિશ્રમ્ ।
પતતુ જલં બિમ્બોપરિ, સહિરણ્યં મન્ત્રપરિપૂતમ્ ॥૧॥
સુવર્ણદ્રવ્યસંપૂર્ણં, ચૂર્ણં કુર્યાત્સુનિર્મલમ્ ।
તતઃ પ્રક્ષાલનં ચાદ્ધિઃ પુષ્પચન્દનસંયુતૈઃ ॥

(૨) પંચરત્નચૂર્ણ સ્નાત્ર :

નાનારત્નોઘયુતં, સુગન્ધિપુષ્પાધિવાસિતં નીરમ્ ।
પતતાદ્ વિચિત્રવર્ણં, મન્ત્રાઢ્યં સ્થાપનાબિમ્બે ॥૧॥
યન્નામસ્મરણાદપિ શ્રુતિવશાદપ્યક્ષરોચ્ચારતો,
યત્પૂર્ણં પ્રતિમા પ્રણામકરણાત્સંદર્શનાત્સ્પર્શનાત્ ।
ભવ્યાનાં ભવપટ્કહાનિરસકૃત્સ્યાત્તસ્ય કિં સત્પયઃ-
સ્નાત્રેણાપિ તથા સ્વભક્તિવશતો રત્નોત્સવે તત્પુનઃ ॥૨॥

(૩) પંચામૃત સ્નાત્ર :

દેવબિમ્બોપરિ નિપતત્, ઘૃતદગ્ધિદુગ્ધાદિદ્રવ્યપરિપૂતમ્ ।
દર્ભોદકસન્મિશ્રં, પञ્ચસુધં હરતુ દુરિતાનિ ॥
વરપુષ્પચન્દનૈશ્ચ મધુરૈઃ કૃતનિઃસ્વનૈઃ ।
દધિદુગ્ધઘૃતમિશ્રૈઃ સ્નપયામિ દેવદેવીમ્ ॥ ૨ ॥

(૪) સદૌષધિ સ્નાન :

સહદેવ્યાદિસદૌષધિ - વર્ગેણોદ્વર્તિતસ્ય બિમ્બસ્ય ।
તન્મિશ્રં બિમ્બોપરિ, પતજ્જલં હરતુ દુરિતાનિ ॥ ૧ ॥
સહદેવી-શતમૂલી-શતાવરી-શઙ્ખપુષ્પિકા ।
કુમારી - લક્ષ્મણાઽદ્વિશ્ચ, સ્નપયામિ દેવદેવીમ્ ॥૨॥

(૫) તીર્થોદક સ્નાન :

જલધિ-નદી-હ્રદ-કુણ્ડેષુ, યાનિ તીર્થોદકાનિ શુદ્ધાનિ ।
તૈર્મન્ત્રસંસ્કૃતૈરિહ-બિમ્બં સ્નપયામિ સિદ્ધ્યર્થમ્ ॥
નાકીનદીનદવિદિતૈઃ, પયોભિરમ્ભોજરેણુભિઃ સુભગૈઃ ।
શ્રીદેવદેવીબિમ્બં, સમર્ચયેત્ સર્વશાન્ત્યર્થમ્ ॥ ૨ ॥

- ઉપરોક્ત પાંચ અભિષેક કર્યા બાદ શ્રી દેવ-દેવીઓને શુદ્ધ જળનો અભિષેક કરવો. અંગલુંછણા કરવા. કેશર-પુષ્પ-ધૂપ-દીપક પૂજા કરી, નૈવેદ્ય અને શ્રીફળ ચડાવવા.

મોટી શાંતિમાં અભિષેકનો પુણ્યાવસર

નૃત્યન્તિ નૃત્યં મણિપુષ્પવર્ષ, સૃજન્તિ ગાયન્તિ ચ મઙ્ગલાનિ ।
સ્તોત્રાણિ ગોત્રાણિ પઠન્તિ મન્ત્રાન્, કલ્યાણભાજો હિ જિનાભિષેકે ॥

- બૃહચ્ચાંતિ સ્તોત્ર

જિનેશ્વર પરમાત્માના અભિષેકના પુણ્ય અવસરે કલ્યાણને ભજનારા પુણ્યશાળી આત્માઓ મન મૂકીને નૃત્ય કરે છે, મણિ-મોતીઓ અને પુષ્પોની વર્ષા કરે છે, હર્ષથી ઉછાળે છે, ધવલમંગલ ગીતો ગાય છે, સ્તોત્ર પાઠ કરે છે, તીર્થંકર પરમાત્માના ગોત્રો કહેવા દ્વારા આદર-બહુમાન કરે છે તથા સુંદર લયબદ્ધ મંત્રોચ્ચારો કરે છે. આમ, અનેકપ્રકારે હર્ષદર્શક ભાવોલ્લાસ વ્યક્ત કરવા દ્વારા ભાગ્યશાળી આત્માઓ પુણ્યના અનુબંધોને પુષ્ટ કરે છે અને સ્વાત્મકલ્યાણ સાધે છે.

અષ્ટપ્રકારી પૂજા

જિનબિંબોને આ પ્રમાણે અઢાર અભિષેક કર્યા બાદ નીચે પ્રમાણેના શ્લોક-મંત્ર બોલવાપૂર્વક અષ્ટપ્રકારી પૂજા કરવી.

-: અષ્ટપ્રકારી પૂજના વિશિષ્ટ દુહા :-

વિશેષ ભાવોલ્લાસ માટે અષ્ટપ્રકારી પૂજામાં નીચેના દુહાઓ પણ બોલી શકાય છે.

- જળપૂજા :** સ્નાત્ર કરતાં જગતગુરુ શરીરે, સકલદેવે વિમલકલશ નીરે;
આપણાં કર્મભળ દૂર કીધા, તિણે તે વિબુધ ગ્રંથે પ્રસિદ્ધા ॥
હર્ષ ધરી અપ્સરાવૃંદ આવે, સ્નાત્ર કરી એમ આશિષ પાવે;
જિહાં લગે સુરગિરિ જંબૂદીવો, અમ તણા નાથ જીવાનુજીવો. ॥૧॥
- ચંદનપૂજા :** જિનતનુ ચર્યતાં સકલ નાકી, કહે કુગ્રહ ઉષ્ણતા આજ થાકી;
સફલ અનિમેષતા આજ માકી, ભવ્યતા અમતણી આજ પાકી ॥૨॥
- પૂષ્પ પૂજા :** જગધણી પૂજતાં વિવિધ ફૂલે, સ્ફુરવરા તે ગણે ખીણ અમૂ
ખંત ધરી માનવા જિનપ પૂજે, તસતણા પાપસંતાપ ધૂજે ॥૩॥
- ધૂપ પૂજા :** જિનગૃહે વાસતાં ધૂપ પૂરે, મિચ્છન્ત દુર્ગન્ધતા જાય દૂરે;
ધૂપ જિમ સહજ ઊરધગતિ સભાવે, કારકા ઉચ્ચગતિભાવ પાવે ॥૪॥
- દીપક પૂજા :** જે જના દીપમાલા પ્રકાશે, તેહથી તિમિર અજ્ઞાન નાસે;
નિજ ઘટે જ્ઞાન જોતિ વિકાસે, જેહથી જગતના ભાવ ભાસે. ॥૫॥
- અક્ષત પૂજા :** સ્વસ્તિક પૂરતાં જિનપ આગે, સ્વચેતસિ (સ્વસ્તિશ્રી) ભદ્રકલ્યાણ જાગે;
જન્મજરામરણાદિ અશુભ ભાગે, નિયત-શિવશર્મ રહે તાસ આગે ॥૬॥
- ભોવેદ્ય પૂજા :** ઢોકતાં ભોજ્ય પરભાવ ત્યાગે, ભવિજના નિજગુણ ભોગ્ય માગે;
હમ ભણી હમ તણું સ્વરૂપ ભોજ્યં, આપજો તાતજી જગતપૂજ્યં ॥૭॥
- ફળ પૂજા :** ફલ ભરે પૂજતાં જગતસ્વામી, મનુજગતિ વેલ હોય સફલ પામી;
સકલ મુનિ ધ્યેયગતિ ભેદ રંગે, ધ્યાવતાં ફલ સમાપ્તિ પ્રસંગે ॥૮॥

(૧) જળપૂજા

(હાથમાં જળનો કળશ ધારણ કરવો.)

નમોઽર્હત્-સિદ્ધાચાર્યોપાધ્યાય-સર્વસાધુભ્યઃ ॥

જળપૂજા જુગતે કરો, મેલ અનાદિ વિનાશ,
જળપૂજા ફળ મુજ હજો, માંગો એમ પ્રભુ પાસ.

મંત્ર : ૐ હ્રીં શ્રીં પરમપુરુષાય પરમેશ્વરાય જન્મ-જરા-
મૃત્યુનિવારણાય શ્રીમતે જિનેન્દ્રાય જલં યજામહે સ્વાહા ॥

(કેસર, રહી ન જાય તે રીતે અભિષેક કરવો, પછી પાણીનું એક
પણ બિન્દુ ન રહે તેવી રીતે અંગલૂંછણ કરવા.)

(૨) વિલેપન પૂજા (કેસર પૂજા)

(હાથમાં કેસરની વાટકી લેવી.)

નમોઽર્હત્-સિદ્ધાચાર્યોપાધ્યાય-સર્વસાધુભ્યઃ ॥

શીતલ ગુણ જેહમાં રહ્યો, શીતલ પ્રભુ મુખરંગ,
આત્મ-શીતલ કરવા ભણી, પૂજો અરિહા અંગ.

મંત્ર : ૐ હ્રીં શ્રીં પરમપુરુષાય પરમેશ્વરાય જન્મ-જરા-
મૃત્યુનિવારણાય શ્રીમતે જિનેન્દ્રાય ચન્દનં યજામહે સ્વાહા ॥

(નીચે લખેલા નવાંગી પૂજાના દુહા બોલી, પૂજા કરવી)

નવ અંગ પૂજાના દુહા

જલભરી સંપુટ પત્રમાં, યુગલિક નર પૂજંત,
ઋષભ ચરણ અંગુઠે, દાયક ભવજલ અંત. ॥ ૧ ॥

જાનુ બળે કાઉસગ્ગ રહ્યા, વિચર્યા દેશ-વિદેશ
ખડા-ખડા કેવળ લહ્યું, પૂજો જાનુ નરેશ. ॥ ૨ ॥

લોકાંતિક વચને કરી, વરસ્યા વરસી દાન,
કર કાંડે પ્રભુ પૂજના, પૂજો ભવિ બહુમાન. ॥ ૩ ॥

માન ગયું દોય અંસથી, દેખી વીર્ય અનંત,
 ભુજા બળે ભવજળ તર્યા, પૂજો ખંધ મહંત. ॥ ૪ ॥
 સિદ્ધશિલા ગુણ ઉજળી, લોકાંતે ભગવંત,
 વસિયા તેણે કારણ ભવિ, શિર શિખા પૂજંત. ॥ ૫ ॥
 તીર્થંકર પદ પુણ્યથી, ત્રિભુવન જન સેવંત,
 ત્રિભુવન તિલક સમા પ્રભુ, ભાલ તિલક જયવંત. ॥ ૬ ॥
 સોળ પહોર પ્રભુ દેશના, કંઠે વિવર વર્તુલ,
 મધુર ધ્વનિ સુરનર સુણે, તેણે ગળે તિલક અમૂલ. ॥ ૭ ॥
 હૃદય કમલ ઉપશમ બળે, બાળ્યા રાગ ને રોષ,
 હિમદહે વનખંડને, હૃદય તિલક સંતોષ. ॥ ૮ ॥
 રત્નત્રયી ગુણ ઉજળી, સકલ સુગુણ વિશ્રામ,
 નાભિ કમળની પૂજના, કરતાં અવિચલ ધામ. ॥ ૯ ॥
 ઉપદેશક નવ તત્ત્વના, તેણે નવ અંગ જિજ્ઞંસ,
 પૂજો બહુવિધ રાગથી, કહે શુભવીર મુણિંદ ॥

(૩) પુષ્પ પૂજા

(હાથમાં સુંદર અને સુગંધિત પુષ્પમાળા - પુષ્પની થાળી ધારણ કરવી.)

નમોઽર્હત્-સિદ્ધાચાર્યોપાધ્યાય-સર્વસાધુભ્યઃ ॥

સુરભિ અખંડ કુસુમ ગ્રહી, પૂજો ગત સંતાપ,
 સુમજંતુ ભવ્યજ પરે, કરીયે સમકિત છાપ ॥

મંત્ર : ॐ હ્રીં શ્રીં પરમપુરુષાય પરમેશ્વરાય જન્મ-જરા-
 મૃત્યુનિવારણાય શ્રીમતે જિનેન્દ્રાય પુષ્પં યજામહે સ્વાહા ॥

(પ્રભુજીને પુષ્પમાળા-પુષ્પો ચડાવવા.)

(૪) ધૂપ પૂજા

(હાથમાં ધૂપપાત્ર લઈને ઉભા રહેવું)

નમોઽર્હત્-સિદ્ધાચાર્યોપાધ્યાય-સર્વસાધુભ્યઃ ॥

ધ્યાનઘટા પ્રગટાવીયે, વામ નયન જિન ધૂપ,
મિચ્છત દુર્ગંધ દૂર ટળે, પ્રગટે આત્મસ્વરૂપ.

મંત્ર : ઓં હ્રીં શ્રીં પરમપુરુષાય પરમેશ્વરાય જન્મ-જરા-
મૃત્યુનિવારણાય શ્રીમતે જિનેન્દ્રાય ધૂપં યજામહે સ્વાહા ॥

(૫) દીપક પૂજા

(હાથમાં દીપક લઈને ઉભા રહેવું.)

નમોઽર્હત્-સિદ્ધાચાર્યોપાધ્યાય-સર્વસાધુભ્યઃ ॥

દ્રવ્ય દીપક સુવિવેકથી, કરતાં દુઃખ હોય ફોક,
ભાવ પ્રદીપ પ્રગટ હુયે, ભાસિત લોકાલોક.

મંત્ર : ઓં હ્રીં શ્રીં પરમપુરુષાય પરમેશ્વરાય જન્મ-જરા-
મૃત્યુનિવારણાય શ્રીમતે જિનેન્દ્રાય દીપકં યજામહે સ્વાહા ॥

(૬) અક્ષતપૂજા

(હાથમાં અક્ષતની થાળી લઈને ઉભા રહેવું.)

નમોઽર્હત્-સિદ્ધાચાર્યોપાધ્યાય-સર્વસાધુભ્યઃ ॥

શુદ્ધ અખંડ અક્ષત ગ્રાહી, નંદાવર્ત વિશાલ,
પૂરી પ્રભુ સન્મુખ રહો, ટાળી સકલ જંજાળ.

મંત્ર : ઓં હ્રીં શ્રીં પરમપુરુષાય પરમેશ્વરાય જન્મ-જરા-
મૃત્યુનિવારણાય શ્રીમતે જિનેન્દ્રાય અક્ષતં યજામહે સ્વાહા ॥

(સાથીયો અને સિદ્ધશિલા બનાવતા બોલવાના દુહા)

ચિહ્નગતિ ભ્રમણ સંસારમાં, જન્મ-મરણ જંજાળ,
પંચમગતિ વિણ જીવને, સુખ નહિ ત્રિહું કાળ ॥

સાંસારિક ફળ માંગીને, રખડ્યો બહુ સંસાર,
અષ્ટ કરમ નિવારવા, માંગુ મોક્ષ ફળ સાર ॥

અક્ષત પૂજા કરતાં થકાં, સફળ કરું અવતાર,
ફળ માંગુ પ્રભુ આગળે, તાર-તાર મુજ તાર ॥

દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રનાં, આરાધનથી સાર,
સિદ્ધશિલાની ઉપરે, હો મુજ વાસ શ્રીકાર ॥

(૭) નૈવેદ્ય પૂજા

(થાળીમાં સાકર, પતાસા, સાટા, ઘેબર, પેંડા, બરફી, મૈસુર વગેરે
અલગ-અલગ મિઠાઈ લઈ નૈવેદ્ય પૂજા સાથિયા ઉપર કરવી.)

નમોઽર્હત્-સિદ્ધાચાર્યોપાધ્યાય-સર્વસાધુભ્યઃ ॥

અણાહારી પદ મેં કર્યા, વિગ્ગહ ગઈય અનંત,
દૂર કરી તે દીજીયે, અણાહારી શિવ સંત.

મંત્ર : ૐ હ્રીં શ્રીં પરમપુરુષાય પરમેશ્વરાય જન્મ-જરા-મૃત્યુનિવારણાય શ્રીમતે
જિનેન્દ્રાય નૈવેદ્યં યજામહે સ્વાહા ॥

(૮) ફળ પૂજા

(બદામ, સોપારી, શ્રીફળ, સફરજન, દાડમ, ચીકુ, દ્રાક્ષ, મોસંબી, અનાનસ
આદિ ફળોથી સિદ્ધશિલા ઉપર ફળ પૂજા કરવી.)

નમોઽર્હત્-સિદ્ધાચાર્યોપાધ્યાય-સર્વસાધુભ્યઃ ॥

ઈન્દ્રાદિક પૂજા ભણી, ફળ લાવે ધરી રાગ,
પુરુષોત્તમ પૂજી કરી, માંગે શિવ ફળ-ત્યાગ.

મંત્ર : ૐ હ્રીં શ્રીં પરમપુરુષાય પરમેશ્વરાય જન્મ-જરા-મૃત્યુનિવારણાય શ્રીમતે
જિનેન્દ્રાય ફલં યજામહે સ્વાહા ॥

જિનપ્રતિમાના પૂજન, વંદન અને દર્શનથી ઋષિહત્યાદિ જેવા ઘોર પાપો
પણ ભાવવશાત્ ધોવાઈને સાફ થઈ જાય છે.

લૂણ ઉતારણ

(અષ્ટપ્રકારી પૂજા બાદ લૂણ ઉતારીને આરતિ અને મંગળ દીવો કરવો.)

- લૂણ ઉતારવા માટે દ્રવ્ય : માટી, આખું મીઠું, દશાંગ ધૂપનો ભૂકો.
નોંધ : આરતિ-મંગળદીવાને કંકુનું તિલક કરીને લૂણ વિધિ કરવી.
- લૂણ ઉતારતી વખતે બોલવાના દુહા : માટી-મીઠું હથેળીમાં લઈ આરતી મંગળદીવા ઉપર ફેરવી બંને દ્રવ્યો પાણી ભરેલી વાટકીમાં નાખવાં.
- નમોઽર્હત્-સિદ્ધાચાર્યોપાધ્યાય-સર્વસાધુભ્યઃ ॥

લૂણ ઉતારો જિનવર અંગે,

નિર્મલ જલધારા મનરંગે. લૂણં ॥૧॥

જિન જિમ તડ તડ લૂણ જ ફુટે,

તિમતિમ અશુભ કર્મબંધ તુટે. લૂણં ॥૨॥

(માટી-મીઠું ઉપર પ્રમાણે પેટાવેલ ધૂપ પર ફેરવી ધૂપ-પાણીમાં (અગ્નિમાં) નાખવાં.)

નયન સલૂણા શ્રી જિનજીના,

અનુપમ રૂપ દયારસ ભીનાં. લૂણં ॥૩॥

રૂપ સલુણું જિનજીનું દિસે,

લાજયું લૂણ તે જલમાં પેસે. લૂણં ॥૪॥

ત્રણ પ્રદક્ષિણા દેઈ જલધારા,

જલણ પેખવીએ લૂણ ઉદારા. લૂણં ॥૫॥

જે જિન ઉપર દૂમણો પ્રાણી,

તે એમ થાજો લૂણ જયું પાણી. લૂણં ॥૬॥

(દશાંગધૂપનો ભૂકો ઉપર પ્રમાણે ફેરવી ધૂપ-પાણીમાં (અગ્નિમાં) નાંખવું.)

અગર કૃષ્ણાગરું, કુંદરુ સુગંધે ।

ધૂપ કરી જે વિવિધ પ્રબંધે. લૂણં ॥૭॥

(શ્લોકો બોલાય પછી પાણીમાં અને ધૂપમાં દ્રવ્યો નાંખવા.)

આરતિ અને મંગલ દીવો

-: આરતિ :-

નમોઽર્હત્-સિદ્ધાચાર્યોપાધ્યાય-સર્વસાધુભ્યઃ ॥

જય જય આરતિ આદિ જિણંદા,
નાભિરાયા મરુદેવી કો નંદા ... જય જય ... ૧
પહેલી આરતિ પૂજા કીજે,
નરભવ પામીને લાહો લીજે ... જય જય ... ૨
દુસરી આરતિ દીન દયાલા,
ધૂલેવા નગરમાં જગ અજવાળા ... જય જય ... ૩
તીસરી આરતિ ત્રિભુવન દેવા,
સુરનર ઈન્દ્ર કરે તોરી સેવા ... જય જય ... ૪
ચોથી આરતિ ચઉગતિ ચૂરે,
મનવાંછિત ફળ શિવસુખ પૂરે ... જય જય ... ૫
પંચમી આરતિ પુન્ય ઉપાયા,
મૂલચંદે ઋષભ ગુણ ગાયા ... જય જય ... ૬

-: મંગલ દીપક :-

નમોઽર્હત્-સિદ્ધાચાર્યોપાધ્યાય-સર્વસાધુભ્યઃ ॥

દીવો રે દીવો પ્રભુ મંગલિક દીવો, આરતિ ઉતારણ બહુ ચિરંજીવો. દીવો.૧
★સોહમને ઘેર પર્વ દીવાળી, અંબર ખેલે અમરા બાળી. દીવો.૨
દીપાળ ભણે એણે કુળ અજુવાળી, ભાવે ભગતે વિઘન નિવારી. દીવો.૩
દીપાળ ભણે એણે એ કલિકાળે, આરતિ ઉતારી રાજા કુમારપાળે. દીવો.૪
અમ ઘેર મંગલિક તુમ ઘેર મંગલિક, મંગલિક ચતુર્વિધ સંઘને હોજો. દીવો.૫

★ સોહમ = સૌધર્મેન્દ્ર

શાન્તિ કળશ વિધાન

- કુંડીની અંદર કેસરનો સાથિયો કરી સોપારી, રૂપાનાણું, ચોખા અને ફૂલ પધરાવવા. શાંતિકળશ કરનાર વ્યક્તિને (ભગવંતને પડદો કરીને) કંકુ વડે તિલક કરવું - ચોખા ચોંટાડવા. ફૂલની માળા હોય તો તે પણ પહેરાવવી. પછી વધાવવા માટે ચોખા હાથમાં આપવા અને શાંતિકળશ કરનાર વ્યક્તિ ભગવંતને ચોખાથી વધાવે. પછી તે વ્યક્તિની હથેળીમાં કેસર વડે સાથીયો કરવો. ચોખા પધરાવવા. પછી કળશને નાડાછડી બાંધી, ન્હવણજળ ભરી, કેસરનો સાથીયો કરીને તે કળશ, શાંતિકળશ કરનાર વ્યક્તિના હાથમાં પધરાવવો. પછી ધાર અખંડપણે ચાલુ કરવી. મુખ્ય કળશમાંથી કુંડીમાં પડતું પાણી ડાભધરોને અડીને કુંડમાં પડે એમ કરવું સવિશેષ લાભદાયક છે.
- સૌથી પહેલાં ત્રણ નવકાર બોલવા.

ત્યારબાદ ઉવસગ્ગહરં અને મોટી શાન્તિ બોલવા પૂર્વક અખંડ જળધારાએ શાંતિકળશ કરવો. શાંતિકળશમાં સ્નાત્રનું અભિષેક જળ ઉપયોગમાં લેવું.

નમો અરિહંતાણં ॥ ૧ ॥ નમો સિદ્ધાણં ॥ ૨ ॥

નમો આયરિયાણં ॥ ૩ ॥ નમો ઉવજ્ઞાયાણં ॥ ૪ ॥

નમો લોએ સવ્વ-સાહુણં ॥ ૫ ॥ એસો પંચ નમુક્કારો ॥ ૬ ॥

સવ્વ-પાવપ્પણાસણો ॥ ૭ ॥ મંગલાણં ચ સવ્વેસિં ॥ ૮ ॥

પઢમં હવઈ મંગલં ॥ ૯ ॥

-: શ્રી ઉવસગ્ગહરં સ્તોત્ર :-

ઉવસગ્ગહરં પાસં, પાસં વંદામિ કમ્મ-ઘણ મુક્કં ।

વિસહર વિસ નિત્તાસં, મંગલ કલ્લાણ આવાસં ॥ ૧ ॥

વિસહર ફુલિંગ મંતં, કંઠે ધારેઈ જો સયા મણુઓ ।

તસ્સ ગહ રોગ મારી, દુકક જરા જંતિ ઉવસામં ॥ ૨ ॥

ચિટ્ઠિ ઉ દૂરે મંતો, તુજ્ઞ પણામો વિ બહુ ફલો હોઈ ।

નરતિરિએસુ વિ જીવા, પાવંતિ ન દુક્ખ-દોગચ્ચં ॥ ૩ ॥

તુહ સમ્મતે લદ્ધે, ચિંતામણિ કપ્પપાય-વબ્ભહિએ ।
 પાવંતિ અવિગ્ધેણં, જીવા અયરામરં ઠાણં ॥ ૪ ॥
 ઈઅ સંથુઓ મહાયસ, ભત્તિબ્ભર નિબ્ભરેણ હિઅએણ ।
 તા દેવ દિજ્જ બોહિં, ભવે ભવે પાસ જિણયંદ ॥ ૫ ॥

-: શ્રી બૃહચ્ચાન્તિ સ્તોત્ર :-

ભો ભો ભવ્યા: શ્રુણુત વચનં પ્રસ્તુતં સર્વમેતદ્,
 યે યાત્રાયાં ત્રિભુવનગુરોરાહતા ભક્તિભાજ: ।
 તેષાં શાન્તિર્ભવતુ ભવતામર્હદાદિપ્રભાવા-
 દારોગ્ય શ્રી ધૃતિમતિકરી કલેશવિધ્વંસહેતુ: ॥ ૧ ॥

ભો ભો ભવ્યલોકા: । ઈહ હિ ભરતૈરાવતવિદેહસમ્ભવાનાં સમસ્તતીર્થકૃતાં
 જન્મન્યાસન-પ્રકમ્પાનન્તરમવધિના વિજ્ઞાય, સૌધર્માધિપતિ: સુધોષાઘણટાયાલનાનન્તરં
 સકલ-સુરાસુરેન્દ્રૈ: સહ સમાગત્ય સવિનયમર્હદ્ ભટ્ટારકં ગૃહીત્વા, ગત્વા
 કનકાદ્રિશ્રૃંગે, વિહિતજન્માભિષેક: શાન્તિમુદ્ધોષયતિ યથા તતોહં કૃતાનુકારમિતિ
 કૃત્વા મહાજનો યેન ગત: સ પન્થા: ઈતિ ભવ્યજનૈ: સહ સમેત્ય, સ્નાત્રપીઠે સ્નાત્રં
 વિધાય, શાન્તિમુદ્ - ધોષયામિ, તત્પૂજાયાત્રાસ્નાત્રાદિમહોત્સવાનન્તરમિતિ કૃત્વા
 કર્ણં દત્વા નિશમ્યતાં નિશમ્યતાં સ્વાહા ॥

ૐ પુણ્યાહં પુણ્યાહં પ્રીયન્તાં પ્રીયન્તાં ભગવન્તોહર્ષન્ત: સર્વજ્ઞા:
 સર્વદર્શિનસ્ત્રિલોકનાથા સ્ત્રિલોકમહિતા સ્ત્રિલોકપૂજ્યા-સ્ત્રિલોકેશ્વરાસ્ત્રિલોકોદ્યોતકરા: ॥

ૐ ઋષભ-અજિત-સંભવ-અભિનન્દન-સુમતિ-પદ્મપ્રભ-સુપાર્શ્વ-ચન્દ્રપ્રભ-
 સુવિધિ-શીતલ-શ્રેયાંસ-વાસુપૂજ્ય-વિમલ-અનન્ત-ધર્મ-શાન્તિ-કુન્થુ-અર-મલ્લિ-
 મુનિસુવ્રત-નમિ-નેમિ-પાર્શ્વ-વર્ધમાનાન્તા જિના: શાન્તા: શાન્તિકરા ભવન્તુ સ્વાહા ॥

ૐ મુનયો મુનિપ્રવરા રિપુવિજયદુર્ભિક્ષકાન્તારેષુ દુર્ગમાર્ગેષુ રક્ષન્તુ વો નિત્યં
 સ્વાહા ।

ૐ-શ્રી-હ્રી-ધૃતિ-મતિ-કીર્તિ-કાન્તિ-બુદ્ધિ-લક્ષ્મી-મેધા-વિદ્યા-સાધન-પ્રવેશ-
 નિવેશનેષુ સુગૃહીતનામાનો જયન્તુ તે જિનેન્દ્રા: ।

ॐ रोहिणी-प्रज्ञप्ति-वज्रशृंगला-वज्राङ्कुशी-अप्रतियका-पुरुषदत्ता-काली-
महाकाली-गौरी-गान्धारी-सर्वास्त्र-महाजवाला-मानवी-वैरोट्या-अश्वत्थामा-मानसी-
महामानसी षोडश विद्यादेव्यो रक्षन्तु वो नित्यं स्वाहा ।

ॐ आचार्योपाध्याय प्रभृति यातुर्वर्णस्य श्री श्रमणसंघस्य शान्तिर्भवतु
तुष्टिर्भवतु पुष्टिर्भवतु ।

ॐ ग्रहाश्चन्द्र-सूर्याङ्गारक-बुध-भृहस्पति-शुक्र-शनैश्चर-राहु-केतु संहिताः
सलोकपालाः सोम-यम-वरुण-कुबेर-वासवादित्य स्कन्द विनायकोपेता ये यान्येऽपि
ग्राम-नगर-क्षेत्रदेवतादयस्ते सर्वे प्रीयन्ताम् प्रीयन्ताम् अक्षीणकोशकोष्ठागारा
नरपतयश्च भवन्तु स्वाहा ।

ॐ पुत्र-मित्र-भ्रातृ-कलत्र-सुहृत्-स्वजन-सम्बन्धि-बन्धुवर्ग संहिताः नित्यं
यामोदप्रमोदकारिणः अस्मिंश्च भूमण्डल आयतन निवासी-साधु-साध्वी-श्रावक-
श्राविकाणां रोगोपसर्ग व्याधिरुज-दुर्भिक्षदौर्भनस्योपशमनाय शान्तिर्भवतु ॥

ॐ तुष्टि-पुष्टि-ऋद्धि-वृद्धि-माङ्गल्योत्सवाः सदा प्रादुर्भूतानि,
पापानि शाम्यन्तु दुरितानि शत्रवः पराङ्मुखा भवन्तु स्वाहा ।

श्रीमते शान्तिनाथाय, नमः शान्तिविधायिने ।

त्रैलोक्यस्यामराधीश-मुकुटाभ्यर्चिताङ्घ्रये ॥ १ ॥

शान्तिः शान्तिकरः श्रीमान्, शान्तिं दिशतु मे गुरुः ।

शान्तिरेव सदा तेषां, येषां शान्तिर्गृहे गृहे ॥ २ ॥

उन्मृष्टरिष्टदुष्ट ग्रहगतिदुः स्वप्नदुर्निमित्तादि ।

संपादितहितसंपन्नमग्रहणं जयति शान्तेः ॥ ३ ॥

श्री संघजगज्जनपद-राजाधिपराजसन्निवेशानाम् ।

गोष्ठिकपुरमुખ्याणां, व्याहरणैर्व्याहरेच्छान्तिम् ॥ ४ ॥

श्री श्रमणसंघस्य शान्तिर्भवतु । श्री जनपदानां शान्तिर्भवतु ।

श्री राजाधिपानां शान्तिर्भवतु । श्री राजसन्निवेशानां शान्तिर्भवतु ।

श्री गोष्ठिकानां शान्तिर्भवतु । श्री पौरमुખ्याणां शान्तिर्भवतु ।

શ્રી પૌરજનસ્ય શાન્તિર્ભવતુઃ । શ્રી બ્રહ્મલોકસ્ય શાન્તિર્ભવતુઃ ।

ૐ સ્વાહા, ૐ સ્વાહા, ૐ શ્રી પાર્શ્વનાથાય સ્વાહા ॥

એષાં શાન્તિઃ પ્રતિષ્ઠાયાત્રાસ્નાત્રાઘવસાનેષુ શાન્તિ-કલશં ગૃહીત્વા કુઙ્કુમચન્દન-
કર્પુરાગરુધુપવાસ-કુસુમાંજલિસમેતઃ સ્નાત્રયતુષ્ટિકાયાં શ્રીસંઘસમેતઃ શુચિશુચિવપુઃ
પુષ્પવશ્ચચન્દનાભરણાલકૃતઃ પુષ્પમાલાં કણ્ઠે કૃત્વા શાન્તિમુદ્ - ઘોષયિત્વા
શાન્તિપાનીયં મસ્તકે દાતવ્યમિતિ ॥

નૃત્યન્તિ નૃત્યં મણિપુષ્પવર્ષ, સૃજન્તિ ગાયન્તિ ચ મઙ્ગલાનિ ।

સ્તોત્રાણિ ગોત્રાણિ પઠન્તિ મન્ત્રાન્, કલ્યાણભાજો હિ જિનાભિષેકે ॥

શિવમસ્તુ સર્વજગતઃ, પરહિતનિરતા ભવન્તુ ભૂતગણાઃ ।

દોષાઃ પ્રયાન્તુ નાશં, સર્વત્ર સુખીભવતુ લોકઃ ।

અહં તિથ્યરમાયા, સિવાદેવી તુમ્હ નયરનિવાસિની ।

અમ્હ સિવં તુમ્હ સિવં, અસિવોવસમં સિવં ભવતુ સ્વાહા ॥

ઉપસર્ગાઃ ક્ષયં યાન્તિ, દિગ્દન્તે વિઘ્નવલ્લયઃ ।

મનઃ પ્રસન્નતામેતિ, પૂજ્યમાને જિનેશ્વરે ।

સર્વમંગલ માંગલ્યં, સર્વકલ્યાણ કારણમ્ ।

પ્રધાનં સર્વ ધર્માણાં, જૈનં જયતિ શાસનમ્ ॥

(ત્યારબાદ નીચેની ચાર ગાથા બોલવી.)

ૐ તં સંતિં સંતિકરં, સંતિણં સવ્વભયા;

સંતિં થુણામિ જિણં, સંતિં વિહેઉ મે સ્વાહા. ૧

ૐ રોગજલજલણવિસહર, ચોરાચિ-મઈદ-ગય-રણભયાઈ;

પાસજિણ-નામ-સંકિત્તણેણ, પસમંતિ સવ્વાઈ સ્વાહા. ૨

ૐ વરકણયસંખવિદુમ-મરગયઘણસન્નિહં વિગયમોહં;

સત્તરિસયં જિણાણં, સવ્વામર-પૂઈઅં વંદે સ્વાહા. ૩

ૐ ભવણવઈ વાણવંતર, જોઈસવાસી વિમાણવાસી અ;

જે કેવિ દુદ્ધ દેવા, તે સવ્વે ઉવસમંતુ મમ સ્વાહા. ૪

(અહીં શાંતિ કળશ પૂરો કરવો અને ચૈત્યવંદન કરવું.)

ચૈત્યવંદન

- ઈરિયાવહી કરી ૧ લોગસ્સનો કાઉસ્સગ્ગ કરી લોગસ્સ બોલીને ત્રણ ખમાસમણા દેવા.
- પછી ચૈત્યવંદન કરવું. તે આ પ્રમાણે :
- સકલ-કુશલ-વલ્લી-પુષ્કરાવર્ત-મેઘો,
દુરિત-તિમિર-ભાનુઃ કલ્પવૃક્ષોપમાનઃ;
ભવ-જલ-નિધિ-પોતઃ સર્વ-સંપત્તિ-હેતુઃ,
સ ભવતુ સતતં વઃ શ્રેયસે શાન્તિનાથઃ, શ્રેયસે પાર્શ્વનાથઃ ।
- ઐં નમઃ પાર્શ્વનાથાય, વિશ્વચિંતામણીયતે;
હ્રીં ધરણેન્દ્રવૈરોટ્યા, પદ્માદેવીયુતાય તે. ॥૧॥
શાંતિ-તુષ્ટિ-મહાપુષ્ટિ-ધૃતિ-કીર્તિ વિધાયિને;
ઐં હ્રીં દ્વીડ્વ્યાલ વૈતાલ, સર્વાધિવ્યાધિવિનાશિને. ॥૨॥
જયાડજિતાખ્યાવિજયાખ્યાપરાજિતયાન્વિતઃ;
દિશાંપાલૈર્ગ્રહેર્યક્ષૈર્વિદ્યાદેવી-ભિરન્વિતઃ. ॥૩॥
ઐં અસિઆઉસાય નમસ્તત્ર ત્રૈલોક્યનાથતામ્;
ચતુઃષ્ટિ-સુરેન્દ્રાસ્તે, ભાસન્તે છત્ર-ચામરૈઃ. ॥૪॥
શ્રી શંખેશ્વરમંડણ ! પાર્શ્વજિન ! પ્રણત-કલ્પતરુકલ્પ !
ચૂરય દુષ્ટ-પ્રાતં, પૂરય મે વાંછિતં નાથ ! ॥૫॥
- જં કિંચિ નામતિત્થં, સગ્ગે-પાયાલિ-માણુસે લોએ;
જાઈ જિણ-બિંબાઈ, તાઈ સવ્વાઈ વંદામિ. ॥૧॥
- નમુત્થુણં અરિહંતાણં, ભગવંતાણં આઈગરાણં તિત્થયરાણં, સયંસંબુદ્ધાણં,
પુરિસુત્તમાણં પુરિસસીહાણં પુરિસવરપુંડરિઆણં પુરિસવરગંધહત્થીણં,
લોગુત્તમાણં લોગનાહાણં લોગહિઆણં લોગપઈવાણં લોગપજ્જોઅગરાણં,

અભયદયાણં, ચક્રખુદયાણં, મગ્ગદયાણં, સરણદયાણં, બોહિદયાણં, ધમ્મદયાણં
 ધમ્મદેસયાણં, ધમ્મનાયગાણં, ધમ્મસારહીણં ધમ્મવરચાઉરંતયક્કવટ્ટીણં
 અપ્પહિલયવરનાણં દંસણધરાણં, વિયટ્ટઉમાણં, જિણાણં જાવયાણં, તિન્નાણં
 તારયાણં, બુદ્ધાણં બોહયાણં, મુત્તાણં મોઅગાણં, સવ્વન્નૂણં, સવ્વદરિસીણં,
 સિવમયલ-મરૂઅ મણંત-મકૂખય-મવ્વાબાહ-મપુણરાવિત્તિ-સિદ્ધિગઈનામધેયં-
 ઠાણં સંપત્તાણં-નમો જિણાણં જિઅભયાણં, જે અ અઈઆ સિદ્ધા; જે અ
 ભવિસ્સંતિણાગએ કાલે, સંપઈઅ વટ્ટમાણા, સવ્વે તિવિહેણ વંદામિ ॥

● જાવંતિ ચેઈઆઈ, ઉઢે અ અહે અ તિરિઅ લોએ અ;
 સવ્વાઈ તાઈ વંદે, ઈહ સંતો તત્થ સંતાઈ ॥

● ઈચ્છામિ ખમાઠ

● જાવંત કેવિ સાહૂ, ભરહેરવયમહાવિદેહે અ,
 સવ્વેસિં તેસિં પણઓ, તિવિહેણ તિદંડ વિરયાણં ॥

● નમોહર્હત્ સિદ્ધાચાર્યોપાધ્યાય સર્વસાધુભ્યઃ ।

● શાંતિ જિનેશ્વર સાયો સાહિબ,

શાંતિ કરણ ઈન કલિમેં... હો જિનજી.!

તું મેરા મનમેં તું મેરા દિલમેં...

ધ્યાન ધરું પલપલમેં સાહેબજી...

તું મેરા મનમેં... ૧

ભવમાં ભમતાં મેં દરિશન પાયો,

આશા પૂરો એક પલમેં હો જિનજી.

તું મેરા મનમેં... ૨

નિરમલ જ્યોત વદન પર સોહે,

નીકસ્યો જયું ચંદ બાદલમેં હો જિનજી.

તું મેરા મનમેં... ૩

મેરો મન તુમ સાથે લીનો,

મીન વસે જયું જલમેં હો જિનજી.

તું મેરા મનમેં... ૪

જિનરંગ કહે પ્રભુ શાંતિ જિનેશ્વર !

દીઠોજી દેવ સકલમેં હો જિનજી.

તું મેરા મનમેં... ૫

- આ અથવા જે મૂળનાયક ભગવાન હોય તેમનું સ્તવન કહી જયવીયરાય આખા કહેવા. પછી ઉભા થઈ અરિહંત ચેઈઆણં, અન્નત્થ કહી એક નવકારનો કાઉસગ્ગ કરવો. પછી થોય કહેવી.

શાંતિ સુહંકર સાહિબો, સંયમ અવધારે;
સુમિત્રને ઘેર પારણું, ભવપાર ઉતારે;
વિચરંતા અવની તલે, તપ ઉગ્ર વિહારે;
જ્ઞાન-ધ્યાન એકતાનથી, તિર્યચને તારે. ૧

ઈચ્છામિ ખમાઠ

- આવ્યો શરણે તમારા, જિનવર કરજો આશ પૂરી અમારી;
નાવ્યો ભવપાર મારો, તુમ વિણ જગમાં સાર લે કોણ મારી;
ગાયો જિનરાજ આજે, હરખ અધિકથી પરમ આનંદકારી;
પાયો તુમ દર્શ નાશે ભવભયભ્રમણા, નાથ ! સર્વે અમારી.
ભવોભવ તુમ ચરણોની સેવા, હું તો માંગું છું દેવાધિદેવા;
સામું જુઓને સેવક જાણી, એવી ઉદયરત્નની વાણી.

● ● ●

- સાધુ-સાધ્વીને દીક્ષા અવસરે ઓઘો પૂર્વ અથવા ઉત્તર સન્મુખ ઊભા રાખીને આપવો (કેમકે આ બે દિશામાં વધુ મંદિરો આવેલાં છે.) અથવા જે દિશામાં જિનચૈત્ય રહ્યા હોય તે દિશામાં રહીને દીક્ષા આપવી કે લેવી જોઈએ.

- શ્રી સ્થાનાંગ સૂત્ર

ક્ષમાપના

દેવા દેવાર્ચનાર્થં યે, પૂરાહૂતાશ્ચતુર્વિધાઃ ।
તે વિધાયાર્હતાં પૂજાં, યાન્તુ સર્વે યથાગતમ્ ॥
ૐ આજ્ઞાહીનં, ક્રિયાહીનં, મંત્રહીનં ચ યત્કૃતમ્ ।
તત્ સર્વં કૃપયા દેવ ! ક્ષમસ્વ પરમેશ્વર ! ॥ ૧ ॥
ૐ આહૂવાનં નૈવ જાનામિ, ન જાનામિ વિસર્જનં ।
પૂજાવિધિં ન જાનામિ, પ્રસીદ પરમેશ્વર ! ॥ ૨ ॥
ઉપસર્ગાઃ ક્ષયં યાન્તિ, છિદ્યન્તે વિઘ્નવલ્લયઃ ।
મનઃ પ્રસન્નતામેતિ, પૂજયમાને જિનેશ્વરે ॥
સર્વ મંગલ - માંગલ્યં, સર્વકલ્યાણકારણં ।
પ્રધાનં સર્વધર્મણામ્, જૈનં જયતિ શાસનમ્ ॥

પછી ચોખાથી વધાવવા.

ઈચ્છામિ ખમાઠ

અવિધિ આશાતનાએ કરી મિચ્છા મિ દુક્કડમ્.

- દ્વિપસાગરપ્રજામિશાસ્ત્ર કહે છે કે : સમુદ્રમાં ભ્રમણ કરી રહેલા માછલાઓની નજરમાં ક્યારેક જિનેશ્વર પરમાત્માની પ્રતિમા આકારનું માછલું પણ નજરે ચડી જાય છે. આવી જિનેશ્વર સમાન આકૃતિ ધરાવતા માછલાને જોઈને અનેક માછલા જાતિસ્મરણ જ્ઞાન પામે છે. સમ્યક્ત્વને પામે છે. શ્રાવકધર્મને સ્વીકારે છે. ૧૨ વ્રતોને ગ્રહણ કરે છે. અને સમાધિ સાથે સ્વર્ગવાસ પામી આઠમા દેવલોકમાં જાય છે.